

М. С. ВАШУЛЕНКО
Н. А. ВАСИЛЬКІВСЬКА
С. Г. ДУБОВИК

НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В 3 КЛАСІ

ПОСІБНИК
ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

УЧИТЕЛЮ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

**М. С. ВАШУЛЕНКО, Н. А. ВАСИЛЬКІВСЬКА,
С. Г. ДУБОВИК**

НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

В 3 КЛАСІ

ПОСІБНИК ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

Київ
Видавничий дім «Освіта»
2020

УДК 811.161.2*клЗ(072)
В23

Вашуленко М. С.

В23 Навчання української мови в 3 класі / М. С. Вашуленко, Н. А. Васильківська, С. Г. Дубовик. — К. : Видавничий дім «Освіта», 2020. — 160 с.

ISBN 978-966-983-180-4.

УДК 811.161.2*клЗ(072)

© Вашуленко М. С., Васильківська Н. А.,
Дубовик С. Г., 2020

© Видавничий дім «Освіта», 2020

ISBN 978-966-983-180-4

**ОРІЄНТОВНЕ КАЛЕНДАРНЕ ПЛАНУВАННЯ УРОКІВ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (122 години)**

№	Сторінки підручника	Тема уроку
I семестр		
1	С. 4 — 5 Впр. 1 — 4	Текст Розвиток уявлень про текст. Основні ознаки тексту.
2	С. 6 — 7 Впр. 1 — 5	Тема і мета тексту, типи текстів.
3	С. 8 — 9 Впр. 6 — 10	Закріплення поняття про типи текстів.
4	Зошит із розвитку мовлення С. 1 — 4 Впр. 1 — 10	<i>Урок розвитку мовлення. ДОКЛАДНИЙ ПЕРЕКАЗ</i>
5	С. 10 — 11 Впр. 1 — 4	Засоби зв'язку речень і частин тексту.
6	С. 12 — 13 Впр. 1 — 4	Будова тексту. Частини тексту.
7	С. 14 — 15 Впр. 5 — 9	Побудова тексту-розповіді.
8	С. 16 — 17 Впр. 10 — 14	Побудова тексту-есе.
9	С. 18 — 19 Впр. 15 — 19	Побудова тексту-міркування.
10	С. 20 — 21 Впр. 1 — 6	Спостереження за ознаками текстів різних стилів.
11	С. 22 — 23 Впр. 1 — 5	Складання текстів-описів. Зіставлення художніх і науково-популярних описів.
12	Зошит із розвитку мовлення С. 5 — 6 Впр. 1 — 8	<i>Урок розвитку мовлення. ХУДОЖНІЙ ОПИС ЗАЙЦЯ (ЗА СВІТЛИНОЮ)</i>
13	С. 24 — 25 Впр. 1 — 3	Уявлення про абзац. Спостереження за роллю абзаців у тексті.
14	С. 26 — 27 Впр. 1 — 4	Поділ тексту на абзаци за поданим планом.
15	С. 28 — 30 Впр. 1 — 4	Робота з медіатекстами.
16	С. 32 — 33 Впр. 1 — 6	Речення Повторення й узагальнення знань про основні ознаки речення.
17	С. 34 — 35 Впр. 1 — 4	Види речень за метою висловлювання та інтонацією.
18	С. 36 — 37 Впр. 5 — 11	Інтонування речень. Практичне уявлення про логічний наголос у реченні.

19	Зошит із розвитку мовлення С. 7 — 9 Впр. 1 — 10	Урок розвитку мовлення. <i>ТВІР-РОЗПОВІДЬ «ПО ГРИБИ» (ЗА ФРАГМЕНТОМ ТЕКСТУ)</i>
20	С. 38 — 39 Впр. 1 — 6	Уявлення про звертання.
21	С. 40 — 41 Впр. 7 — 12	Розділові знаки при звертаннях. Розігрування діалогів.
22	С. 42 — 43 Впр. 1 — 3	Члени речення. Поняття про підмет, присудок і другорядні члени речення.
23	С. 44 — 45 Впр. 1 — 4	Зв'язок між членами речення.
24	С. 46 Впр. 5 — 8	Зв'язок між словами в реченні.
25	Зошит із розвитку мовлення С. 10 — 12 Впр. 1 — 9	Урок розвитку мовлення. <i>ТЕКСТ-МІРКУВАННЯ «КНИГА ДОРОЖЧА ЗА НАЙБІЛЬШЕ БАГАТСТВО» (ТВІР ЗА ПРИСЛІВ'ЯМ)</i>
26		Узагальнювальний урок із розділу «Речення».
27		Урок контролю навчальних досягнень.
28	С. 48 — 49 Впр. 1 — 5	Уявлення про багатозначні слова. Спостереження за реченнями і текстами з багатозначними словами.
29	С. 50 — 51 Впр. 1 — 3	Використання слів із прямим і переносним значенням.
30	С. 51 Впр. 4 — 6	Доречне вживання слів у мовленні
31	С. 52 — 53 Впр. 1 — 5	Слова, близькі за значенням (синоніми).
32	С. 54 — 55 Впр. 6 — 10	Спостереження за роллю синонімів у реченні і тексті.
33	Зошит із розвитку мовлення С. 13 — 16 Впр. 1 — 7	Урок розвитку мовлення. <i>ПЕРЕБУДОВА КАЗКИ</i>
34	С. 56 — 57 Впр. 1 — 6	Слова, протилежні за значенням (антоніми).
35	С. 57 — 58 Впр. 7 — 9	Використання навчальних словників синонімів, антонімів.
36		Урок контролю навчальних досягнень учнів.
37	С. 60 — 61 Впр. 1 — 6	Будова слова Закінчення слова, його роль у реченні.
38	С. 62 — 63 Впр. 7 — 11	Поняття про нульове закінчення.
39	С. 64 — 65 Впр. 1 — 5	Основа слова. Частини основи.
40	С. 66 — 67 Впр. 1 — 4	Спільнокореневі слова. Корінь слова.
41	С. 67 Впр. 5 — 7	Вправи на розрізнення спільнокоренових слів, різних форм того самого слова.

42	Зошит із розвитку мовлення С. 17 — 19 Впр. 1 — 8	<i>Урок розвитку мовлення. ВИБІРКОВИЙ ПЕРЕКАЗ</i>
43	С. 68 — 69 Впр. 1 — 6	Наголос. Наголошування слів.
44	С. 70 — 71 Впр. 1 — 6	Загальне поняття про орфограму.
45	С. 72 — 73 Впр. 1 — 4	Вимова і правопис слів із ненаголошеними [е], [и], які перевіряються наголосом.
46	С. 74 — 75 Впр. 5 — 9	Закріплення вмінь добирати слова для перевірки ненаголошених голосних для їх позначення на письмі.
47	С. 75 Впр. 10 — 12	Закріплення вмінь добирати слова для перевірки ненаголошених голосних для їх позначення на письмі.
48	С. 76 — 77 Впр. 1 — 5	Вимова і правопис слів із ненаголошеними [е], [и], що не перевіряються наголосом. Робота з орфографічним словником.
49	С. 78 — 79 Впр. 1 — 6	Застосування алфавіту.
50	С. 80 — 81 Впр. 1 — 5	Вимова і написання слів зі звуками [г], [дж], [дз], [дз']. Робота з орфоепічним словником.
51	Зошит із розвитку мовлення С. 20 — 21 Впр. 1 — 6	<i>Урок розвитку мовлення. ТВІР-МІРКУВАННЯ «КОГО Я ВВАЖАЮ СВОЇМ ДРУГОМ / СВОЄЮ ПОДРУГОЮ?» (ЗА ВКАЗАНОЮ ТЕМОЮ)</i>
52	С. 82 — 83 Впр. 1 — 6	Засвоєння правила вимови дзвінких приголосних у кінці слів і складів.
53	С. 84 — 85 Впр. 1 — 5	Префікс як значуща частина слова. Словотворчі вправлення за допомогою префіксів.
54	С. 86 — 87 Впр. 6 — 10	Правопис слів із префіксами <i>роз-</i> , <i>без-</i> .
55	С. 88 — 89 Впр. 11 — 16	Вимова і правопис слів із префіксами <i>з-</i> , <i>с-</i> , <i>зі-</i> .
56	Зошит із розвитку мовлення С. 22 — 25 Впр. 1 — 5	<i>Урок розвитку мовлення. СТВОРЕННЯ КОМІКСУ</i>
57	С. 90 — 91 Впр. 1 — 4	Вимова і правопис слів з апострофом.
58	С. 91 — 92 Впр. 5 — 8	Правило вживання апострофа після префіксів.
59	С. 93 Впр. 9 — 12	Закріплення правила вживання апострофа після префіксів. Перенос слів з апострофом.
60	С. 94 — 95 Впр. 1 — 6	Ознайомлення із суфіксом як значущою частиною слова.
61	С. 96 Впр. 7 — 10	Закріплення поняття про суфікс та його словотворчу роль.
62	С. 97 Впр. 11 — 14	Словотворчі вправи та моделювання будови слів.

63	С. 98 — 99 Впр. 1 — 5	Вимова і правопис слів з подовженими приголосними звуками (збіг однакових приголосних на межі кореня і суфікса).
64	С. 100 Впр. 6 — 7	Послідовність розбору слова за будовою. Усний і письмовий розбори слів за будовою.
65	Зошит із розвитку мовлення С. 26 — 28 Впр. 1 — 10	<i>Урок розвитку мовлення. ТВІР-РОЗПОВІДЬ «ЛИЖНІ ЗМАГАННЯ» (ЗА СЮЖЕТНИМ МАЛЮНКОМ)</i>
66		Урок контролю навчальних досягнень учнів за I семестр.
II семестр		
67	С. 102 — 103 Впр. 1 — 4	Частини мови Іменник Поняття про іменник як частину мови.
68	С. 104 — 105 Впр. 5 — 9	Іменники — назви істот та неістот.
69	С. 106 — 107 Впр. 10 — 14	Власні й загальні іменники.
70	С. 108 Впр. 15 — 17	Велика буква у власних іменниках.
71	С. 109 Впр. 18 — 21	Іменники, утворені від прикметників і дієслів.
72	Зошит із розвитку мовлення С. 29 — 30 Впр. 1 — 7	<i>Урок розвитку мовлення. ТВОРЕННЯ ВІРШІВ</i>
73	С. 110 — 111 Впр. 1 — 5	Рід іменників: чоловічий, жіночий, середній.
74	С. 112 — 113 Впр. 6 — 10	Визначення роду іменників. Спостереження за родовими закінченнями іменників.
75	С. 114 — 115 Впр. 1 — 5	Змінювання іменників за числами.
76	С. 116 — 117 Впр. 6 — 10	Спостереження за іменниками, які вживаються тільки в однині або тільки у множині.
77	С. 118 — 119 Впр. 1 — 3	Прийменники і закінчення як засоби вираження зв'язку між словами в реченні. Роль іменників у реченні.
78	Зошит із розвитку мовлення С. 31 — 32 Впр. 1 — 8	<i>Урок розвитку мовлення. СКЛАДАННЯ ЗАГАДОК</i>
79	С. 120 — 121 Впр. 4 — 6	Вправлення у розборі іменника як частини мови.
80		Закріплення й узагальнення знань про іменник як частину мови.
81		Урок контролю навчальних досягнень учнів із теми «Іменник».
82	С. 122 — 123 Впр. 1 — 4	Прикметник Поняття про прикметник як частину мови.
83	С. 124 — 125 Впр. 1 — 6	Зв'язок прикметників з іменниками.

84	С. 126 — 127 Впр. 1 — 5	Змінювання прикметників за числами у сполученні з іменниками.
85	Зошит із розвитку мовлення С. 33 — 34 Впр. 1 — 7	<i>Урок розвитку мовлення. ТВІР-РОЗПОВІДЬ «МОЯ ЗАПОВІТНА МРІЯ» (З ЕЛЕМЕНТАМИ МІРКУВАННЯ)</i>
86	С. 128 — 129 Впр. 1 — 4	Узгодження прикметника з іменником у різних формах.
87	С. 130 — 131 Впр. 1 — 3	Змінювання прикметників за родами. Родові закінчення прикметників.
88	С. 131 Впр. 4 — 5	Визначення роду і числа прикметників за іменниками.
89	С. 132 — 133 Впр. 6 — 10	Розпізнавання граматичної форми прикметника за родовим закінченням, поставленим питанням, займенником, з яким він зв'язаний.
90	С. 134 — 136 Впр. 1 — 4	Спостереження за роллю прикметників у мовленні.
91	С. 136 — 137 Впр. 5 — 7	Вправлення у розборі прикметника як частини мови.
92	Зошит із розвитку мовлення С. 35 — 37 Впр. 1 — 10	<i>Урок розвитку мовлення. ТВІР-ОПИС «НАДІЙШЛА ВЕСНА ПРЕКРАСНА» (НА ОСНОВІ ВЛАСНИХ СПОСТЕРЕЖЕНЬ)</i>
93		Закріплення й узагальнення знань про прикметник як частину мови.
94		Урок контролю навчальних досягнень учнів із теми «Прикметник».
95	С. 138 — 139 Впр. 1 — 4	Числівник Аналіз контрольної роботи. Загальне поняття про числівник.
96	С. 140 — 141 Впр. 1 — 8	Вимова і правопис найуживаніших числівників.
97	С. 142 — 143 Впр. 9 — 11	Правильне прочитання числових виразів.
98	С. 143 Впр. 12 — 14	Закріплення знань про числівник.
99	Зошит із розвитку мовлення С. 38 — 40 Впр. 1 — 10	<i>Урок розвитку мовлення. ПЕРЕКАЗ ІЗ ТВОРЧИМ ДОПОВНЕННЯМ</i>
100		Урок контролю навчальних досягнень із теми «Числівник»
101	С. 144 — 145 Впр. 1 — 5	Дієслово Загальне поняття про дієслово. Зв'язок дієслова з іменником у реченні.
102	С. 146 Впр. 1 — 3	Вправи на встановлення зв'язку дієслів з іменниками в реченні.
103	С. 147 Впр. 4 — 5	Спостереження за роллю дієслів у реченнях і текстах.
104	С. 148 — 149 Впр. 6 — 9	Дієслова-синоніми. Дієслова-антоніми.

105	С. 149 Впр. 10 — 11	Уживання дієслів у прямому і переносному значеннях.
106	Зошит із розвитку мовлення С. 41 — 42 Впр. 1 — 5	Урок розвитку мовлення. <i>ТВОРЕННЯ КАЗКИ</i>
107		Закріплення знань і вмінь, пов'язаних із лексикологічними значеннями дієслів.
108	С. 150 — 151 Впр. 1 — 5	Час дієслів.
109	С. 152 — 153 Впр. 6 — 11	Змінювання дієслів за часами.
110		Закріплення знань про часові форми дієслова.
111	С. 154 — 155 Впр. 1 — 6	Написання <i>не</i> з дієсловами.
112	Зошит із розвитку мовлення С. 43 — 45 Впр. 1 — 9	Урок розвитку мовлення. <i>СТВОРЕННЯ ІСТОРИЇ</i>
113	С. 156 — 157 Впр. 7 — 12	Вправлення у розборі дієслова як частини мови.
114		Узагальнювальний урок із теми «Дієслово».
115		Урок контролю навчальних досягнень із теми «Дієслово».
116		Повторення вивченого за рік Повторення матеріалу з розділів «Текст» і «Речення».
117		Повторення матеріалу з розділу «Слово. Значення слова».
118		Повторення матеріалу з розділу «Будова слова».
119		Повторення матеріалу з розділу «Частини мови». Підготовка до контролю навчальних досягнень за рік.
120	Зошит із розвитку мовлення С. 46 — 48 Впр. 1 — 11	Урок розвитку мовлення. <i>СТИСЛИЙ ПЕРЕКАЗ</i>
121		Урок контролю навчальних досягнень учнів.
122		Узагальнювальний урок за рік.

МЕТОДИЧНИЙ КОМЕНТАР ДО УРОКІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В 3 КЛАСІ

I СЕМЕСТР ТЕКСТ

§ 1. Що таке текст

1. Тема уроку. Розпізнавання тексту за його основними ознаками.

Мета уроку. Розширити, поглибити уявлення учнів про текст, його характерні ознаки. Розвивати вміння розрізняти текст за його основними характерними ознаками. Удосконалювати вміння учнів добирати заголовки до тексту. Розвивати мовлення учнів, літературно-творчу діяльність.

Хід уроку

I. Повідомлення теми, мети уроку. Мотивація навчальної діяльності.

Учитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик *Знати* і *Уміти* (подані на дошці чи слайди презентації).

Знати: що таке текст, його характерні ознаки.

Уміти: розрізняти текст за його основними ознаками.

Потім учитель мотивує навчальну діяльність учнів, з'ясовуючи з ними, для чого їм потрібні відповідні знання і вміння з даної теми.

II. Актуалізація опорних знань учнів

1. Бесіда.

Учитель запитує учнів, що вони знають про текст, уточнює і доповнює відповіді дітей.

2. Виконання інтерактивної вправи «Вилучи зайве».

Учні вилучають слова — назви чисел і читають заховане слово *канікули*.

3. Організація дослідницької діяльності на уроці.

Учитель рекомендує учням дослідити, що означає слово *канікули*, з'ясовує, де про це можна дізнатися (у тлумачному словнику, енциклопедії, Вікіпедії тощо).

Канікули — це період, вільний від навчання чи основної діяльності. Є канікули шкільні, студентські, парламентські та ін.

4. Вільні висловлювання учнів.

Учитель пропонує учням поділитися своїми враження про шкільні канікули з однокласниками (однокласницями). Після цього з'ясовує з дітьми, що їхні розповіді є текстами.

III. Вивчення нового матеріалу.

1. Хвилинка каліграфії.

Учні каліграфічно списують тему уроку «*Що таке текст*». Учитель звертає увагу на поєднання букв: *та, те, кс, ст*.

2. Виконання вправи 1.

Прочитавши вірш «Чого я вчуся?», учні висловлюють свої думки з приводу того, чи можна речення вважати текстом. Третьокласники повинні усвідомити, що в кожному з речень говориться про те, чому навчається дівчинка. Усі разом речення допомагають зрозуміти: дівчинка гарно навчається, бо хоче, щоб усі раділи і пишалися маленькою славною українкою.

3. Рольова гра «Я — учитель / учителька».

Після ознайомлення з правилом учні готуються до взаємного навчання в ролі вчителя / учительки: працюючи в парах, пояснюють одне одному зміст вивченого правила.

IV. Закріплення нового матеріалу.

1. Виконання вправи 2.

Учні складають з пазлів і записують прислів'я: *Вченим ніхто не родився*. Пояснюють зміст цього прислів'я і під керівництвом учителя приходять до висновку, що їхні висловлювання з приводу тлумачення прислів'я теж є текстами.

2. Виконання вправи 3.

Ця вправа призначена для того, щоб учні зрозуміли ще одну характерну ознаку тексту — завершеність.

Оскільки запропонований запис не є завершеним висловлюванням, учням пропонують подумати, як можна доповнити вірш.

3. Робота зі схемою, поданою після вправи 3.

Учні узагальнюють знання про характерні ознаки тексту.

Чим відрізняється текст від окремих речень? (У тексті речення зв'язані одне з одним, об'єднані спільним змістом, усі разом допомагають зрозуміти, що хотів сказати автор, речення в тексті розташовані в певній послідовності, текст є завершеним висловлюванням, до нього можна дібрати заголовок).

4. Виконання тренувальних вправ із робочого зошита (частина 1, с. 1).

а) Вправу 1 учні виконують самостійно.

б) Вправу 2 учні виконують під керівництвом учителя.

— Про що говориться у першому реченні?

— А що говориться про ромашку у другому реченні?

— Чи розповідається про квіти у 3-му реченні? Що саме?

— А що говориться про рослини у 4-му реченні?

— Що сказано про дерева у наступному реченні? А про папір, що сказано в останньому реченні?

— То чи можемо зробити висновок, що речення пов'язані одне з одним? (Так). Але чи утворюють вони текст? Чи об'єднані спільним змістом? (Ні).

Учні під керівництвом учителя роблять такий **висновок**. Якщо кожне наступне речення зв'язане з попереднім, але вони не об'єднані спільним змістом, то текст вони не утворюють.

в) Вправу 3 учні виконують також під керівництвом учителя.

— Про що розповідається у поданих реченнях?

— Чи сприймаються ці речення як текст? Чому? (Бо розташовану не по порядку).

Розташуйте речення у такій послідовності, як відбувалися події.

V. Домашнє завдання.

Учитель пояснює домашнє завдання і спосіб його виконання, учні записують у щоденники.

VI. Підсумок уроку.

Учні відповідають на запитання вчителя: з'ясовують над якою працювали темою, що нового дізналися про текст, для чого їм потрібно це знати.

§ 2. Мета тексту. Типи текстів

2. Тема уроку. Визначення теми і мети тексту, розпізнання типів текстів.

Мета уроку. Формувати в учнів уявлення про різні типи висловлювання залежно від поставленої мети. Учити визначати тему й мету в текстах різних типів. Удосконалювати вміння добирати до тексту заголовки. Розвивати мовлення.

Хід уроку

I. Перевірка домашнього завдання.

1. Повторення правил.

— Що називається текстом? Які ознаки тексту пам'ятаєте?

2. Зачитування складених удома текстів.

Під керівництвом учителя учні встановлюють, чи можна зачитані висловлювання вважати текстами, вказують, чому.

II. Повідомлення теми, мети уроку. Мотивація навчальної діяльності.

У 2 класі ви вже ознайомились із такими типами текстів, як розповідь і опис. Училися розпізнавати їх, створювали невеличкі висловлювання. На сьогоднішньому уроці ви розширите свої знання, дізнавшись про нові типи тексту, навчитесь розрізняти їх, визначати тему текстів і мету, з якою їх створено.

III. Вивчення нового матеріалу.

1. Спостереження й аналіз мовного матеріалу (вправа 1).

У ході бесіди учні встановлюють, що в тексті розповідається про ромашку, написаний він з метою розповісти про те, як ромашка до нас потрапила. Отже, якщо ми хочемо про щось розповісти, то складаємо текст-розповідь.

2. Аналогічно виконуються вправи 2-4.

Учні під керівництвом учителя з'ясовують, що в кожному тексті говориться про ромашку (тема в них одна), але мета різна: текст-опис має мету — описати когось чи щось, текст-міркування призначений для доведення якоїсь думки, а текст-есе передбачає висловлення власних думок, розмірковування автора про певний предмет, подію, вчинок.

3. Узагальнення знань про типи текстів.

Учитель підводить дітей до висновку, що залежно від поставленої мети (хочемо предмет описати, щось розповісти про нього, з'ясувати причини чи висловити свої власні думки, почуття, розмірковування) ми говоримо по-різному (складаємо текст-опис, розповідь, міркування чи есе).

4. Опрацювання правила (с. 7).

5. Каліграфічна хвилинка.

Учні записують слова: *Розповідь. Опис. Міркування. Есе.* Учитель звертає увагу на орфограми; на певні поєднання букв.

IV. Виконання тренувальних вправ із робочого зошита.

1. Вправи 1-3 призначені навчити учнів визначати мету тексту, закріпити в дітей уявлення про взаємозв'язок типу тексту і його мети.

2. Вправа 4 скерована навчати учнів висловлювати власні думки, розмірковування на певну тему. Учні встановлюють, що це текст-есе.

3. Якщо учні встигнуть ще виконати вправу 5, то учитель матиме змогу закріпити в них уявлення про взаємозв'язок між назвою тексту і його типом.

Учні встановлюють відповідність і пояснюють свій вибір. Наприклад, у тексті «Краса осіннього лісу» буде описуватися зовнішній вигляд киці. Тому я вважаю, що це текст-опис.

4. Творча робота.

За однією із тем, поданих у вправі 5, учні можуть усно скласти невеличкі тексти або працювати у групах (тоді кожна група обирає тип тексту, який колективно складатиме).

V. Домашнє завдання.

Учитель акцентує увагу на тому, що вдома учні складатимуть *текст-розповідь*, а не якийсь інший тип тексту.

VI. Підсумок уроку.

- З якими типами текстів ми сьогодні працювали?
- Що таке тема тексту? Що таке мета тексту?
- Яка мета текстів кожного із типів?
- Чи залежить тип тексту від його мети?

3. Тема уроку. Складання текстів.

Мета уроку. Закріпити уявлення учнів про взаємозв'язок типу тексту і його мети, типу тексту і його назви. Закріпити вміння визначати тему і мету текстів різних типів. Удосконалювати вміння добирати до тексту заголовки. удосконалювати вміння учнів усно складати тексти різних типів.

Хід уроку

I. Перевірка домашнього завдання.

1. Окремі учні зачитують складені ними тексти, решта учнів класу визначають, чи прослухані тексти є розповідями.

2. Учні пригадують, що таке тема і мета тексту, які типи текстів вони знають.

II. Повідомлення теми, мети уроку. Мотивація навчальної діяльності учнів.

На сьогоднішньому уроці ми продовжимо працювати із текстами різних типів, будемо визначати їх тему і мету, добирати заголовки відповідно до тексту певного типу а також складатимемо тексти різних типів. Як ви думаєте, для чого нам потрібні ці знання і вміння творити тексти. (Відповіді учнів).

III. Вправи на закріплення матеріалу.

1. Виконання вправи 6.

Учні з'ясовують, що цей текст має на меті висловлювати розмірковування автора з приводу того, якою є пора року *осінь*, закликає читача до розмірковувань, висловлення власних думок і почуттів. Отже, це текст-есе.

Далі третьокласники висловлюють свої думки про осінь, зазначають, за що їм подобається (не подобається) ця пора року.

2. Виконання вправи 7.

Перед виконанням вправи учитель звертає увагу учнів на словничок, з'ясовує значення невідомих учням слів.

Після прочитання тексту учні з'ясовують, що в тексті йдеться про озеро Сві-тязь, написаний він з метою показати красу славного озера. Із пропонувананих однотематичних заголовків слід вибрати найвлучніший, той, що найбільше підходить до пропонованого тексту. Учні не лише вказують, а й пояснюють свій вибір. Наприклад, заголовок «Озеро казкової краси» підходить до цього тексту, бо у тексті якраз і описується ця краса. А заголовок «Озеро, овіяне легендами»

не підходить, бо в тексті це не пояснюється. І останні два заголовки теж не підходять, бо в тексті головним є описати казкову красу озера Світязь.

3. Каліграфічна хвилинка.

Учні каліграфічно записують обраний заголовок тексту: *Озеро казкової краси*. Учитель звертає увагу на поєднання букв: *оз, ка, аз, ов, во*.

4. Списування тексту вправи 7.

5. Виконання вправи 8.

Учні закріплюють уявлення про таку характерну ознаку тексту, як логічна послідовність. Визначають, у якій послідовності треба записати пропоновані частини тексту: спочатку 2, тоді 1, а тоді 3.

Далі учні вправляються у добір заголовка до тексту. Для цього з'ясовують, яка мета тексту (розповісти про столицю України), визначають, що це текст-розповідь і пропонують свої заголовки.

Під керівництвом учителя вибирають найвдаліший із заголовків і записують.

6. Хвилинка спілкування.

Учитель пропонує учням підготуватися до хвилинки спілкування за поданим початком, щоб розповісти про їхні мандрівки. Кілька пар учнів по черзі розігрують цей діалог, решта учнів разом із учителем оцінюють їх.

7. Виконання вправи 9 має на меті закріпити в учнів уявлення про взаємозв'язок типу тексту і його назви. Учні встановлюють відповідність і пояснюють свій вибір. Приміром, у тексті з назвою «Наша киця-красуня» буде описуватися зовнішній вигляд киці, тому я вважаю, що це текст-опис.

Третьюкласники записують типи текстів і відповідні заголовки у зошит.

За однією із тем вони усно складають невеличкі тексти.

IV. Виконання тренувальних вправ із робочого зошита (якщо не встигли дещо зробити на попередньому уроці).

V. Домашнє завдання.

Учитель пояснює, як виконати завдання, який тип тексту створити, звертає увагу на те, що заголовок має відповідати типові тексту.

VI. Підсумок уроку

Учитель залучає дітей до узагальнення.

— Над чим вони працювали на уроці? Чого навчилися? Для чого їм це потрібно?

Урок розвитку мовлення 1

4. Тема уроку. Докладний переказ.

Мета уроку. Вчити учнів переказувати почуте або прочитане близько до тексту, не опускаючи окремі деталі.

Хід уроку

I. Повідомлення теми і мети уроку.

— Діти, сьогодні ми будемо вчитися писати докладний переказ. Як ви думаєте, що означає переказати текст докладно, детально? (Відповіді учнів).

II. Актуалізація опорних знань.

1. Учитель повідомляє: «Переказати почуте або прочитане детально — означає відтворити зміст тексту з усіма його деталями, тобто близько до почутого або прочитаного». Пропонує учням прочитати це визначення в зошиті і взяти його до уваги.

2. Порівняння двох варіантів того самого тексту («Лісові сторожі») з метою зробити висновок, який із текстів сприймається краще і чому.

Робиться колективний висновок, що перший варіант тексту детальний, він не тільки повідомляє про те, що ворони, коли побачили звірів (вовка, лисицю), не тільки своїм галасом примусили їх утекти, а й сказано, що вони *закаркали на все горло; закружляли над вовком*. А вовк не просто втік, а при цьому *прищулив вуха*.

— А що робила лисиця, коли ворони її побачили? (Вона *тихенько кралася до нори*; а коли почула крик птахів, то *побігла і сховалася в лісі*.)

Отже, робиться висновок, що детальний переказ тексту кращий. Опущені в другому варіанті окремі деталі не дають можливості уявити події в лісі такими, якими вони були насправді.

III. Опрацювання прислів'я.

«Чия відвага, того й перемога». Добір до слова *відважний* синонімів і їх запис. (За потреби учні звертаються до словника синонімів.)

IV. Робота над детальним переказом тексту.

1. Ознайомлення учнів з текстом «Петрик, собака і кошеня», віднесення його до тексту-розповіді.

2. Відповіді на сформульовані в зошиті запитання за змістом тексту.

3. Добір до оповідання іншого заголовка, який точніше передавав би його зміст.

— Адже, — каже вчитель, — у тексті йдеться не просто про хлопчика, кошеня і собаку, а про що? (Йдеться про те, як Петрик урятував кошеня.)

— Так, це оповідання краще назвати...

4. Визначення плану тексту (упорядкування його пунктів відповідно до змісту) та запис у зошитах.

5. Співвіднесення пунктів плану зі складовими частинами тексту — зачином, основною частиною і кінцівкою.

6. Словникова робота за рубрикою «Слово про слово». Добір слів, близьких за значенням (текстуальних синонімів) з метою уникнення вживання в тексті тих самих слів. Запис дібраних слів для використання в тексті переказу.

7. Повторне читання тексту по частинах відповідно до складеного плану.

V. Запис переказу тексту.

Учитель звертає увагу на написання окремих слів, поданих у завданні 8. Нагадує учням про необхідність дотримання абзаців. Після написання нагадує про потребу уважно перечитати, перевірити написане і при потребі — виправити помилки і недоліки.

VI. Зачитування тексту кількома учнями.

Робота над допущеними недоліками і помилками. У призначеному в зошиті місці учні записують правильно сформульовані речення, окремі слова, в яких припустилися помилок.

VII. Робота над прислів'ями про відвагу.

Учитель пропонує учням пригадати прислів'я чи приказки про відвагу. Може зачитати вислови з книги «Українські прислів'я та приказки». Серія «Народна творчість» (чи з будь-якого іншого джерела). Наприклад: *У малім тілі може бути велика душа. Де відвага, там і щастя. З відважним добре в ліс іти. Хто відважний, той здобуває, а хто боягуз, той пропадає. Щастя завжди на боці відважних.*

Прислів'я обов'язково аналізуються.

VII. Підсумок уроку.

Вчилися писати детальний переказ. Добирали заголовок до тексту, який найкраще відображає його зміст. Працювали з прислів'ями.

§ 3. Засоби зв'язку речень у тексті

5. Тема уроку. Визначення слів, які пов'язують речення в тексті.

Мета уроку. формувати уявлення про граматичний зв'язок між реченнями тексту. Розвивати вміння визначати в тексті слова, за допомогою яких речення пов'язуються одне з одним. Удосконалювати вміння редагувати текст. Розвивати зв'язне мовлення.

Хід уроку

I. Повторення вивченого матеріалу.

1. Перевірка домашнього завдання.

Окремі учні зачитують створені ними тексти. Решта учнів класу разом з учителем визначають, на скільки створені тексти відповідають його типові, чи вдало дібраний заголовок.

2. Повторення правил.

— Що називається текстом? Які ознаки тексту пригадуєте?

II. Мотивація навчальної діяльності. Повідомлення теми, мети уроку.

— Сьогодні продовжуємо працювати з текстом. Дізнаємось про слова, які допомагають пов'язати речення у тексті, навчимося ці слова в тексті визначати, використовувати при побудові текстів.

III. Вивчення нового матеріалу.

1. Відгадування загадки про крота (вправа 1).

Учні переставляють рядки, записують загадку. Відгадку коментують.

2. Спостереження й аналіз мовного матеріалу (вправа 2).

— Прочитайте речення. Чи пов'язані вони за змістом? Чи можна їх вважати текстом? Чому? (Відповіді дітей).

— Давайте дослідимо з вами, як речення в тексті пов'язані одне з одним, визначимо слова, які допомагають передавати цей зв'язок.

— Про кого говориться у першому реченні? (Про крота). А в другому про що йдеться? (Про могутні лапи крота). Чи пов'язані ці речення між собою? Чим? Яке слово вживається замість слова *кріт*? (У нього). Прочитайте третє речення. Чи пов'язано воно з попередніми реченнями? Назвіть слово, яке допомагає передати цей зв'язок. (Тваринка). Чи пов'язане четверте речення з попередніми? Знайдіть у цьому реченні слово, яке допомагає пов'язати четверте речення з усіма попередніми. (Кріт).

3. Опрацювання правила (с. 11).

4. Робота з матеріалами за QR—кодом.

Учні переглядають відео, вказують, які з тварин поширені в Україні. Потім у групах обговорюють, як слід оберегати тварин у парках і лісах.

5. Каліграфічна хвилинка.

Учні записують каліграфічно назви тварин, які поширені в Україні. Учитель звертає увагу на орфограми, на певні поєднання букв.

IV. Закріплення нового матеріалу.

1. Виконання вправи 1.

Учні встановлюють відповідність заголовка змістові тексту, з'ясовують, що це текст-розповідь.

На прикладі цього тексту доцільно показати учням групи слів, які допомагають пов'язати речення в текст (до слів *соняшники; краса і світанок*). Приміром: *великі яскраві голівки — соняшники — вони — їхньою красою — соняшники; красиві — красою; на світанку — світанковою*.

Учитель принагідно звертає увагу учнів на те, що виписані ними засоби зв'язку допомагають пов'язувати в текст не тільки поряд розташовані речення, а й ще ті, що віддалені одне від одного. Відповіді учні ілюструють прикладами.

2. Хвилинка спілкування.

Тут варто звернути увагу дітей ще й на те, що невдалий повтор слова також є помилкою. І щоб текст став кращим, треба замінювати недоречні повтори іншими словами. Наприклад: *білка — звірятко — трудівниця — вона — лісова мешканка* та ін.

3. Виконання вправи 4.

Учні зможуть повправлятися в редагуванні тексту. Не лише замінити невдало вжиті слова, як от: *потупцяли, затулила, гепнулися* та ін., а й усунути невдалі повтори слів (*Максимко й Маринка — вони, діти; дитячий песик — їхній песик*).

V. Тренувальні вправи із робочого зошита.

1. Вправа 1.

Учні не лише відгадують, що йдеться про дятла, а й обґрунтовують свою відповідь.

2. Вправа 2.

Школярі виписують рядок слів: *дятел — він — птах — дятел*.

3. До слова *білочка* третьокласники можуть дібрати близькі за значенням слова: *вона, дбайлива господиня, тваринка*.

Учитель з'ясовує з учнями, що уставлені ними засоби зв'язку допомагають пов'язувати не лише речення тексту, а ще й його частини.

VI. Домашнє завдання.

Завершити виконання вправи 4 з підручника.

VII. Підсумок уроку.

— Що нового дізнались на уроці?

— Чого навчились?

§ 4. Будова тексту

6. Тема уроку. Визначення частин тексту.

Мета уроку. Удосконалювати вміння визначати структурні частини тексту. Формувати вміння добирати зачин і кінцівку до поданої основної частини. Закріплювати вміння визначати засоби зв'язку речень у тексті.

Хід уроку

I. Перевірка домашнього завдання.

Окремі учні зачитують відредаговані ними тексти, решта учнів класу разом із учителем слідкують, чи всі помилки виправлено, дають запитання стосовно того, чому саме так виправив учень.

II. Мотивація навчальної діяльності учнів. Повідомлення теми, мети уроку.

— Ми продовжуємо працювати з текстом. Пригадаємо, з яких частин складається текст, будемо визначати їх у тексті і самостійно складати, придумувати окремі частини тексту.

III. Актуалізація опорних знань учнів.

— З яких частин складається текст?

— Про що йдеться у кожній із них?

IV. Вивчення нового матеріалу.

1. Хвилинка каліграфії: *ов,ва, те; Будова тексту.*

2. Виконання вправи 1.

Учні встановлюють, що це текст, бо всі речення в ньому зв'язані за змістом, добирають заголовок, визначають засоби зв'язку, які не лише окремі речення зв'язують, а й частини тексту.

Учитель пропонує дати відповіді на запитання і, таким чином, діти встановлюють структурні частини тексту.

3. Рольова гра «Я — учитель / учителька».

Працюючи в парах, учні пояснюють одне одному зміст вивченого правила.

V. Закріплення нового матеріалу.

1. Виконання вправи 2.

Учні встановлюють разом із учителем (чи в парі), що ці речення не можна вважати текстом, бо вони не розташовані у правильній послідовності. Треба спочатку дати 2, потім 1, а тоді 3 частину, бо спочатку повинен йти зачин, тоді основна частина, а потім кінцівка тексту.

2. Виконання вправи 3.

Речення подані у вправі 3, теж не можна назвати текстом, бо бракує зачину. Учні встановлюють, що, оскільки в тексті йдеться про користь від трясогузок, то підходить перший із зачинів: *Трясогузки — дуже корисні пташки.*

3. Вправу 4 учні виконують у групах.

З'ясовують, що тут подано лише основну частину. Слід придумати зачин, у якому треба повідомити, що трапилося із синичкою, де і коли діти її знайшли. А також треба придумати кінцівку тексту, вказавши, що ж було далі із синичкою, яка вже набралася сили. Це завдання пропонують виконати вдома.

VI. Виконання тренувальних вправ із робочого зошита.

Учні самостійно виконують вправу 1, записуючи структурні частини тексту. Тоді нумерують їх так, щоб утворився текст, дописують заголовок.

2. Аналогічно виконують вправу 2.

3. У вправі 3 треба вибрати зачин (*Ти знаєш звідки родом кавун?*) і визначити тип тексту (це розповідь). Інші зачини — до тексту-міркування і тексту-опису.

4. Вправа 4 передбачає з'ясувати, який це тип тексту (розповідь) і відокремити олівцем частини тексту: 1-й абзац — зачин, останній — кінцівка).

VI. Домашнє завдання. (Учитель уже пояснив, виконуючи вправу 4 з підручника).

VII. Підсумок уроку.

— Над якою темою працювали сьогодні? Що нового дізналися? Чого навчилися? Для чого це потрібно?

7. Тема уроку. Визначення частин тексту-розповіді, побудова тексту.

Мета уроку. Поглибити знання про будову тексту, призначення кожної частини тексту-розповіді. Вчити добирати зачини, кінцівки до пропонуванних текстів, будувати тексти-розповіді.

Хід уроку

I. Перевірка домашнього завдання.

1. Учні зачитують тексти з придуманими кінцівками, решта дітей з учителем оцінюють правильність виконаного завдання.

2. Третьюкласники пригадують, зі скількох частин складається текст, називають їх.

II. Мотивація навчальної діяльності. Повідомлення теми, мети уроку.

— Ми продовжуємо вивчати тему «Будова тексту». На сьогоднішньому уроці дізнаємося про призначення кожної частини тексту-розповіді, будемо вчитись забирати окремі частини до текстів і будувати розповідні тексти.

— Хто скаже для чого нам потрібно знати будову текстів? (Відповіді учнів).

III. Вивчення нового матеріалу.

1. Виконання вправи 5.

Учні читають текст і встановлюють, що це розповідь.

Виконавши за текстом вправи завдання з підручника, учитель підводить дітей до усвідомлення того, що частини тексту тісно між собою пов'язані, кожна виконує свою роль: зачин ніби готує співбесідника до того, про що йтиметься у тексті, в основній частині розкривається головне; кінцівка підсумовує сказане (стає зрозумілішим, що автор завершив думку).

2. Каліграфічна хвилинка: *їж, ак; їжак.*

3. Звуко-буквений аналіз слова *їжак*.

4. Виконання вправи 6.

Учні визначають тип тексту, доводять свою думку. Добирають відповідний заголовок, пояснюючи свій вибір. Списують текст.

Далі під керівництвом учителя діти ділять текст на частини, пояснюючи поділ. Позначають частини тексту цифрами.

5. Висновок.

У тексті виділяють три частини: зачин (початок), основна частина (розвиток подій), кінцівка (закінчення думки). Кожна частина тексту має своє призначення.

IV. Закріплення нового матеріалу.

1. Робота за вправою 7 передбачає вибір кінцівки.

Учні повинні усвідомити, що частини тексту тісно пов'язані між собою і до певного тексту не може підійти будь-яка кінцівка, а лише та, яка логічно впливає з усього тексту і служить висновком. У тексті «Коза» йдеться про те, як бешкетує коза. Отже, і кінцівка буде така ж: *«От яка бешкетниця!»*.

2. Виконання вправи 8 призначене для того, щоб навчити дітей розрізняти складові частини тексту: визначити, у яких із них зазначається, про що йтиметься далі, а в яких підсумовується сказане.

Варто звернути увагу на виконання другого завдання. Учні повинні з'ясувати, що пропонувані зачини й кінцівки підходять до тексту-розповіді, і пояснити чому.

3. Творча робота (вправа 9).

Учні розглядають малюнки, з'ясовують, що там зображено, і роблять висновок про те, що складатимуть текст-розповідь. Пригадують, із яких частин скла-

дається текст-розповідь, що треба сказати в зачині, на що звернути увагу в основній частині, як завершити розповідь. А виконувати завдання будуть удома.

4. Виконання тренувальних вправ із робочого зошита.

а) Вправи 1 і 2 самостійно виконуються учнями.

б) Розгадкою до ребусу є слово *вересень*.

Учні пояснюють, як саме розгадали. Готують усну розповідь про цей місяць.

V. Домашнє завдання (учитель пояснив раніше, а зараз нагадує).

VI. Підсумок уроку.

— Над якою темою працювали на уроці? З яких частин складається текст-розповідь? Яке призначення кожної з частин тексту?

8. Тема уроку. Визначення частин тексту-есе, побудова тексту.

Мета уроку. Ознайомити з будовою тексту-есе. Вчити визначати частини тексту, будувати текст-есе.

Хід уроку

I. Перевірка домашнього завдання.

Окремі учні розповідають складені ними розповіді про домашніх улюбленців. Решта учнів класу разом з учителем контролюють, чи правильно виконане завдання. За потреби — дають рекомендації щодо вдосконалення тексту.

II. Мотивація навчальної діяльності. Повідомлення теми, мети уроку.

— На минулому уроці ми говорили про будову тексту, складали тексти-розповіді. Сьогодні будемо працювати з текстом-есе. Довідаємось про те, як будувати такі тексти, самостійно творити їх. Взнаєте, де використовуються тексти-есе, для чого потрібно вміти їх творити.

III. Вивчення нового матеріалу.

1. Спостереження й аналіз мовного матеріалу (вправа 10).

Спочатку учні утворюють прислів'я (*Грудка рідної землі дорожча за золото*) і пояснюють, як його розуміють. А тоді працюють з текстом вправи 10.

Учні встановлюють, що цей текст написано, щоб висловити розмірковування автора (авторки) про любов до рідного краю — України, висловити власні почуття. Отже, це текст-есе. Потім учні добирають заголовки, визначають найвдаліші.

Учитель звертає увагу учнів на будову тексту-есе, призначення кожної частини. Разом з учнями визначає складові частини тексту.

— Про що зазначається у вступі тексту? (Пояснюється його тема). Що є в основній частині? (Викладаються власні думки, факти). А що у висновку? (Зроблено підсумок сказаного).

2. Висновок-узагальнення за схемою на с. 16.

— Яка будова тексту есе?

— Яке призначення кожної частини?

3. Ознайомлення зі змістом рубрики «А ти знаєш?». Педагог зацікавлює учнів цією рубрикою з метою більше дізнатись про текст-есе, навчитись правильно наголошувати слово.

4. Хвилинка каліграфії: есе.

IV. Закріплення нового матеріалу.

1. Виконання вправи 11 передбачає доведення.

— Прочитайте текст. Визначте його мету. (Висловити власні думки про заповітну мрію). Зверніть увагу на будову тексту, зміст кожної частини. Чи відповідають вони структурі тексту-есе. (Так). Отже, який це текст?

Далі учні добирають свої заголовки до тексту.

2. Виконання вправи 12 здійснюється аналогічно до попередньої вправи. Потім учні висловлюють свої думки на тему товаришування. Обговорюють подане прислів'я у рубриці «Так говорять».

3. Творча робота.

Виконання вправи 13. Учитель нагадує будову тексту-есе, призначення кожної частини, наголошує на тому, що в тексті обов'язково мають бути власні міркування дитини.

4. Виконання тренувальних вправ із робочого зошита.

а) Вправу 1 і 2 учні виконують самостійно.

б) Вправу 3 спочатку виконують колективно: упізнають за поданими частинами текст-есе. Тоді висловлюють свої розмірковування про те, чи люблять вони природу. Потім проводиться орфографічна підготовка і запис учнями тексту.

V. Домашнє завдання.

Учитель пояснює домашнє завдання і спосіб його виконання. Можливо, із записаних учнями на окремих аркушах творів на тему «Буду я природі другом» у класі зроблять плакат, колаж тощо.

VI. Підсумок уроку.

— З яким типом тексту працювали сьогодні?

— Що нового дізналися? Чого навчилися? Для чого це потрібно?

9. Тема уроку. Визначення частин тексту-міркування, побудова тексту.

Мета уроку. Ознайомити з будовою тексту-міркування. Вчити визначати частини тексту, будувати текст-міркування

Хід уроку

I. Перевірка домашнього завдання.

Учні зачитують створені ними тексти-есе на тему «Буду я природі другом» і вирішують, як можна використати цей матеріал. Можливо, помістити на сайт школи, чи виготовити плакат тощо.

II. Мотивація навчальної діяльності. Повідомлення теми, мети уроку.

— Ми продовжуємо тему «Будова тексту» і сьогодні працюватимемо із ще одним типом тексту — міркуванням. Довідаємось про специфіку його будови, будемо творити такі тексти самостійно. Дізнаємось, де використовують тексти-міркування, для чого потрібно вміти творити їх.

III. Вивчення нового матеріалу.

1. Спостереження і аналіз мовного матеріалу (вправа 15).

Учні встановлюють, що до тексту можна поставити запитання *чому?*, і визначають, з якою метою цей текст написано — висловити міркування з приводу назви квітки.

Учитель звертає увагу учнів на будову тексту-міркування, призначення кожної частини. Разом з учнями визначає складові частини тексту.

— Яку думку треба в тексті довести? (Чому рослину назвали «сон»). Отже, це твердження.

— Які факти це підтверджують? Які докази наводяться? (Квітка не теплить негоди, вона згортає пелюстки, немов засинає).

— Який висновок? (Тому вона і зветься сон).

2. Висновок.

— З яких частин складається текст-міркування?

— Яке призначення їх?

3. Каліграфічна хвилинка. *Твердження. Доведення. Висновок.*

Учитель звертає увагу на орфограми, поєднання букв.

IV. Закріплення нового матеріалу.

1. Виконання вправи 16 передбачає доведення.

— Прочитайте текст і визначте, з якою метою його написано. (Довести, що папір винайшли комахи).

— А чи є в цьому тексті доказ? Вкажіть аргументи на підтвердження того, що не людина, а комахи винайшли папір. (Діти наводять аргументи). Отже, першими творцями паперу були оси.

— Спробуйте дібрати заголовки до тексту, використавши для цього речення із тексту. (Наприклад: Хто винайшов папір? Першими творцями паперу були оси).

2. Виконання вправи 17.

Учні з'ясовують, з якою метою написано текст. Встановлюють, що це міркування. Визначають у ньому твердження, доведення, висновок і розташовують відповідно ці частини у правильному порядку.

Далі із поданих заголовків добирають найвдаліший. (Чому пташки відлітають восени?). Пояснюють свій вибір.

3. Працюючи з рубрикою «Так говорять», учні дізнаються докази для написання міркування, поданого у вправі 18. Вони можуть пригадати ще кілька прислів'їв про книгу чи відомих висловів.

4. Творча робота.

Учні наводять докази, чому книжку можна назвати другом. Стисло, чітко формулюють їх.

5. Виконання завдань із робочого зошита.

а) Вправу 1 виконують самостійно.

б) Вправа 2 вимагає встановлення послідовності частин тексту (1,3,2). Учні ставлять запитання і визначають, що це текст-розповідь. Із поданих заголовків вибирають найвдаліший (Чому квітка зветься підсніжник?).

в) Вправа 3 передбачає впізнати за поданими частинами тип тексту. Учні встановлюють, що це текст-міркування. Разом з учителем учні наводять аргументи на користь для лісу присутності мурашок.

V. Домашнє завдання.

Вдома учні повинні будуть написати текст-міркування, вказавши, яка професія їм подобається і навести аргументи. Тоді зробити висновок. Учитель наголошує на призначенні кожної частини тексту-міркування.

VI. Підсумок уроку.

— Який новий тип тексту дізналися?

— Чим міркування відрізняється від інших текстів?

— Для чого треба вміти складати тексти-міркування?

§ 5. Спостереження за ознаками текстів різних стилів

10. Тема уроку. Спостереження за ознаками текстів різних стилів.

Мета уроку. Формувати уявлення про ознаки стилів мовлення. Учити впізнавати за характерними ознаками тексти різних стилів. Розвивати вміння порівнювати тексти.

Хід уроку

I. Перевірка домашнього завдання.

Учні пригадують, що таке текст-міркування, яка його будова, призначення кожної частини. Далі окремі учні зачитують створені ними тексти, а учитель і решта учнів слідкують за тим, чи дотримані вимоги до складання текстів такого типу.

II. Повідомлення теми, мети уроку. Мотивація навчальної діяльності. Ви вже багато знаєте про текст. А сьогодні ще дізнаєтесь про те, що залежно від умов спілкування (Де? Коли? З ким? За яких обставин ви спілкуєтесь) треба створювати різні тексти.

III. Вивчення нового матеріалу.

1. Спостереження і аналіз мовного матеріалу.

Вправи 1-4 призначені для того, щоб формувати в учнів уявлення про тексти різних стилів: художнього, науково-популярного, розмовного та ділового.

Під керівництвом учителя учні повинні з'ясувати, для чого створено кожен із текстів і, користуючись схемою, що міститься після вправи 1, вказати про це.

2. Висновок.

Учні повинні усвідомити, що залежно від мети мовлення і ситуації спілкування розрізняють висловлювання різних стилів.

3. Хвилинка каліграфії: *тексти різних стилів*.

IV. Закріплення вивченого матеріалу.

1. Виконання тренувальних вправ із робочого зошита.

Вправи 1-4 призначені для того, щоб навчити учнів розпізнавати тексти різних стилів. Користуючись довідкою, що міститься після вправи 1, учні повинні написати, для чого створено кожен із текстів.

2. Виконання вправи 5 із підручника.

Цю вправу можна виконувати у групах. Спочатку учні з учителем з'ясовують ситуації, про які йдеться у вправі, визначають, який стиль висловлювання підійде до кожної ситуації (1 — розмовний, 2 — науковий, 3 — художній), а тоді пробують у групах скласти невеличкий текст відповідного стилю, розіграти розмову за однією із ситуацій.

V. Домашнє завдання.

Учитель акцентує увагу учнів, що, оскільки у завданні сказано про розмову із другом (подругою), то треба скласти текст розмовного стилю.

VI. Підсумок уроку.

— Залежно від чого будуємо тексти різних стилів?

§ 6. Порівняння художніх і науково-популярних описів

11. Тема уроку. Визначення частин-тексту-опису, побудова описів художніх і науково-популярних.

Мета уроку. Ознайомити з будовою тексту-опису. Вчити порівнювати, розрізняти тексти-описи (художні й науково-популярні), будувати їх.

Хід уроку

I. Перевірка домашнього завдання.

Учні розігрують сценки діалогів, решта учнів під керівництвом учителя сліdkують, чи дотримані усі вимоги до текстів такого стилю.

II. Мотивація навчальної діяльності. Повідомлення теми. мети уроку.

— Ми продовжуємо працювати з текстом, зокрема з текстами-описами. На сьогоднішньому уроці ви довідаєтесь про специфіку структурних частин тексту-опису, будете вчитися розрізняти описи різних видів. А для чого це потрібно нам? (Відповіді учнів).

III. Вивчення нового матеріалу.

1. Спостереження й аналіз мовного матеріалу.

а) З'ясування особливостей структурних частин тексту-опису (на матеріалі вправи 1).

— Прочитайте текст і скажіть, про кого тут йдеться. (Про журавлів). Який заголовок можна дібрати? (Дивовижні птахи. Журавлі. Журавлі-стерхи). — Який найбільше підходить? (Дивовижні птахи). Чому?

— Який це текст? (Опис). Чому ви так вважаєте? (Його мета — описати журавлів).

— З яких частин складається цей текст? Що подається в зачині? (Загальне враження)? В основній частині? (Описуються окремі ознаки). У кінцівці? (Висновок).

б) Порівняння текстів-описів художніх і науково-популярних (на матеріалі вправи 2).

Учні читають і порівнюють обидва тексти.

— Що є спільного у поданих текстах? (Вони обидва про білочку, у них описано зовнішній вигляд тваринки). А чим вони відрізняються? (У першому тексті змальовано словами зовнішній вигляд білочки, передано захоплення автора її красою, а в другому — подано точні відомості про зовнішній вигляд звірятка).

— Який із текстів автор написав для художньої книги, а який до підручника «Я досліджую світ»? Чому ви так думаєте?

— Придумайте заголовки до текстів, враховуючи їх особливості.

2. Висновок.

3. Хвилинка каліграфії.

Учні записують придумані ними заголовки до текстів.

IV. Закріплення нового матеріалу.

1. Робота з матеріалами за QR кодом.

Учні переглядають відео. Потім учитель проводить з ними бесіду і з'ясовує, якими бувають ці тварини.

2. Виконання вправи 3.

Ця робота виконується у групах. За зразком текстів про білочку, поданих у вправі 2, учні складають тексти про лисичку. Одна група складає текст наукового стилю, інша — художнього.

3. Виконання тренувальних вправ із робочого зошита.

а) Вправа 1 передбачає закріплення знань з будови тексту-опису. (Виконується самостійно).

б) Вправа 2 має на меті закріпити знання учнів про типи і структуру текстів. Учні повинні визначити, що це текст-опис. А також складові частини його. Учні встановлюють, що перше речення є зачином, останнє — кінцівка.

в) Вправа 3 спрямована на те, щоб показати учням, що за описом можна відгадати предмет. Також учні пробують самостійно скласти загадку про зайчика за аналогією до загадки про лисичку, тобто вказують характерні ознаки його зовнішності, за якими можна буде відгадати загадку.

г) Вправа 4 — творче завдання. Воно розвиває уяву учнів. Треба придумати і описати вигадану тваринку так, щоб однокласники змогли її уявити.

V. Домашнє завдання.

1. Учні працюють над загадкою вправи 4. Відгадують, що це калина і вказують на слова, які допомогли знайти відгадку (вінок зеленолистий, червоне намисто, чарівна врода).

2. Вдома вони повинні скласти і записати опис калини, використовуючи слова із загадки.

VI. Підсумок уроку.

— З яким типом тексту працювали?

— З яких частин складається текст-опис? Яке призначення кожної з частин?

— Чим відрізняються художні описи від науково-популярних?

Урок розвитку мовлення 2

12. Тема уроку. Художній опис зайця (за світлиною)

Мета уроку. Вчити учнів розрізняти, порівнювати наукові та художні описи. Розвивати вміння спостерігати, виділяти головне, добирати влучні мовні засоби відповідно до мети висловлювання. Формувати вміння самостійно складати описи з опорою на схему та фотоілюстрацію. Збагачувати словниковий запас. Виховувати любов до тварин.

Хід уроку

I. Актуалізація чуттєвого досвіду.

1. Бесіда.

— Пригадайте, що таке текст. Які типи текстів ви знаєте? Чим вони відрізняються? Що знаєте про текст-опис? (Відповіді дітей.)

— Прочитайте, що написано про текст-опис у вашому зошиті із розвитку мовлення (завдання 1).

2. Відгадування загадки.

Учитель зачитує загадку (учні сприймають на слух). Після відгадування загадки учні пояснюють відгадку. Слід зауважити, що саме завдяки опису характерних ознак зайця учні змогли відгадати цю загадку.

Далі учні доповнюють інформацію про зайця, його звички. Пригадують, які загадки про нього знають.

II. Мотивація навчальної діяльності. Повідомлення теми, мети уроку.

— Ви вже здогадалися, що на сьогоднішньому уроці ми будемо вести мову про зайця. Ми вчитимемось описувати цього гарного звірка за фотоілюстрацією. Спробуємо описати зайця так, щоб ті, хто його не бачили, прочитавши опис, змогли собі його добре уявити.

III. Підготовча робота до творення тексту.

1. Аналіз зразка тексту-опису наукового стилю.

— Прочитайте текст (завдання 2) і скажіть, який це тип тексту. Поясніть, чому так думаєте. Це тест науковий чи художній? Обґрунтуйте свою відповідь.

2. Аналіз зразка художнього тексту-опису.

Учні читають опис білочки (с.22 підручника). І пригадують, як вони його характеризували на уроці мови. Констатують, що це текст художній. Відшукують у тексті образні засоби, за допомогою яких автор передає своє ставлення до білочки.

А другий текст — науковий опис, бо у ньому подано точні відомості автора про зовнішній вигляд тваринки, а не захоплення автора її красою).

IV. Творення тексту-опису.

1. Розгляд світлини зайця.

Учні розглядають фотоілюстрацію зайця, вказують, які ознаки слід назвати, щоб описати його зовнішній вигляд.

2. Бесіда з метою впорядкування матеріалу.

— Давайте подумаємо, в якій послідовності будемо описувати нашого зайця. Пригадаємо будову тексту-опису, зміст його частин.

Учні розглядають таблицю.

3. Мовна підготовка тексту.

У процесі бесіди діти колективно складають робочі матеріали. Учитель може записати це на дошці. До поданих ознак у таблиці робочого зошита учні записують свої ознаки, які допоможуть описати зайця.

4. Усне складання тексту-опису.

Користуючись поданою схемою та опорними словами, учні складають усний опис зайця. Колективно обговорюють варіанти текстів, аналізують.

5. Запис твору учнями.

Зробивши орфографічну підготовку, з'ясувавши слова, які можна користати з метою уникнення повтору слова *зайчик*, учні приступають до самостійного написання твору-опису.

6. Самоперевірка, вдосконалення тексту.

V. Зачитування кращих творів, їх аналіз.

Учитель може запропонувати учням побути в ролі редакторів. Невдало вжите сполучення слів у поданому нижче тексті усно замінити іншим, яке відповідатиме художньому тексту.

*У зеленій високої трави біліє чарівна квітка. На **стеблі 15-25 см заввишки** висять перлини. Унизу вони схожі на крихітні дзвіночки. Широке листя, як долоні, охороняють слабе стебло. Чуєш, як дзвенять дзвіночки весни? Ти вдихаєш ніжний запах тендітної квітки. Чудовий подарунок щедрого лісу. (За Аллою Коваль).*

Робота над удосконаленням тексту проводиться під керівництвом учителя. Він звертає увагу учнів на виділені жирним шрифтом слова, які слід замінити, бо вони підходять до тексту наукового, а це художній текст.

Після проведеної роботи учитель радить кожному учневі ще раз переглянути власний твір, чи, бува у них не закралися подібні недоліки. Якщо є, — виправити.

VI. Підсумок уроку.

— Чого навчилися на уроці? Чим художній опис відрізняється від наукового? Для чого треба вміти складати тексти-описи?

§ 7. Спостереження за роллю абзаців у тексті

13. Тема уроку. Поділ тексту на абзаци.

Мета уроку. Формувати уявлення про абзац, про зв'язок між абзацами в тексті. Розвивати вміння ділити текст на абзаци. Розвивати мовлення учнів.

Хід уроку

I. Перевірка домашнього завдання.

— Які описи ви написали? Які з опорних слів використали? Що допомогло вам дотримуватись послідовності опису? Яка будова тексту-опису? У чому особливість кожної частини?

— Чому калину вважають символом України?

II. Повідомлення теми, мети уроку. Мотивація навчальної діяльності.

— Ми продовжуємо вивчати тему «Текст». Сьогодні будемо працювати з абзацом. Це слово ви вже чули неодноразово. Хто пригадає, коли, за яких обставин ми згадувати про абзац? Як користуватися ним? (Відповіді дітей).

— На сьогоднішньому уроці ми більше дізнаємось про абзац, навчимося виділяти абзаци в тексті, використовувати на письмі, усвідомимо, для чого їх використовують.

III. Вивчення нового матеріалу.

1. Хвилинка каліграфії. Абзац.

Учні записують каліграфічно слово *абзац*, учитель звертає увагу на поєднання букв: *аб*, *бз*. Після цього з'ясовують скільки складів, звуків і букв у цьому слові.

2. Спостереження і аналіз мовного матеріалу (вправа 1).

а) Учні читають легенду, звертають увагу на заголовок тексту. Розглядають світину на с. 24. Пригадують легенди про походження назв їхніх міст (сіл).

б) Організація дослідницької діяльності на уроці.

Учитель спрямовує учнів на пошукову діяльність і пропонує дослідити, для чого треба ділити текст на абзаци. За поданими у вправі запитаннями третьокласники повинні прийти до висновку, що великий за змістом текст треба ділити на частини, ці частини називаються *абзацами*. В абзаці кожна нова думка оформляється окремим відступом. В абзац входять речення, об'єднані спільною думкою, зв'язані за змістом.

— За допомогою яких слів передається цей зв'язок? (Під керівництвом учителя учні встановлюють групи слів, що служать засобами зв'язку речень і абзаців).

— Як виділяють абзаци на письмі? (Починають писати із нового рядка). А при читанні? (Паузою). Для чого текст ділять на абзаци? (Виокремлюють нову думку).

в) Опрацювання правила.

IV. Закріплення нового матеріалу.

1. Виконання вправи 2.

Учні читають текст, з'ясовують, що його можна вмістити в підручнику «Я досліджую світ». Тоді встановлюють, у якій послідовності повинні бути розташовані абзаци, доводять свої міркування і записують абзац так, щоб утворився зв'язний текст.

2. Виконання вправ із робочого зошита.

а) Вправа 1 спрямована навчити дітей ділити текст на абзаци. У цьому тексті три абзаци, які відповідають трьом структурним частинам тексту. Учні позначають олівцем, де зачин, основна частина і кінцівка тексту.

У вправі 2 учні встановлюють тип тексту (розповідь), пробують основну частину тексту поділити на 2 абзаци, зробивши відповідну позначку олівцем. Учитель з'ясовує, чому саме так поділили діти цю частину.

V. Домашнє завдання.

Учитель пояснює, що учні повинні записати назву твору, який вони зараз читають, вказати автора, виписати два невеличких абзаци, які їм до вподоби.

VI. Підсумок уроку.

— Що таке абзац? Для чого їх виокремлюють у тексті? Скільки абзаців може бути у тексті? Від чого це залежить? Для чого нам потрібно це знати і вміти?

§ 8. Складання плану тексту

14. Тема уроку. Складання плану і створення тексту за планом.

Мета уроку. Формувати уявлення про план тексту. Розвивати вміння складати план тексту, творити текст за планом. Формувати вміння переказувати текст за поданим планом.

Хід уроку

I. Перевірка домашнього завдання.

1. Повторення теоретичних відомостей.

— Що таке абзац? Як виділяємо його на письмі, при читанні? Для чого членують текст на абзаци?

2. Зачитування абзаців, виписаних учнями із прочитаних ними книжок.

II. Повідомлення теми, мети уроку. Мотивація навчальної діяльності.

— Чи знаєте ви значення слова *план*? Це однозначне чи багатозначне слово? Заглянемо у тлумачний словник чи словник української мови: це слово має аж 6 значень! Про одне із них ми дізнаємось на сьогоднішньому уроці. Будемо складати план, творити за ним, переказувати.

III. Вивчення нового матеріалу.

1. Спостереження і аналіз мовного матеріалу (вправа 1).

Учні читають текст, з'ясовують, про що йдеться в кожній частині (абзаці) тексту і тому і тому саме так поділено текст. Тоді заголовки до кожної частини (кожного абзацу) розташовують відповідно до змісту тексту. Нумерують пункти плану і записують його.

2. Опрацювання правила.

Учні читають теоретичні відомості про план, відповідають на поставлені учителем запитання.

3. Каліграфічна хвилинка: *план*.

IV. Закріплення нового матеріалу.

1. Виконання вправи 2.

Учні читають запис і встановлюють, що для того, щоб він сприймався як текст, треба запропоновані абзаци розташувати у правильній послідовності. Читають поданий план, відповідно до його пунктів розташовують абзаци.

2. Опрацювання рубрики «Так говорять».

Учні з'ясовують, яка користь від мурашок і чому здоровим є той ліс, де багато мурашок. (Мурашки знищують багато шкідників, розносять насіння трав, зрихлюють ґрунт, збагачують його, відкривають доступ повітря до коренів та ін.).

3. Виконання вправи 3.

Ця вправа призначена для того, щоб учні відрізняли текст від окремої його частини (у вправі подано зачин тексту); учились творити текст за поданим зачином і канвою тексту; складали план до створеного ними тексту.

V. Виконання тренувальних вправ із робочого зошита.

1. Вправа 1 призначена для роботи із заголовком (передбачити зміст тексту, звірити свої передбачення із прочитаним) і для тренування учнів у самостійному складанні тексту.

2. Вправа 2 вправляє дітей у самостійному доборі заголовка до тексту; виборі пунктів плану до відповідних абзаців тексту; тренуванні переказувати текст відповідно до плану.

3. Вправа 2 має своїм завданням вправляти учнів у доборі заголовка, поділі тексту на абзаци за поданим планом (1 речення — 1 пункт; останнє — 3-й пункт, а середина — 2-й пункт). Учні обґрунтовують такий поділ.

VI. Домашнє завдання.

Учитель може зорієнтувати учнів, що ці три частини тексту, відповідають будові розповідного тексту, як і його мета. До кожного абзацу слід дібрати пункт плану.

VII. Підсумок уроку.

— Над якою темою працювали? Що таке план тексту? З яких речень можна скласти план? Для чого план потрібен?

§ 9. Робота з медіатекстами.

15. Тема уроку. Розрізнення медіатекстів.

Мета уроку. Ознайомити учнів з різновидами медіа, учити ними користуватися, відрізняти факт від судження.

Хід уроку

I. Перевірка домашнього завдання.

— Учні зачитують свої плани, переказують за ними текст. Потім учитель може перевірити теоретичні відомості з теми.

II. Повідомлення теми, мети уроку. Мотивація навчальної діяльності.

— Чи знаєте ви, що таке медіа? А масмедіа? Для чого вони потрібні? (Відповіді учнів).

— Сьогодні ми ознайомимось із різновидами медіатекстів, дізнаємось призначення засобів масової інформації, будемо вчитися ними користуватись.

III. Вивчення нового матеріалу.

1. Аналіз мовного матеріалу (вправа 1).

Учні читають подану в тексті інформацію, аналізують його за запитаннями. Учитель наголошує на тому, що інформація засобів масової інформації не завжди може бути правдивою. Треба розуміти, хто її подає, з якою метою, уміти захистити себе від недостовірної інформації (запитати дорослих, звірити інформацію з достовірними джерелами тощо).

2. Хвилинка спілкування.

Учні наводять приклади достовірної та недостовірної інформації, почерпнутої ними з газет, книг, телепередач чи Інтернету.

3. Виконання вправи 2 може проводитись колективно (чи в групах). Учні досліджують зображення за запитаннями. Учитель підводить їх до того, що таке *факт*, а що таке *судження*. Перечитують визначення цих термінів, подане на ст. 29 підручника.

4. Каліграфічна хвилинка: *факт, судження*. Учитель звертає увагу на орфограми, поєднання букв.

IV. Закріплення вивченого матеріалу.

1. Виконання вправи 3 має на меті учити дітей досліджувати медіа, зокрема мультфільми. Учні працюють з матеріалами за QR кодом. Учитель може звернути їхню увагу на те, що серія «Це наше і це твоє!» створена за сприяння Міністерства освіти України спеціально для дітей, щоб знайомити їх з дослідженнями українців, тому поданим матеріалам можна довіряти.

За поданими у вправі запитаннями учні аналізують відповідну інформацію про трембіту, подану у мультфільмі із згаданої вище серії.

Учитель рекомендує учням у вільний час переглянути інші серії цих пізнавальних мультфільмів про найкраще, що є в рідному краї.

2. Виконання вправи 4 має на меті учити дітей працювати зі світлинами: аналізувати зображене, визначати чи правдивою є подана на них інформація, з'ясувати, чому саме..

V. Виконання тренувальних вправ із робочого зошита.

1. Працюючи із матеріалами вправи 1, учні матимуть змогу звернути увагу на такий різновид медіа, як преса, пригадати відомі їм газети і журнали, улюблені рубрики з них, дослідити, за що вони подобаються, зацікавити інших цим засобом інформації.

2. Виконання вправи 2 допоможе не тільки закріпити сьогоднішній матеріал про медіатексти, а й узагальнити знання з теми «Текст».

VI. Домашнє завдання.

Учитель рекомендує підібрати світлину на тему «Мое дозволля», підписати її за можливості, щоб можна було організувати в класі фотовиставку на вказану тему.

VII. Підсумок уроку.

— Який розділ завершили вчити? Що цікавого дізнались? Яке практичне значення вивченого в розділі матеріалу?

Речення

§ 10. Речення

16. Тема уроку. Розпізнавання речення за його основними ознаками.

Мета уроку. Закріпити знання учнів про основні ознаки речення та його оформлення на письмі. Удосконалювати вміння зіставляти мовні явища, формувати інтонаційну виразність. Розвивати мовлення.

Хід уроку

I. Перевірка домашнього завдання.

Учні розглядають фотовиставку, які вони підготували з допомогою дорослих. Ставлять запитання до окремих світлих, власники світлих відповідають.

II. Мотивація навчальної діяльності. Повідомлення теми, мети уроку.

— Скажіть, будь-ласка, ви запитували одне одного про світлини, відповідали на запитання. А що ви будували, складали, щоб запитати і відповісти? Що допомагало вам висловлювати думки? (Речення).

— Думаю, ви здогадуєтесь, яка важлива роль речення у вираженні думки. Ми починаємо вчити новий розділ, який так і називається «Речення». З нього дізнаємося, які бувають речення за метою висловлювання і за інтонацією, про члени речення, звертання. А на сьогоднішньому уроці пригадаємо, що ми вже знаємо про речення, його основні ознаки, будемо розпізнавати речення за основними ознаками, будувати їх.

III. Актуалізація опорних знань учнів.

— Пригадайте, що ви вже знаєте про речення. (Відповіді учнів). — Що виражає речення? Чи зв'язані слова в реченні? Чим вони об'єднані? Зі скількох слів може складатися речення? (Відповіді учнів).

IV. Закріплення знань про основні ознаки речення.

1. Учитель пропонує учням узяти участь у рольовій грі «Я — учитель / учителька». Після ознайомлення з правилом учні готуються до взаємного навчання в ролі вчителя / учительки.

2. Бесіда за текстом вправи 1.

— Скільки речень у поданому записі? (Чотири). Як довести це? (У кожному реченні про щось розповідається). Про що говориться у першому реченні? У другому? і т. ін.. Отже, в кожному реченні виражена певна думка. Як треба читати кожне речення? (У кінці знижувати голос, робити невелику паузу). Прочитайте виразно весь текст.

За рубрикою «Словничок» з'ясовують значення слова *патріарх*, яке вжито до старих дубів.

3. Каліграфічна хвилинка: *Речення*.

4. Виконання вправи 3 передбачає розпізнавання речень з поданих рядків слів. Учні встановлюють, що 2, 4, 6 рядки слів не є реченнями, бо не виражають закінчену думку. Тоді третьокласники доповнюють ці рядки так, щоб вони стали реченнями. Читають утворений текст, добирають до нього заголовок.

5. Робота з матеріалами рубрика «Так говорять».

Учні пояснюють, як вони розуміють вказані вислови, наводять аналогічні.

6. Виконання вправи 3 (у групах).

Учні ставлять одне одному запитання за змістом світлини, записують відповіді.

7. Виконання вправи 4 (у групах).

Кожна група учнів будує речення за однією із схем, записує речення. Потім зачитують, звіряють.

V. Виконання тренувальних вправ із робочого зошита.

1. Вправу 1 учні виконують самостійно, встановлюють, що вона складається з 4-х слів.

2. У вправі 2 треба взнати кількість речень, встановивши їх межі і поставивши відповідний розділовий знак. Учні доводять, чому у тексті є 4 речення.

3. Вправа 3 передбачає доповнити загадку такими словами: *має, лисиця*. Учні складають і записують речення зі словом-відгадкою.

VI. Виконання творчого завдання із підручника (вправа 5).

Учні готують запитання і можливі відповіді, щоб розіграти сценку в класі про те, як вони готуються до Свята осені. Учитель наголошує на тому, що слід пам'ятати про культуру спілкування.

VII. Домашнє завдання.

Учитель пояснює домашнє завдання і спосіб його виконання.

VIII. Підсумок уроку.

— Над якою темою працювали?

— Для чого це потрібно знати?

§ 11. Види речень за метою висловлення та інтонацією

17. Тема уроку. Розпізнавання видів речень за метою висловлювання та інтонацією.

Мета уроку. Закріпити поняття про розповідні, питальні та спонукальні речення, формувати уявлення про неокличні й окличні речення. Удосконалювати навички правильного інтонування речень відповідно до мети висловлювання. Розвивати мовлення.

Хід уроку

I. Перевірка домашнього завдання.

Учні зачитують відгадку до загадки (жовтень), вказують, що в загадці є 3 речення, креслять схему 2-го речення (- - - - - ===== - - - - -).

II. Мотивація навчальної діяльності. Повідомлення теми, мети уроку.

— Ми продовжуємо вивчати тему «Речення». Ви вже знаєте, на скільки вона є важлива, бо минулого разу ми про це говорили.

— Хто пригадає, для чого ми вивчаємо речення? (Відповіді учнів). На сьогоднішньому уроці ми поговоримо про різновиди речень, будемо їх складати, учитись правильно інтонувати.

III. Актуалізація опорних знань учнів.

— Що таке речення? Що воно може виражати? Яку мету переслідувати? Які ви пригадуєте речення за метою висловлювання?

Учні виразно читають речення, записані на с. 34 під назвою мети уроку. Міркують над тим, що в кожному з цих речень виражено, яка їхня мета.

— Що містить перше речення? (Повідомлення). З якою інтонацією його треба читати? (З розповідною, знижуючи голос у кінці). Яке це речення? (Розповідне). Який же розділовий знак ставимо в кінці розповідного речення? (Крапку).

— Що виражає друге речення? (Запитання). Під час читання такого речення підвищуємо голос на тому слові, яке містить запитання, що спонукає до відповіді. Який розділовий знак ставиться в кінці? (Знак питання).

— Третє речення містить спонукування. Якщо читати його спокійно, то вкінці ставимо крапку, якщо з підвищеною силою голосу, — то знак оклику. Це речення яким є за метою висловлювання? (Спонукальне). Отже, які є речення за метою висловлювання? Які розділові знаки ставимо в кінці таких речень?

IV. Вивчення нового матеріалу.

1. Виконання вправи 1.

Учні відшукують у тексті розповідні, питальні, і спонукальні речення. Кожне речення читають з відповідною інтонацією.

— Які з цих речень є спонукальними? Вимовте їх із підсилювальною інтонацією. Якими стануть ці речення? Який розділовий знак поставимо в кінці таких речень?

2. Рольова гра «Я — учитель / учителька».

Після ознайомлення з правилом учні готуються до взаємного навчання в ролі вчителя / учительки.

3. Каліграфічна хвилинка: *Види речень*.

V. Закріплення нового матеріалу.

1. Виконання вправи 2.

Учні визначають мету речень (розповідні), перебудовують їх так, щоб стали спонукальними, записують утворений текст.

2. Опрацювання рубрики «Візьміть до уваги!».

Учитель акцентує увагу дітей на тому, що будь-яке з речень, якщо його вимовляти із підсилювальною інтонацією, стане окличним. (І розповідне, і питальне, і спонукальне речення).

3. Виконання тренувальних вправ із робочого зошита.

а) Самостійно учні виконують вправу 1-2. Ці вправи передбачають закріплення теоретичних відомостей.

б) Вправа 3 має на меті удосконалювати вміння будувати речення, різні за метою висловлювання та інтонацією.

VI. Розвиток зв'язного мовлення.

1. Виконання вправи 3 (у групах).

За одним із малюнків, поданих на с. 35 підручника, учні складають невеликий текст, використовуючи окличні речення. Потім представники груп зачитують утворені тексти з потрібною інтонацією.

Далі учні записують тексти, ставлячи відповідні розділові знаки в кінці речень.

VII. Домашнє завдання.

Учитель пояснює виконання вправи 4.

VIII. Підсумок уроку.

— Які бувають речення за метою висловлювання?

— А за інтонацією?

18. Тема уроку. Правильне відтворення інтонації речень.

Мета уроку. Удосконалювати в учнів уміння правильно інтонувати речення, різні за метою висловлювання, окличні та неокличні. Вправляти учнів у застосуванні логічного наголосу.

Хід уроку

I. Перевірка домашнього завдання.

Учні зачитують різні види речень, складені на тему улюбленого мультфільму або фільму. Учитель та решта учнів слідкують, чи правильно відтворена інтонація прочитаних речень відповідно до їх виду.

II. Повідомлення теми, мети уроку.

-Ви вже знаєте, які є речення за метою висловлювання і за інтонацією. Сьогодні ми будемо вчитися ці речення інтонувати, щоб правильно донести до слухача усе те, що сказано в реченні. Дуже важливим є у процесі спілкування уміти висловити думки і почуття за допомогою інтонації. Ви в цьому пересвідчитесь на уроці.

III. Вправи та закріплення виучуваного матеріалу.

1. Виконання вправи 5 (з підручника).

Учні навчаються виразно читати вірш: спочатку читають мовчки, тоді — напівголосно, нарешті — виразно. Учитель звертає особливу увагу на інтонацію питальних та окличних речень.

Далі учні читають вірш за ролями, змагаючись у виразному читанні матеріалу.

2. Виконання вправи 4 (із робочого зошита).

Учні тренуються у виразному прочитанні вірша: з'ясовують, якими за метою висловлювання є речення, роблять відповідні позначки.

3. Виконання вправи 5 (із робочого зошита).

Учні будують питальне і спонукальне речення за змістом поданого (розповідного неокличного). Пробують якесь із пропонованих речень вимовити з особливим почуттям.

4. Каліграфічна хвилинка: *Інтонування речень.*

IV. Виконання вправ на застосування логічного наголосу.

1. Виконання вправи 6 (із підручника).

Читаючи речення, учні повинні виділяти більшою силою голосу слова, які вимагають відповіді. У реченнях правого стовпчика треба виділяти голосом слова, що містять відповідь.

2. У процесі виконання вправи 7 (із підручника) учні повинні самостійно записати відповіді на запитання, орієнтуючись на виділені слова. У записаних реченнях підкреслити слова, які є відповіддю на запитання. Далі учитель може запропонувати учням повправлятися у виразному прочитанні запитань і відповідей, силою голосу виділяючи виділені слова.

3. Вправу 8 учні виконують у парах: будують питальні речення і дають на них відповіді, акцентуючи голосом відповідні слова.

4. Виконання вправи 6 (із робочого зошита).

V. Тренувальні вправи з підручника.

1. Виконання вправи 9.

Учні добирають заголовок, визначають складові частини тексту. Виконують творче завдання, працюючи в групах.

2. Вправу 10 виконують самостійно за аналогією до попередніх вправ на інтонування.

V. Домашнє завдання.

Учитель каже, що цікавий матеріал про рослини учні можуть знайти в різних джерелах: Інтернеті, книгах, журналах. Удома діти повинні повправлятися у виразному розповіданні інформації.

VII. Підсумок уроку.

— Над якою темою продовжували працювати на сьогоднішньому уроці? Що нового навчилися? Для чого це потрібно вміти?

Урок розвитку мовлення 3

19. Тема уроку. Твір-розповідь «Про гриби» (за фрагментом тексту).

Мета уроку. Вчити учнів складати розповідь за поданим фрагментом, дотримуючись у тексті-розповіді наявності всіх складників — зачину, основної частини і кінцівки.

Хід уроку

I. Ознайомлення з темою і метою уроку.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує пригадати, що таке текст-розповідь; яке загальне питання можна поставити до такого тексту; з яких частин складається розповідь.

III. Вступна бесіда на тему уроку.

1. Розгадування віршованої загадки про гриб.
2. Читання в зошиті вірша про осінній ліс (завдання 1).
3. Відповіді на запитання за змістом вірша.
 - Що можна побачити в осінньому лісі?
 - Які звуки можна почути в осінньому лісі? Чи можна почути кування зозулі?
 - Які запахи можна відчувати в цю пору року?
4. Розповіді учнів про те, як, де, коли і з ким їм доводилося збирати гриби.
 - Як саме ви брали побачений гриб у кошик? (Відповіді учнів.)
 - А тепер зачитайте завдання 2 і віршик до нього.
5. Колективний висновок про те, що гриби слід не зривати із землі, а обережно їх зрізати, залишаючи корінець у землі.
6. Записування в зошиті назв грибів, які учні добре знають, з опорою на подані малюнки (білий гриб, підосичники, підберезники, опеньки, лисички, рижик).
7. Розповіді учнів про те, яких тварин можна зустріти в лісі.

IV. Робота над твором.

1. Читання уривка з твору «По гриби».
2. Робота у групах: міркування про те, хто в лісі міг налякати дівчинку своїм шарудінням. Розгляд малюнка. Відповіді на подані під ним запитання.
3. Колективне складання плану розповіді з орієнтацією на виділені слова. Запис плану в зошити.
4. Колективне усне складання розповіді за опорними словами.
5. Запис розповіді в зошитах (з коментуванням окремими учнями вголос, зокрема щодо необхідності дотримуватися абзаців).
6. Самоперевірка, вдосконалення тексту.

V. Зачитування твору окремими учнями, робота над можливими помилками і текстовими недоліками.

Учитель може запропонувати учням побути в ролі редакторів: знайти і виправити усно недоцільне повторення слова у тексті.

Восени діти знайшли у кущах журавля. У журавля було поранене крило. Хлопці принесли журавля в село. Вони довго лікували журавля. І журавель видужав.

Робота над удосконаленням твору про знайденого поранено журавля проводиться колективно. Учні міркують над тим, як уникнути повторів того самого слова в тексті, замінивши його іншими словами (займенником *він* (у *нього*); *птаха* (у *птаха*); *пораненого*).

Після проведеної роботи учитель пропонує кожному учневі переглянути власний твір і за потреби відредагувати його, звернувши увагу на наявність недоцільних повторів у тексті.

VI. Підсумок уроку.

— Який тип тексту сьогодні писали? З яких частин він складається? Чого навчилися на сьогоднішньому уроці?

§ 12. Звертання

20. Тема уроку. Розпізнавання і правильне вживання звертань.

Мета уроку: Закріпити уявлення про спонукальні речення зі звертаннями. Формувати уявлення про звертання. Виробляти вміння правильно вживати слова-звертання в усному і писемному мовленні.

Хід уявлення

I. Перевірка домашнього завдання.

Учні зачитують дібраний матеріал, дотримуючись подібної інформації.

II. Мотивація навчальної діяльності. Повідомлення теми, мети уроку.

— Діти, зверніться по імені до сусіда по парті і попросіть дати якусь річ. (Діти виконують).

— Яке речення за метою висловлювання ви утворили? (Спонукальне). Назвіть слова, якими починаються ці спонукальні речення. (*Іринко, Тетяно, Сергійку* та ін.). Сьогодні ви дізнаєтесь, на що вказують такі слова, як їх треба вживати правильно. Ви вивчатимете звертання у спонукальному реченні.

III. Вивчення нового матеріалу.

1. Спостереження й аналіз мовного матеріалу.

Учні читають уривок з вірша, вказують, до чого звертається автор тексту (рідна земле, рідний краю, рідна стороно), виписують ці сполучення слів.

Учитель звертає увагу учнів на форму слів-звертань (земле, краю, стороно, брате, Іване, Тетяно Петрівно).

2. Вивчення правила.

Після цього учитель пропонує учням взяти участь у рольовій грі «Я — учитель / учителька».

Після ознайомлення з правилом учні готуються до взаємного навчання в ролі вчительки / учителя. Працюючи в парах, пояснюють одне одному зміст вивченого правила.

3. Хвилинка каліграфії: *Зв ве Звертання*.

Учитель пояснює окремі поєднання букв. Звертає увагу на орфограми.

4. Виконання вправи 2 передбачає звернути увагу учнів на те, що при звертаннях бувають слова, які на письмі виділяються разом із звертанням (*моя рідна мово, моє щире слово*).

IV. Закріплення нового матеріалу.

Виконання вправи 3 з підручника.

Учні виконують під керівництвом учителя, який допомагає їм записати правильно у формі звертання подані слова (сестро, мамо, пане, добродію, Маріє Миколаївно, Петре Васильовичу, сусіде, сусідко).

Тоді учні складають і записують речення із будь-якими двома звертаннями.

2. Робота з матеріалами за QR-кодом.

Учні слухають вірш Надії Красоткіної «Прекрасні звертання», звертаючи увагу на те, як по-різному можна звертатися до рідних. Записують ті звертання, які найбільше запам'ятались.

3. Організація ігрової діяльності на уроці.

Учитель пропонує учням узяти участь у грі «Хто більше». Перемагають ті діти, які зможуть дібрати найбільшу кількість звертань до членів родини.

4. Виконання вправи 4.

Учні порівнюють уривки з віршів, шукають спільне (вони з колискових пісень); виписують речення зі звертаннями.

5. Учні виконують завдання підвищеної складності: продовжують уривок із казки Івасика-Телесика, розігрують уривок.

V. Виконання тренувальних вправ із робочого зошита.

1. Учні розігрують розмову за особами (вправа 1).

2. У вправі 2 учні доповнюють загадку словами з довідки, відгадують. Пишуть, як можна звертатись до мами, складають і записують речення із будь-яким із звертань.

3. Учні читають діалоги із казок, підкреслюють у них звертання. Пригадують діалоги зі звертаннями з відомих їм казок, один із діалогів записують під керівництвом учителя.

VI. Домашнє завдання.

За аналогією до виконаного завдання учитель пропонує дітям із українських народних казок записати 4 речення зі звертаннями.

VII. Підсумок уроку.

— Що таке звертання? У яких реченнях воно вживається? Для чого нам потрібно знати цей матеріал?

21. Тема уроку. Виокремлення звертання.

Мета уроку. Закріпити уявлення про звертання. Закріпити вміння правильно вживати слова-звертання в мовленні. Учити використовувати звертання.

Хід уроку

I. Перевірка домашнього завдання.

1. Перевірка теоретичних відомостей.

2. Зачитування речень зі звертаннями. Учні обґрунтовують, чому вони вважають, що це звертання.

II. Повідомлення теми, мети уроку. Мотивація навчальної діяльності.

— Ми продовжуємо вивчати тему «Звертання». Ви вже знаєте, яка вона важлива і для чого нам потрібно це знати. А сьогодні ми будемо вчитися виокремлювати звертання в усному мовленні і на письмі, дізнаємось, де може стояти звертання в реченні.

III. Вивчення нового матеріалу.

1. Спостереження й аналіз мовного матеріалу (вправа 7).

а) Учні читають текст спочатку мовчки, відшукуючи звертання. Тоді читають вголос, виділяючи звертання. Учитель звертає увагу на те, як звертання виділяють на письмі (знаком оклику чи комами). А в усному мовленні — паузами.

б) Учні роблять відповідні висновки під керівництвом учителя. Тоді у формі рольової гри опрацьовують відповідне правило в підручнику на с. 40.

2. Організація дослідницької діяльності (вправа 8).

а) У формі дослідження проводиться ознайомлення учнів із місцем звертання у реченні. (Може стояти на початку, у середині і в кінці речення). Учитель також звертає увагу учнів на те, що звертання може вживатися в окличних (перше речення), питальних (друге речення) і спонукальних (третє) реченнях. Ці речення можуть бути не тільки різні за метою висловлювання, а й за інтонацією. І, відповідно, звертання виділяється як комами, так і знаком оклику.

б) Учні ознайомлюються з правилом, поданим після вправи.

IV. Закріплення нового матеріалу.

1. Виконання вправи 9.

Учні вправляються у правильному вживанні звертання в усному мовленні: вчаться виділяти його голосом.

2. Хвилинка спілкування.

Учні повинні засвоїти українські форми звертання (тато, татко, татусь, бабця, бабуся та ін.).

3. Вправа 10 передбачає тренування вживання звертань в усному і писемному мовленні.

Учні повинні правильно навчитись виділяти звертання голосом, а тоді з пам'яті записати вірш, ставлячи відповідні розділові знаки.

V. Виконання тренувальних вправ із робочого зошита.

1. Вправи 1-2 призначені закріпити вміння учнів виділяти звертання в усному мовленні і на письмі.

2. Вправа 3, крім згаданих вище завдань, передбачає самостійне складання учнями речень із звертаннями, відповідне оформлення їх на письмі.

VI. Розвиток творчих здібностей учнів (вправа 11 підручника).

За поданою у вправі ситуацією учні розігрують відповідну сценку, правильно вживаючи форми звертання, виділяючи їх відповідно паузами.

VII. Домашнє завдання.

За аналогією до вправи 11 учні повинні вдома повправлятися у використанні звертань

VIII. Підсумок уроку.

— Як виділяються звертання в усному мовленні? А на письмі? У яких реченнях вживається звертання? Де воно може стояти в реченні?

§ 13. Члени речення

22. Тема уроку. Розпізнавання членів речення.

Мета уроку. Ознайомити учнів із поняттями «члени речення», «головні члени, другорядні», «підмет», «присудок», «основа речення». Розвивати вміння знаходити основу речення, визначати головні і другорядні члени.

Хід уроку

I. Перевірка домашнього завдання.

Учитель розпитує учнів, як вони виконали запропоноване їм завдання: яку ситуацію розіграли вдома, як зреагували на це батьки.

II. Повідомлення теми, мети уроку.

— Сьогодні ми поговоримо про члени речення, навчимося їх розпізнавати.

III. Вивчення нового матеріалу.

1. Засвоєння поняття «члени речення».

а) Учні, виконують вправу «Роз'єднай слова», утворюють речення: *Листочки з дерев опадають на землю.*

б) Тоді дають відповіді на запитання, поставлені до кожного слова в реченні. Учитель підводить учнів до висновку.

— Речення складаються зі слів, які відповідають на певні питання. Усі слова речення, до яких можна поставити питання від інших слів, є членами речення.

в) Опрацювання правила у формі рольової гри «Я — учителька / учитель» (с. 42).

г) Каліграфічна хвилинка: *Члени речення.*

г) Хвилинка спілкування.

Учні пробують розв'язати проблему: Чи є членами речення слова *з, на*. Приходять до висновку, що не є членами, бо до цих слів ми не можемо поставити питання.

— А для чого ж такі слова вживаються? Яка їхня роль у реченні?

д) Опрацювання правила 2 (с. 42).

2. Засвоєння поняття «підмет», «присудок», «головні і другорядні члени речення», «основа речення».

а) Виконання вправи 1.

Учні з'ясовують, про що говориться в кожному реченні.

— Прочитайте перше речення. Про що в ньому йдеться? Назвіть слово, яке вказує на те, про що говориться. (*Осінь*). На яке питання відповідає цей член речення? (*Ходить (що?) осінь*). Отже, слово *осінь* відповідає на питання **що?**

За аналогією учитель розглядає інші речення.

б) Висновок-узагальнення.

— То що ж ми з'ясували про ці члени речення? Вони вказують на те, про кого або про що говориться в реченні, відповідають на питання **що?** або **хто?** Прочитайте в підручнику правило на с. 43.

в) Далі учні засвоюють поняття «присудок».

— А тепер ми дізнаємось, що говориться про підмет у першому реченні. (*Осінь ходить*). На яке питання відповідає цей член речення? (*Осінь (що робить?) ходить*). Що говориться про підмет у другому реченні? А в третьому? Четвертому? Як же називається член речення, який вказує на те, що говориться про підмет, і відповідає на питання **що робить?** Прочитайте про це в підручнику.

г) Тоді вчитель пояснює, що підмет і присудок є найважливішими в реченні, бо вони передають основний зміст висловлювання. Саме тому їх називають головними членами речення, його основою. Усі інші члени речення називаються другорядними. Вони також є важливими для вираження думки.

Учні ознайомлюються з правилом (с. 43).

IV. Закріплення нового матеріалу.

1. Виконання вправи 2 (з підручника).

Учні вчаться визначати члени речення, дізнаються про те, як їх підкреслюють.

Далі встановлюють, що поданій схемі речення відповідає перше речення (*Сонце гріє.*).

2. Виконання вправи 1 (з робочого зошита).

Учні записують розшифроване речення: *Із дерев спадає жовте листя*. Підкреслюють члени речення. Учитель наголошує на тому, що спочатку треба знайти основу речення.

3. Виконання вправи 2.

Учні встановлюють, що вірш містить три речення, встановлюють відповідність між реченнями і поданими схемами.

4. Вправу 3 учні можуть зробити у парах чи групах. Учитель звертає їхню увагу на те, що спочатку йде підмет (про кого чи про що говориться в реченні), тоді присудок (що саме говориться про підмет), а потім другорядні члени.

V. Домашнє завдання.

За аналогією до цієї вправи учні виконуватимуть домашнє завдання. Учитель говорить їм, щоб уважно розглянули схеми, звернули увагу, який член речення

йде першим, скільки членів речення є в першій і другій схемі. Наголошує, що речення треба скласти про осінь.

VI. Підсумок уроку.

- Що таке члени речення?
- Що таке підмет? Присудок? Основа речення?
- Які члени речення є головними? Які другорядними? Чому?

§ 14. Зв'язок слів у реченні

23. Тема уроку. Встановлення зв'язку між членами речення.

Мета уроку. Закріпити поняття про головні і другорядні члени речення. Розвивати вміння встановлювати зв'язки між членами речення за допомогою запитань.

Хід уроку

I. Перевірка домашнього завдання.

1. Повторення теоретичних відомостей.

— З чого складається речення? Які члени становлять основу речення? Як її визначити? На що вказує підмет? На які питання відповідає? Як підкреслюють його в реченні? На що вказує присудок? На які питання відповідає? Як підкреслюють його в реченні? Чому підмет і присудок є головними членами речення? Які ще члени речення є, крім головних?

2. Перевірка виконання вправи 3.

Аналізуючи речення, учні ще раз переконуються, що головні члени можуть стояти і на початку, і в кінці, і в середині речення.

II. Повідомлення теми, мети уроку.

— Ми продовжуємо працювати із членами речення. На сьогоднішньому уроці ми будемо вчитися встановлювати зв'язок між словами у реченні за допомогою запитань.

III. Вивчення нового матеріалу.

1. Організація дослідницької діяльності (вправа 1).

Учні записують речення, визначають головні члени. Далі простежують, як встановлюється зв'язок між словами в реченні і роблять висновок про зв'язок між членами речення. Аналізують схему, з якої видно, що зв'язок можна встановити за допомогою питань. Звертають увагу на те, що між головними членами існує зв'язок двосторонній. А між іншими — лише односторонній. Від головного слова ставлять питання до залежного слова.

2. Опрацювання правила на с. 44.

3. Хвилинка каліграфії: *Зв'язок слів у реченні*. (Учитель звертає увагу на орфограми).

IV. Закріплення нового матеріалу.

1. Виконання вправи 2.

Учні визначають основу речення (підмет — *верба*, присудок — *опустила*) і за поданою схемою установлюють зв'язок між членами речення, вставляючи відповідні слова у схему.

2. Хвилинка спілкування.

Учні ще раз закріплюють послідовність установалення зв'язку між членами речення.

3. Виконання вправи 3.

Треба звернути увагу учнів на те, що зв'язок між членами речення можна подати і за допомогою схеми. На ній чітко видно двосторонній зв'язок між головними членами речення, а також, як ставиться питання від підмета, присудка.

Тоді учні за поданою схемою пробують самі показати зв'язок між членами речення. Учитель нагадує, що підмет підкреслюємо однією рисою, присудок — другою, другорядні члени речення — пунктирною лінією.

V. Виконання тренувальних вправ із робочого зошита.

1. Вправа 1.

Учні «проходять лабіринт» і прочитують таку скоромовку: *Золоті жолуді зовсім пожовтіли*. Навчаються її швидко промовляти. Установлюють головні (жолуді пожовтіли) та другорядні члени речення (золоті, зовсім).

2. У вправі 2 учні визначають, що тут є 4 речення і за написаними питаннями самостійно встановлюють зв'язки між словами останнього речення.

VI. Домашнє завдання.

Учитель звертає увагу учнів на те, що слово *осінь* повинно зустрічатись у двох складених ними реченнях, але лише в одному реченні воно може бути підметом, а в другому — другорядним членом речення.

VII. Підсумок уроку.

— Що нового дізнались на уроці?

— Чого навчились?

— Як же встановити зв'язок між членами речення?

24. Тема уроку. Установлення зв'язку між словами в реченні.

Мета уроку. Удосконалювати вміння встановлювати зв'язок між словами в реченні. Закріплювати знання про члени речення. Розвивати мовлення.

Хід уроку

I. Перевірка домашнього завдання.

Учні зачитують складені ними речення, а решта дітей класу разом з учителем слідкують, чи дійсно в цих реченнях слово *осінь* виступає в ролі головного і другорядного члена речення.

II. Повідомлення теми, мети уроку.

— Продовжуємо працювати над установленням зв'язків між словами в реченні.

III. Вправи на закріплення матеріалу.

1. Виконання вправи 5.

3 тексту учні виписують такі сполучення слів: *Світиться (де?) в небі. Слово (яке?) рідне.*

2. Вправу 6 учні виконують у групах. Доповнити речення можуть такими, наприклад, другорядними членами.

1) Пожовтіло листя (де?) на деревах. 2) Надходить осінь (яка?) золота. 3) Вітер повіяв (де?) у полі. 4) Птахи відлітають (куди?) у вирій.

3. Виконуючи вправу 7, слід звернути увагу дітей на те, чим відрізняються подані схеми і чим вони подібні.

У кожній схемі три слова; є підмет, присудок і другорядний член речення. Але в 1-й схемі спочатку стоїть підмет, а тоді — присудок. А в другій схемі — на-паки.

IV. Виконання тренувальних завдань із робочого зошита.

1. Виконання вправи 3.

Учні читають вірш про осінь, усно добирають заголовки. Разом з учителем визначають, який із заголовків найбільше підходить до даного тексту і чому. Тоді визначають і підкреслюють головні члени в першому реченні (*вересень трусить*) і в другому (*жовтень гаптує*). Учитель може запитати учнів, як вони розуміють вислови: *трусить груші, гаптує сорочку*.

Зі словом *листопад* учні складають і записують розповідне речення за поданою схемою. Приміром: Листопад оголив дерева.

2. Виконання вправи 4.

До поданої у вправі загадки може бути дві відгадки: *жовтень, осінь*. Учні повинні будуть обґрунтувати свої відгадки до загадки. Тоді із відгадкою кожен складає і записує своє речення, підкреслює у ньому члени речення, встановлює зв'язки.

3. Виконання вправи 5.

Учні виконують самостійно. Учитель нагадує, що подібне завдання вони уже робили, а тепер кожен повинен самостійно скласти і записати речення за поданими схемами.

V. Домашнє завдання.

Учитель пояснює учням, що вони повинні розглянути, що саме з їхнього вікна видно, які краєвиди і скласти три речення. Ці речення необов'язково повинні становити текст.

VI. Підсумок уроку.

— Що шукаємо в реченні найперше, щоб установити зв'язок між словами в реченні?

— Що визначаємо далі?

— Як підкреслюємо в реченні підмет? присудок? другорядні члени речення?

Урок розвитку мовлення 4

25. Тема уроку. Текст-міркування «Книга дорожча за найбільше багатство» (твір за прислів'ям).

Мета уроку. Закріпити в учнів поняття про текст-міркування, вчити створювати твір-міркування за зразком.

Хід уроку

I. Оголошення теми і мети уроку.

II. Актуалізація опорних знань про текст-міркування.

Учні пригадують (читають) у рубриці «Пригадай!» відомості про текст-міркування: висловлюються роздуми з приводу чогось; стверджується або заперечується якась думка; узагальнене запитання, яке ставиться до тексту-міркування.

III. Підготовча робота до творення тексту.

1. Відгадування віршованої загадки про книжку (завдання 1).

2. Повідомлення кількох учнів про те, які книжки вони читають зараз, що цікавого й корисного дізнаються з них.

3. Читання-відтворення прислів'їв про книгу, поєднання їх роз'єднаних частин (завдання 2).

4. Співвіднесення висловлювань поетів про книгу із опрацьованими вище прислів'ями (завдання 3).

5. Запис відомих учням прислів'їв про книгу (завдання 4).

Учитель може допомогти учням, у яких виникають проблеми із добором, запропонувавши записати такі, наприклад, прислів'я: *Книжка мовчки все розкаже. Книжку читай — розуму набирай. Добра книжка кожну голову на вірну дорогу направить.*

6. Читання вірша Юрія Шкрумеляка «Пісня про книжку».

— Яке значення має книжка в житті людини? Як про це сказав поет?

— Скажіть словами вірша, чого навчає дітей книжка.

— Дайте відповіді на запитання після вірша. Учитель може дещо деталізувати їх).

— Чи можна назвати книгу порадником, помічником, другом, учителем? Поясни, чому.

— Чого навчає нас книга, крім того, про що вже було сказано у вірші Юрія Шкрумеляка?

— Чи можна сказати, що книга дорожча за найбільше багатство? Чому? (Тому, що знання, здобуті з книжки, не купиш ні за які гроші.)

IV. Усне складання твору-міркування за поданими на дошці (таблиці) твердженням і висновком.

Твердження. Книга дорожча за найбільше багатство.

Доказ (доведення):

По-перше...

По-друге...

Висновок. Книги треба читати і берегти, бо це вічне джерело знань.

Учні висловлюють свої міркування, про що вони напишуть в основній частині — доказі (доведенні).

V. Запис твору в зошитах.

Попередньо проводиться орфографічна підготовка.

VI. Зачитування творів окремими учнями.

Решта учнів під керівництвом учителя сліdkують за дотриманням вимог, за потреби допомагають однокласникам відредагувати твір.

VII. Підсумок уроку.

Вчилися складати текст-міркування за поданими твердженням і висновком. Працювали з прислів'ями, висловами про книгу.

26. Тема уроку. Узагальнювальний урок із розділу «Речення».

Мета уроку. Узагальнити і систематизувати знання з теми. Закріпити вміння встановлювати зв'язки між членами речення, визначати головні члени речення, складати речення, різні за метою висловлювання.

Хід уроку

I. Перевірка домашнього завдання.

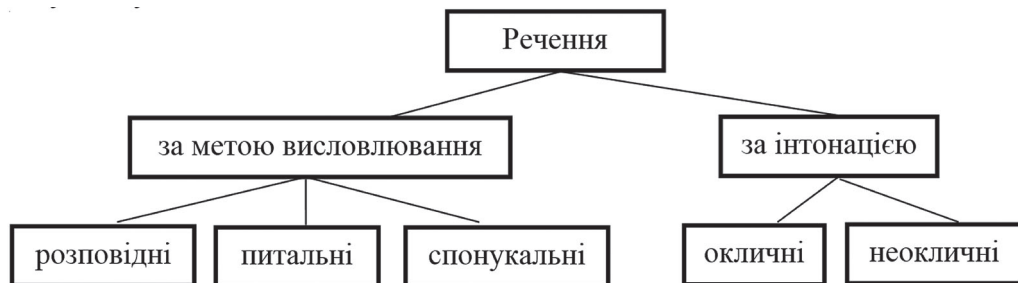
Учитель пропонує учням зачитати складені ними речення. До одного з речень побудувати на дошці схему.

II. Повідомлення теми і мети уроку. Мотивація навчальної діяльності.

— На сьогоднішньому уроці ми пригадаємо правила основні, які вивчали в цьому розділі, будемо вправлятися у виконанні завдань. Ця тема важлива, ми про це неодноразово говорили в ході вивчення відповідного матеріалу. Хто нагадає нам, чому?

III. Повторення основних правил.

1. Учитель може скористатись рубрикою «Що я знаю», поданою на с. 47 підручника. У ході відтворення теоретичного матеріалу можна розглядати узагальнюючі таблиці або схеми, або творити їх разом із учнями. Таке повторення матеріалу допоможе дітям побачити вивчений матеріал у взаємозв'язках. Наприклад, до теми «Види речень» можна скласти з дітьми таку схему:

2. Повторення теоретичного матеріалу учитель здійснює також, розгадуючи з учнями кросворд (вправа 1 з робочого зошита). У результаті розгадування учні прочитують слово, яке утворилося по горизонталі: *речення*. Із цим словом вони усно складають речення.

3. Виконання вправи 2.

Учні роздують ребус, відгадкою до нього є слово *осінь*. Зі словом-відгадкою діти складають і записують різні речення за метою висловлювання. Потім розбирають ці речення за членами і підкреслюють відповідно.

4. Учитель може запропонувати учням скласти речення зі звертаннями. І ще раз наголосити учням на тому, що звертання ніколи не буває членом речення.

У ході повторення, закріплення матеріалу вчитель приділяє більше уваги тому матеріалу, який саме його учням потрібен, виконує відповідні вправлення.

IV. Підсумок уроку.

— Який розділ учили? Що найбільше запам'яталося? Що сьогодні нового для себе взяли? А може і навчилися щось нове.

27. Контроль навчальних досягнень учнів з теми «Речення».

Мета уроку. Перевірити рівень засвоєння знань та відповідних умінь з теми.

I варіант	II варіант
1. За метою висловлювання речення бувають _____	1. За інтонацією речення бувають _____
2. Член речення, який указує, про кого або про що говориться в реченні, називають _____	2. Член речення, який указує, що говориться про підмет, називається _____
3. Речення, в якому про щось запитується, називається _____	3. Речення, в якому висловлюється спонування до дії, називається _____
4. Склади і запиши окличне речення зі словом <i>Україна</i> .	4. Склади і запиши розповідне речення зі словом <i>школа</i> .

5. Слова <i>мама, брат, бабуся</i> запиши у формі звертання. З одним із звертань склади і запиши речення.	5. Слова <i>тато, сестра, дідусь</i> запиши у формі звертання. З одним із звертань склади і запиши речення.
6. Склади і запиши два речення зі словом <i>книга</i> так, щоб в одному реченні це слово було підметом, а в другому — другорядним членом речення. Слово <i>книга</i> можна змінювати.	6. Склади і запиши два речення зі словом <i>осінь</i> так, щоб в одному реченні це слово було підметом, а в другому — другорядним членом речення. Слово <i>осінь</i> можна змінювати.
7. Підкресли головні та другорядні члени речення: <i>Привітно всміхається сонечко.</i>	7. Підкресли головні та другорядні члени речення: <i>Повіяв легенький вітерець.</i>
8. Установи зв'язки між словами такого речення: <i>У небі пливуть біленькі хмаринки.</i> (Що?) _____, (що роблять?) _____, хмаринки (які?) _____, пливуть (де?) _____.	8. Установи зв'язки між словами такого речення: <i>Ніжно зігріває осіннє сонечко.</i> (Що?) _____, (що робить?) _____, сонечко (яке?) _____, зігріває (як?) _____.

СЛОВО. ЗНАЧЕННЯ СЛОВА

§ 15. Багатозначні слова

28. Тема уроку. Пояснення значень багатозначних слів.

Мета уроку. Ознайомити дітей із багатозначними словами. Виробляти вміння правильно вживати багатозначні слова у мовленні. Розширити уявлення про значення слів та їх уживання в мовленні.

Хід уроку

I. Мотивація навчальної діяльності. Повідомлення теми, мети уроку.

— Сьогодні ми розпочинаємо вивчати важливий і цікавий розділ «Слово. Значення слова». Ви вже знаєте слів чимало і багато чого про слова можете сказати. А що саме? (Відповіді учнів). Головне призначення слів у мові — називати навколишні предмети, їхні ознаки, дії. Тому дуже важливо знати, **що** те чи інше слово означає. На сьогоднішньому уроці ми почнемо ознайомлюватись із різними властивостями слів. Розглянемо сторінку, якою розпочинається новий розділ. (Учні розгортають підручник на с. 47 і знайомляться з матеріалом, який вони будуть опрацьовувати).

— А темою нашого уроку будуть багатозначні слова. Ви дізнаєтесь про таку цікаву властивість слів : одне й те саме слово може мати не одне, а кілька значень. Такі слова ви вже зустрічали у букварі та в підручнику за 2-й клас. (Учитель допомагає учням пригадати слова *ручка, котики, ключ* та ін.)

II. Вивчення нового матеріалу.

1. Спостереження й аналіз мовного матеріалу.

— Прочитайте уважно речення, записані на дошці. У кожному з них ужито одне й те ж слово. Подумайте і скажіть, як ви розумієте значення цього слова в кожному випадку.

1. Звучить рідне *слово*. 2. Послухайте щире *слово* поета. 3. Учень попросив на зборах *слова*. 4. Учні записали *слово* в зошити. 5. Дав *слово* — виконай його.

Учні з'ясовують різні значення вжитого слова. (1 — мова, 2 — вірш, 3 — виступ, 4 — одиниця мови, 5 — обіцянка).

2. Узагальнення знань, опрацювання правила на с. 48.

III. Закріплення нового матеріалу.

1. Виконання вправи 1.

Учні з'ясовують, що в 1-му уривку йдеться про *рідний край*, *Батьківщину*, а в 2-му уривку слово *земля* вживається у значення *грунт*. Отже, слово *земля* є багатозначним.

2. У вправі 2 учні пригадують інші слова відомі їм значення слова *земля*, згадують вірші з цим словом, прислів'я і приказки, складають речення.

3. Хвилинка спілкування.

Ця хвилинка спрямована, щоб закріпити в учнів уявлення про багатозначні слова і відрізнити їх від форм того самого слова чи споріднених слів. Учителю адресує учнів до тлумачного словника у тих випадках, коли вони хочуть дізнатись, скільки значень має слово і які саме значення.

4. Каліграфічна хвилинка: *Багатозначні слова*.

5. Виконання вправи 3 у групах.

Учні повинні за зразком, поданим у вправі, написати, які значення мають подані слова. За потреби вони можуть звернутися до словника.

6. Вправу 4 учні виконують усно.

IV. Виконання тренувальних вправ із робочого зошита.

1. Виконання вправи 1 (колективно).

Учні читають вірші і з'ясовують, що у першому вірші *сонечко* означає зорю Сонячної системи, у другому вірші — уособлення життєрадісної людини.

2. Вправа 2 теж виконується колективно. Учні під керівництвом учителя у тлумачному словнику визначають і записують кількість значень кожного зі слів.

3. Вправу 3 учні виконують у групах. Кожна група учнів складає речення з іменником *язик*, уживаючи його в одному із зазначених у вправі значеннях.

V. Домашнє завдання.

Учитель пояснює дітям, що цю вправу можна виконувати з допомогою словника тлумачного, де чітко зазначено скільки значень має кожне слово.

VI. Підсумок уроку.

— Про які слова сьогодні йшла мова? Скільки значень вони можуть мати? Наведіть приклади таких слів.

§ 16. Пряме і переносне значення слів

29. Тема уроку. Розпізнавання прямого і переносного значення слова.

Мета уроку. Формувати в учнів поняття про пряме і переносне значення слів. Виробляти вміння визначати значення слова в контексті, самостійно вживати слова в переносному значенні. Розвивати мовне чуття.

Хід уроку

I. Перевірка домашнього завдання.

Учні зачитують слова, які мають кілька значень (*язик, вінок, зірка, клас, зошит, машини*), доводять свої переконання.

II. Мотивація навчальної діяльності. Повідомлення теми, мети уроку.

— Ви вже знаєте, що слова можуть мати одне або кілька значень. Сьогодні ви дізнаєтесь про ще одну цікаву властивість слів — вони можуть уживатися у прямому і переносному значеннях, наприклад: *золотий перстень* і *золотий день*. (Учні висловлюють свої думки з приводу цих двох словосполучень).

III. Вивчення нового матеріалу.

1. Організація дослідницької діяльності.

— Як ви розумієте словосполучення *золота монета*, *золота дитина*? У якому з них слово *золота* вжито так, як буває насправді, тобто у прямому значення? (У першому. Монета дійсно може бути золота). А де можна вжити друге словосполучення? (У художньому тексті, у казці). У другому словосполученні слово *золота* вжито не у прямому, а в переносному значенні. Золотою може бути монета. А цю властивість монети перенесено на дитину, немовби і вона є золотою. Звідки й назва — «переносне значення слова».

2. Учні звіряють свої міркування із поданим висновком, читають правило у підручнику на с. 50.

3. Каліграфічна хвилинка: *Пряме і переносне значення слів*.

IV. Закріплення вивченого матеріалу.

1. Виконання вправи 1.

Ця вправа розпізнавального характеру. Вона має на меті вчити дітей визначати з-поміж інших слів синоніми. Крім ряду синонімів, поданих до слова *падає*, учитель рекомендує знайти в тексті ще слова, які є синонімами (*легкий, невагомий*).

2. Вправа 2 передбачає групування слів-синонімів.

В учнів має утворитися дві групи слів: до слова *Батьківщина* і до слова *діти*.

3. Хвилинка спілкування.

Учитель звертає увагу учнів на те, що для того, аби знати, чи ці слова є синонімами, треба заглянути у словник синонімів чи в Інтернет.

4. Організація ігрової діяльності.

Зайвим у першій групі слів учні визначають слово *смішно*, у другій — *дорожній*, у третій — *пташиний*, бо ці слова є спорідненими до деяких слів із групи, а не синонімами.

Працюючи у групах, діти складають і записують речення зі словами однієї з груп синонімів.

5. Виконання вправи 4 допоможе учням усвідомити, що залежно від лексичного значення слово може бути членом різних синонімічних рядів:

вимиті (чисті руки); прозоре (чисте джерело); безхмарне (чисте небо).

Учитель акцентує увагу учнів, що значення слів вони зможуть перевірити не лише за тлумачним словником, а й за словником синонімів.

6. Вправу 5 учні виконують у парах, добираючи до поданих слів синоніми.

V. Виконання тренувальних вправ із робочого зошита.

1. Вправа 1 виконується самостійно.

2. Вправу 2 можна виконати колективно. Учні встановлюють усі синоніми до слова *дощ* (*дощовиця, ливень, проливень, хлющ, хляпавка, мжичка*). Значення незрозумілих слів з'ясовують у тлумачному словнику.

3. Вправу 3 учні можуть виконати самостійно (за аналогією до того, як виконували у класі).

VI. Домашнє завдання.

Учитель пояснює, що з однією групою слів-синонімів, яку вони створили, працюючи в парах, їм треба буде скласти і записати речення.

VII. Підсумок уроку.

— Який новий термін сьогодні вивчили? Для чого знати слова-синоніми? Наведіть приклади слів-синонімів.

30. Тема уроку. Доречне вживання слів у мовленні.

Мета уроку. Закріпити в учнів поняття пряме і переносне значення слів. Удосконалювати вміння визначати значення слова в контексті, самостійно вживати слова в переносному значенні. Розвивати творчі здібності.

Хід уроку

I. Перевірка домашнього завдання.

1. Повторення теоретичних відомостей.
2. Зачитування речень з прямим і переносним значенням, створених учнями на основі поданих сполучень слів. (Учні пояснюють, в якому випадку слова вжиті в прямому (переносному) значенні, обґрунтовують свою думку).

II. Повідомлення теми, мети уроку. Мотивація навчальної діяльності.

— Ми продовжуємо працювати зі словами з прямим і переносним значенням. Навчимося визначати їх у тексті, самостійно вживати. Хто пригадає, для чого ми повинні це знати?

III. Вправи на закріплення матеріалу.

1. Виконання вправи 4 (з підручника).

Цю вправу учні виконують колективно, чи у групах. Треба вибрати зі слів і утворити лише ті сполучення слів, у яких слова вжито в переносному значенні (сумує верба, залізний характер, глибока думка, важкий приклад, солодкий сон, дивиться сонце, прийшла осінь). Діти обґрунтовують свій вибір.

2. Каліграфічна хвилинка (на матеріалі вправи 4). Учитель пояснює окремі орфограми, поєднання букв: ве із ок.

Організація ігрової діяльності.

Учні грають у гру «Вилучи «зайве» сполучення слів». Пояснюють, що зайвим у першому стовпчику є сполучення *красивий хлопець*, оскільки решта сполучень вжито у переносному значенні. У другому стовпчику зайвим є сполучення *лагідний промінь*, бо вжите в переносному значенні, а решта — у прямому. У третьому стовпчику зайвим є *гострий спис*, бо це сполучення вжито у прямому значенні, а решта — у переносному.

4. Розвиток творчих здібностей учнів (вправа 5).

Цю роботу можна виконувати у групах. Учні вибирають одну із груп сполучень слів, складають і записують речення з кожним із них. Чия група швидко і правильно виконає завдання — та група виграла.

IV. Виконання тренувальних вправ із робочого зошита.

1. Вправу 1 учні виконують самостійно.
2. Розгадування ребуса (вправа 2).

Розгадкою є слово *жовтень*. Учні пояснюють, як відгадали. Складають і записують речення зі словом-відгадкою. Тоді визначають, чи у складених ними реченнях є слова, вжиті у переносному значенні.

3. Виконання вправи 3 передбачає скласти і записати два речення зі словом *сміятися* таким чином, щоб у першому реченні слово було вжите у прямому значенні, а в другому — у переносному.

V. Домашнє завдання.

Учитель наголошує на тому, що учні повинні відшукати у підручнику з читання і виписати три речення, у яких слова вжито саме у переносному значенні.

VI. Підсумок уроку.

— Над якою темою працювали? Чого навчились? Для чого це потрібно?

§ 17. Близькі за значенням слова-синоніми

31. Тема уроку. Розпізнавання близьких за значенням слів.

Мета уроку. Розширити уявлення учнів про близькі за значенням слова, ознайомити з терміном «синоніми». Розвивати уміння добирати синоніми з метою удосконалення зв'язного мовлення.

Хід уроку

I. Перевірка домашнього завдання.

Окремі учні класу зачитують виписані ними речення із словами, вжитими в переносному значенні. Інші учні класу разом із учителем перевіряють правильність виконаного завдання.

II. Мотивація навчальної діяльності. Повідомленні теми, мети уроку.

— Неодноразово на уроках мови і читання вам доводилося добирати до слів близькі за значенням. Пригадайте, приміром, які слова можна вжити замість слова *говорити* (мовити, казати, розмовляти). Чим більше таких слів знає людина, тим багатшим стає її мовлення. Сьогодні ми дізнаємось, як називаються такі слова, будемо вчитися їх визначати, добирати, складати з ними речення.

III. Вивчення нового матеріалу.

1. Рольова гра «Я — учитель / учителька».

Учні ознайомлюються з правилом (с. 52), пояснюють один одному зміст вивченого правила. Наводять приклади слів-синонімів.

2. Хвилинка каліграфії: *Синоніми*.

Учитель звертає увагу учнів на написання слова, а також на поєднання букв: *но он ім*.

IV. Закріплення вивченого.

1. Виконання вправи 1.

Ця вправа розпізнавального характеру. Вона має на меті вчити дітей визначати з-поміж інших слів синоніми. Крім ряду синонімів, поданих до слова *падає*, учитель рекомендує знайти в тексті ще слова, які є синонімами (*легкий, невагомий*).

2. Вправа 2 передбачає групування слів-синонімів.

В учнів має утворитися дві групи слів: до слова *Батьківщина* і до слова *діти*.

3. Хвилинка спілкування.

Учитель звертає увагу учнів на те, що для того, аби знати, чи ці слова є синонімами, треба заглянути у словник синонімів чи в Інтернет.

4. Організація ігрової діяльності.

Зайвим у першій групі слів учні визначають слово *смішно*, у другій — *дорожній*, у третій — *пташиний*, бо ці слова є спорідненими до деяких слів із групи, а не синонімами.

Працюючи у групах, діти складають і записують речення зі словами однієї з груп синонімів.

5. Виконання вправи 4 допоможе учням усвідомити, що залежно від лексичного значення слово може бути членом різних синонімічних рядів:

вимиті (чисті руки); прозоре (чисте джерело); безхмарне (чисте небо).

Учитель акцентує увагу учнів, що значення слів вони зможуть перевірити не лише за тлумачним словником, а й за словником синонімів.

6. Вправу 5 учні виконують у парах, добираючи до поданих слів синоніми.

V. Виконання тренувальних вправ із робочого зошита.

1. Вправа 1 виконується самостійно.

2. Вправу 2 можна виконати колективно. Учні встановлюють усі синоніми до слова *дощ* (*дощовиця, ливень, проливень, хлющ, хляпавка, мжичка*). Значення незрозумілих слів з'ясовують у тлумачному словнику.

3. Вправу 3 учні можуть виконати самостійно (за аналогією до того, як виконували у класі).

VI. Домашнє завдання.

Учитель пояснює, що з однією групою слів-синонімів, яку вони створили, працюючи в парах, їм треба буде скласти і записати речення.

VII. Підсумок уроку.

— Який новий термін сьогодні вивчили? Для чого знати слова-синоніми? Наведіть приклади слів-синонімів.

32. Тема уроку. Доречне вживання слів у мовленні.

Мета уроку. Закріпити в учні поняття про синоніми, формувати уявлення про роль синонімів у реченні і тексті. Закріплювати вміння добирати синоніми, редагувати тексти, використовувати синоніми у власному мовленні. Удосконалювати вміння встановлювати синонімічні відношення між словами й фразеологізмами.

Хід уроку

I. Перевірка домашнього завдання.

1. Повторення правила.

2. Зачитування складених учнями речень.

Учитель разом з учнями слухають зачитані однокласниками речення із синонімами і звертають увагу на стилістичну доцільність вживання тих чи інших слів.

II. Мотивація навчальної діяльності. Повідомлення теми, мети уроку.

— Ми продовжуємо вивчати тему «Синоніми». Дізнаємося про роль синонімів у текстах, будемо редагувати тексти, творити, вживаючи слова-синоніми, та ще багато цікавого будемо робити на сьогоднішньому уроці.

III. Вивчення нового матеріалу

1. Спостереження і аналіз мовного матеріалу (вправа 6).

Учні читають текст, доводять думки про те, чому ці речення можна вважати текстом (речення зв'язані між собою за змістом, у кожному щось говориться про дятла і т.п.).

Далі діти шукають близькі за значенням слова, які вживаються замість слова *дятел* (*лісовий лікар, птах, незвичайний хірург*) і встановлюють, що ці слова і словосполучення дозволяють пов'язати речення одне з одним і уникнути повтору слова *дятел*.

2. Учні звіряють свої міркування за поданим у підручнику висновку (с. 54).

IV. Закріплення нового матеріалу.

1. Вправа 7 призначена для редагування невдало вжитих повторів слів (шляхом заміни їх синонімами чи займенниками). Учні можуть використати слова *пташка, вона*.

2. Виконання вправи 9 передбачає виявлення стилістичної діяльності використання синонімів у тексті. Учні повинні усвідомлювати, що попри близькість синонімів у значенні, не завжди можна їх вільно поєднувати з іншими словами у реченні.

3. Вправа 10 творчого характеру, передбачає скласти за поданим початком невеличку розповідь. Призначення вправи — вчити учнів використовувати синоніми (вони подані у довідці).

Якщо учні встигатимуть, то можна записати цей текст у класі, якщо ні — то дати це завдання виконати вдома.

V. Виконання тренувальних завдань на встановлення синонімічних відношень між синонімами і фразеологізмами.

1. Виконання вправи 5 (із робочого зошита).

Учні пояснюють значення фразеологізмів і відбирають синоніми до слів *мовчати, говорити*. До тих фразеологізмів, що залишились, добирають синонім *утікати*.

2. Виконання вправи 8 (із підручника).

Виконують колективно чи у групах. Добирають синоніми до висловів (*бити байдики — ледакувати, ламати голову — думати, узяти себе в руки — заспокоїтись, обвести навколо пальця — обдурити*), пояснюючи свої міркування.

3. Виконання творчого завдання (вправа 6 із робочого зошита).

Учні малюють гумористичні малюнки до сталих зворотів.

VI. Домашнє завдання.

За вибором — вправа 4 (із робочого зошита) чи завершити вправу 10 (із підручника).

VII. Підсумок уроку.

— Що нового дізнались? Чого навчились на уроці?

Урок розвитку мовлення 5

33. Тема уроку. Перебудова казки.

Мета уроку. Дати учням уявлення про народні і літературні казки, про те як за обкладинкою книжки можна їх розрізнити. Виділити групу казок про тварин. Показати, що й самі учні можуть перебудувати казку так, щоб у ній був щасливий кінець.

Хід уроку

I. Оголошення теми і мети уроку.

— Діти, у вас, напевно, з'являлося відчуття, що казка закінчується не так, як би вам того хотілося. Ви б хотіли дещо змінити, по-іншому закінчити казку. От сьогодні ми з вами якраз і спробуємо це зробити. Ми будемо перебудовувати казку.

II. Актуалізація опорних знань.

1. Читання в зошиті визначень казки, літературної казки, народної казки.

2. Розглядання обкладинок книжок з літературними і народними казками (серед них казки про тварин).

3. Орієнтування учнів у визначенні, які казки є літературними, авторськими (на обкладинці такої книжки зазначено прізвище автора).

4. Виділення в окрему групу казок про тварин. Розповіді дітей, які казки про тварин їм доводилося читати.

III. Робота над літературною казкою Василя Сухомлинського.

1. Самостійне читання казки в зошиті.

2. Відповіді на поставлені запитання за змістом казки.

3. Визначення в казці (обведення олівцем) змістових частин — зачину основної частини, кінцівки.

— Чи подобається вам кінцівка цієї казки? Чи може вона бути іншою?

4. Робота в групах.

А. Перебудова казки на новий лад відповідно до народного прислів'я «Де двоє їдять, там і третій наїсться».

Б. Обговорення можливих варіантів кінцівки, пропонованих різними групами. Вибір прийнятних варіантів.

IV. Робота над казкою Костянтина Ушинського «Умій почекати».

1. Ознайомлення зі змістом казки. Підготовка до читання в особах (роздає діл ролей).

2. Читання казки в особах.

3. Порівняння вчинків героїв казки — курочки і півника.

4. Пропозиції учнів щодо продовження казки (після поданого в зошиті зачину) зі щасливим кінцем. (Півник почекав, поки морози стануть сильнішими, коли ставок добре замерзне, тільки тоді став на ковзани і досхочу накатався на льоду).

5. Запис варіанта казки зі щасливим кінцем.

V. Зачитування учнівських творів, аналіз їх.

VI. Підсумок уроку.

Навчилися за обкладинкою книжки визначати, які в ній казки — авторські, літературні чи складені народом. (На обкладинках народних казок авторів не позначають, бо автором є сам народ). Вчилися перебудовувати казку так, щоб її кінцівка стала щасливою. Адже більшість народних казок мають щасливу кінцівку. Учитель пропонує пригадати, чим закінчуються відомі дітям народні або літературні казки.

§ 18. Протилежні за значенням слова-антоніми

34. Тема уроку. Розпізнавання протилежних за значенням слів.

Мета уроку. Розширити уявлення учнів про слова, протилежні за значенням, ознайомити з терміном «антоніми». Розвивати увагу до лексичного значення слів, уміння користуватися ними для образного зіставлення контрастних явищ навколишньої дійсності.

Хід уроку.

I. Перевірка домашнього завдання.

1. Повторення теоретичних відомостей про синоніми.

2. Зачитування учнівських творів.

Окремі учні зачитують твори, а решта учнів разом з учителем слідкують за вдалим використанням синонімів у тексті.

II. Мотивація навчальної діяльності. Повідомлення теми, мети уроку.

— Крім слів, близьких за значенням, ви неодноразово зустрічаєте в мові слова з протилежним значенням. Сьогодні ви дізнаєтесь, як вони називаються, навчитесь використовувати їх, розпізнавати.

III. Вивчення нового матеріалу.

1. Спостереження й аналіз мовного матеріалу.

— Прочитайте слова, подані у таблиці. Вони близькі чи протилежні за значенням? (Протилежні). Такі слова, що мають протилежне значення, називаються антонімами. (Учні читають правило).

— Поставте питання до слів, які знаходяться в одній парі. (*Що? Що робити? Де?*). А чи можуть антоніми відповідати на питання *який?*. Наведіть приклади. (Високий — низький). А на питання *як?*. (Весело — сумно). А на питання *коли?*. (*Вранці — ввечері*).

Учитель підводить дітей до висновку про те, що слова, які становлять антонімічну пару, відповідають на одне й те саме питання.

2. Каліграфічна хвилинка: *Антоніми*.

IV. Закріплення нового матеріалу.

1. Виконання вправи 1.

Учні відгадують загадку, пояснюють відгадки. (Вечір, ранок). Пишуть загадку з пам'яті, підкреслюють слова, протилежні за значенням.

2. Вправа 2 передбачає поєднати частини прислів'їв, записати утворені прислів'я і підкреслити усі антоніми. Учитель може запропонувати учням пояснити значення утворених прислів'їв.

3. Вправу 3 учні виконують у парах з орієнтацією на поданий зразок.

4. Виконання вправи 5 має на меті дати уявлення дітям про те, що залежно від лексичного значення слово може бути членом різних антонімічних рядів. Як-от слово *тихий*. Учні добирають антоніми з довідки. Цей добір вимагає смислового аналізу слів, що становлять словосполучення; наприклад, до *тиха вулиця* добирається з довідки антонім *гомінка вулиця*.

V. Виконання тренувальних завдань із робочого зошита.

1. Вправу 1 учні виконують самостійно.

2. Вправа 2 передбачає роботу в парах. Учні пояснюють прислів'я, записують ті, які найбільше сподобались. Тоді підкреслюють антоніми у вибраних прислів'ях.

3. Вправу 3 учні можуть виконувати у групах. До поданих слів треба дібрати по одному синоніму й антоніму. Тоді скласти і записати з ними два речення.

VI. Розвиток творчих здібностей.

Вправа 4 з підручника передбачає складання невеликого тексту про добро і зло. Учні можуть скласти його колективно чи в групах. Найкращий із текстів записують. Обов'язково слід звернути увагу на використання в тексті слів-антонімів.

VII. Домашнє завдання.

Учні зачитують прислів'я, пояснюють його зміст. (Розумна людина завжди проста, ніколи не задається, а нерозумна, невихована — навпаки). Вдома учні повинні записати прислів'я, знайти і підкреслити в ньому пари антонімів.

VIII. Підсумок уроку.

— Як називаються протилежні за значенням слова? Для чого ми вчимо цю тему? Наведіть приклади антонімів, які відповідають на різні питання?

35. Тема уроку. Використання навчальних словників синонімів, антонімів.

Мета уроку. Розширити уявлення учнів про словники, учити користуватися словниками синонімів, антонімів. Розвивати мовлення. Узагальнити знання з теми «Слово. Значення слова».

Хід уроку

I. Перевірка домашнього завдання.

1. Повторення теоретичних відомостей про антоніми.
2. Перевірка виконання вправи 6.

II. Актуалізація опорних знань учнів.

— Вам доводилося не раз користуватися словниками. Що ви знаєте про словник? Для чого він слугує?

— Як ним користуватися? Які словники знаєте? (Відповіді дітей).

III. Мотивація навчальної діяльності. Повідомлення теми, мети уроку.

— Сьогодні ми дізнаємось більше про словники, їхні різновиди, призначення. Будемо вчитись користуватися словниками синонімів та антонімів.

IV. Вивчення нового матеріалу.

1. Робота з матеріалами за QR кодом.

Учні дивляться відео про словники. Потім учитель проводить бесіду за вказаними у підручнику питаннями. Може запитати учнів ще таке: Чи знаєте, як правильно користуватись словниками? Як розміщені у них слова? Що для того треба добре знати, щоб знайти певне слово? (Алфавіт). На що треба орієнтуватися, шукаючи слово у словнику? (На букву, з якої починається слово).

2. Опрацювання рубрики «Візьміть до уваги!»

Учні читають матеріал рубрики, пояснюють своє розуміння.

3. Каліграфічна хвилинка: *ов вн Словники.*

V. Закріплення вивченого матеріалу.

1. Виконання вправи 7.

Учні пояснюють, як вони розуміють висловлювання М. Рильського про словник. Якщо діти не розуміють значення слів *яр*, *провалля* то шукають у тлумачному словнику.

Тоді учні працюють зі словником синонімів, шукають у ньому синоніми до слів *яр*, *провалля*. Далі відшукують протилежні за значенням слова. У даному вислові протилежними є слова: *пишний* — *сумний*, *яр* — *провалля*. Вони протиставляються у цьому тексті.

2. Виконання вправи 8.

Учні відповідають, що у вірші йдеться про антоніми, виписують їх парами. Далі зі словника антонімів виписують протилежні за значенням слова до вказаних, а зі словника синонімів — близькі за значенням слова до вказаних у вправі.

3. Хвилинка спілкування.

Учні повинні підтвердити думку про важливість уміння користуватись словниками. (Не завжди є Інтернет, можуть бути проблеми зі світлом тощо).

VI. Виконання тренувальних вправ із робочого зошита.

1. Вправу 1 учні можуть виконати самостійно після відгадування загадки (*Лелека*).

2. Вправу 2 теж можуть виконати самостійно, бо аналогічну виконували на минулому уроці.

VII. Узагальнення знань з теми «Слово. Значення слова».

1. Учні відповідають на запитання рубрики «Що я знаю» (с. 58 підручника).
2. Розгадування кросворда з робочого зошита (вправа 3).

Розгадкою кросворду є слово «слово». Учні можуть поставити один одному запитання з даної теми.

VIII. Домашнє завдання.

Виконання вправи 9 за зразком. Якщо учні не зможуть самостійно дібрати синоніми та антоніми до поданих у вправі слів, то учитель порадить звернутися до відповідних словників.

IX. Підсумок уроку.

— Про які словники говорили сьогодні? Як ми вчилися користуватися ними? Для чого це потрібно?

36. Тема уроку. Контроль навчальних досягнень учнів.

Мета уроку. Перевірити сформованість в учнів лексичних та орфографічних умінь.

1. Диктант (59 слів).

Як білочка врятувала ящірку

Жив у лісі сорокопуд. Це птах такий. Він ловить комах, мишенят і маленьких ящірок.

Одного разу впіймав сорокопуд ящірку, а їсти вже не хотілося. Наколов він її на колючку дерева. Подумав, що потім з'їсть. Плаче бідна ящірка, болить їй. Стрибнула на дерево білочка. Загойдалася білка й звільнила ящірку з колючки.

Побігла собі ящірка, дякуючи білочці.

(За В. Сухомлинським)

Записати на дошці слова: сорокопуд, дерево.

2. Завдання.

1. Дібрати синоніми до слів і записати парами:

I варіант

наколов —

загойдалася —

II варіант

подумав —

стрибнула —

2. Скласти і записати два речення так, щоб у першому реченні слово вживалося у прямому значенні, а в другому — в переносному.

I варіант

плаче

II варіант

побігла

БУДОВА СЛОВА

§ 19. Закінчення слова, його роль у реченні

37. Тема уроку. Навчаюся визначати закінчення у слові.

Мета уроку: розвивати вміння визначати закінчення і його роль у реченні.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: поняття *закінчення* і його основні ознаки як частини слова (змінна частина слова; служить для зв'язку слів у реченні).

Уміти: визначати закінчення і його роль у реченні; пояснювати власну думку.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис прислів'я *Знання — сонце, книга — вікно*.

II. Засвоєння нових знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 60.

1. Учитель звертає увагу учнів на нове поняття *закінчення* і пояснює, що *закінчення* — змінна частина слова, яка служить для зв'язку слів у реченні. На наступному етапі педагог пропонує дітям узяти участь у рольовій грі «Я — учитель/вчителька». Після ознайомлення з правилом учні готуються до взаємного навчання в ролі вчителя/вчительки.

2. Робота в парах. Під час виконання завдань вправи 1, молодші школярі читають і записують прислів'я; пояснюють їхній зміст; пригадують інші прислів'я про книжку; зазначають, яке слово повторюється (*книжка, книжки, книжку*).

3. Потім третьокласники, працюючи в парах, пояснюють одне одному зміст вивченого правила. Учитель спрямовує учнів на коментування правила. Під час пояснення правила діти наводять приклади самостійно складених речень з одним іменником, але в різних формах (із різними закінченнями).

III. Організація дослідницької діяльності на уроці. Учитель пропонує дітям дослідити, як знайти закінчення у слові. Третьюокласники висловлюють свої думки на основі алгоритму, який міститься після завдань вправи 1, і формулюють висновок, як визначити закінчення у слові.

IV. Закріплення одержаних знань. Виконання вправ і завдань на сторінці 60.

1. Робота у групах. Виконуючи завдання вправи 2, третьокласники представляють рядки так, щоб прочитати вірш Мар'яни Савки; пояснюють, із якою метою авторка написала свій твір; відновлюють вірш і записують його; у виділених словах позначають закінчення. Завершуючи роботу над виконанням завдань цієї вправи, молодші школярі визначають, що іменники *варта* і *сторожа* є синонімами.

2. Самостійне виконання завдань вправи 3 передбачає складання і запис свого речення про Україну; позначення закінчення у цьому слові.

V. Виконання вправ на сторінці 61.

Працюючи над виконанням завдань вправи 4, учні записують, змінюючи слова в дужках так, щоб вони зв'язувалися з іншими словами в реченні; читають утворений текст; розповідають, про що йдеться в цьому тексті; знаходять у ньому спонукальне речення.

VI. Організація дослідницької діяльності на уроці.

1. Учитель пропонує дітям дослідити, яку роль виконує закінчення у слові. Молодші школярі висловлюють свої думки на основі алгоритму, який міститься після завдань вправи 4, і формулюють висновок про роль закінчення у слові (слугує для зв'язку слів у реченні). На наступному етапі педагог пропонує учням ознайомитися з правилом і прокоментувати його своїми словами.

2. Робота у групах. Під час виконання завдань вправи 5 учні розмірковують, що потрібно зробити, щоб із поданих слів утворити речення (змінити форми слів — закінчення); будують речення і записують його; пояснюють, які слова змінили.

VII. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 1 (впр. 1–3).

1. Під час виконання завдання 1 учні нумерують рядки так, щоб прочитати вірш Юрія Шкрумеляка; пояснюють, із якою метою автор написав цей вірш; позначають закінчення у виділених словах.

2. Виконання завдань вправи 2 передбачає прочитання поданих прислів'їв; пояснення їхнього змісту; дописування пропущених закінчень у словах; запис самостійно дібраних прислів'їв про книжку.

3. Виконуючи завдання вправи 3, молодші школярі пояснюють, чи можна вважати реченням поданий рядок слів; обґрунтовують свою відповідь; зазначають, що необхідно зробити зі словами, щоб утворилося речення; складають і записують складене речення.

VIII. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про те, що закінчення — змінна частина слова, яка служить для зв'язку слів у реченні.

IX. Домашнє завдання. Третьокласники, виконуючи завдання вправи 6, за світлиною добирають і записують слова з поданими закінченнями; складають і записують речення з одним зі слів.

38. Тема уроку. Навчаюся визначати нульове закінчення у словах.

Мета уроку: розвивати вміння визначати нульове закінчення у словах.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: поняття *нульове закінчення* і його основні ознаки як частини слова, яка не має графічного оформлення.

Уміти: визначати нульове закінчення у словах і самостійно добирати члова з нульовим закінченням; пояснювати власну думку.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис прислів'я *Дім — без книги, день — без сонця*.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує пригадати молодшим школярам істотні ознаки закінчення як частини слова. Потім проводить бесіду і ставить запитання: *Якою частиною слова (змінною чи незмінною) є закінчення? Яка роль закінчення в реченні?* Учні наводять приклади речень, у яких той самий іменник уживається в різних формах (із різними закінченнями); пояснюють, як визначати закінчення у словах.

III. Засвоєння нових знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 62.

1. Учитель звертає увагу учнів на нове поняття *нульове закінчення* і пояснює, що у слові в одній або кількох формах може бути відсутнє графічно оформлене закінчення (тобто може бути нульове закінчення), а в інших формах воно з'являється.

2. Робота в парах. Виконуючи завдання вправи 7, молодші школярі читають слова у стовпчиках; зазначають, у стовпчиках різні слова чи різні форми того самого слова; визначають закінчення у словах; пояснюють, чи є закінчення у слові сад (відсутнє графічно оформлене закінчення).

3. На наступному етапі педагог пропонує дітям узяти участь у рольовій грі «Я — учитель/вчителька». Після ознайомлення з правилом учні готуються до взаємного навчання в ролі вчителя/вчительки.

Потім третьокласники, працюючи в парах, пояснюють одне одному зміст вивченого правила. Учитель спрямовує учнів на коментування правила. Під час пояснення правила діти наводять самостійно дібрані приклади іменників із нульовим закінченням.

IV. Закріплення одержаних знань. Виконання вправ і завдань на сторінці 62.

1. Робота в парах. Під час виконання завдань вправи 8, учні читають вірш Василя Шаройка «Хитре місто»; пояснюють, як вони розуміють заголовок вірша. Потім молодші школярі визначають закінчення у виділених словах; називають слова з нульовим закінченням і записують їх.

2. Ознайомлення учнів зі значенням слова *затятися*. Учитель ознайомлює учнів зі значеннями цього слова (*затятися* — вперто наполягати на своєму; упиратися) і пропонує завдання — скласти із ним речення.

V. Організація ігрової діяльності на уроці. Учитель пропонує учням узяти участь у грі «Пограйтесь у слова». Перемагають ті діти, які зможуть швидше назвати зашифровані слова.

VI. Виконання вправ на сторінці 63.

1. Під час виконання завдань вправи 9 третьокласники записують відгадані слова, позначають у них закінчення. Потім молодші школярі пояснюють, якою темою об'єднані записані слова; складають і записують речення про школу; позначають закінчення у цьому слові.

2. Самостійно працюючи над виконання завдань вправи 10, діти доповнюють загадку словами з довідки і відгадують її; записують слово-відгадку (*хліб*), позначають закінчення у відгаданому слові; наводять власні приклади іменників із нульовим закінченням і записують їх.

3. Робота над змістом висловів. Учитель пропонує учням висловити свої міркування про зміст висловів *Хлібом і сіллю зустрічають гостей. Змарнуєш на жнивах хвилину — втрадиш не одну зернину.*; пояснюють їхній зміст.

4. Робота з матеріалами за QR кодом. Учні переглядають відео; коротко розповідають про те, як приходить хліб на стіл. Учитель спрямовує учнів на розгорнені відповіді.

VII. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 1 (впр. 1 — 3).

1. Під час виконання завдання 1 учні читають текст про вечір і добирають до нього заголовок; позначають закінчення у виділених словах; зазначають, у яких із цих слів є нульове закінчення; виписують ці слова.

2. Виконання завдань вправи 2 передбачає прочитання скоромовки; тренування у швидкому проговорюванні скоромовки; виписують слова з нульовим закінченням; позначають його.

3. Виконуючи завдання вправи 3, молодші школярі закреслюють «зайві» слова у кожному рядку; пояснюють свій вибір; позначають закінчення у словах.

VIII. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про те, що слова можуть мати нульове закінчення, і наводять власні приклади іменників із нульовим закінченням.

IX. Домашнє завдання. Третьюокласники, виконуючи завдання вправи 11, складають і записують три речення про хліб; позначають закінчення у цьому слові в кожному складеному реченні.

§ 20. Основа слова. Частини основи

39. Тема уроку. Навчаюся визначати основу слова.

Мета уроку: розвивати вміння визначати основу слова і пояснювати свою думку.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку учитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: поняття *основа слова* і його основні ознаки як частини слова (виражає значення слова, тому що містить корінь; є частиною слова без закінчення).

Уміти: визначати основу слова; пояснювати власну думку.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис прислів'я *Хороша книга яскравіша за зірку*.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує пригадати молодшим школярам, що вони знають про закінчення слова, нульове закінчення слова. Потім проводить бесіду і ставить запитання: *Що називають закінченням? Яким може бути закінчення? Як визначити закінчення у слові?* Учні наводять приклади іменників; визначають у них закінчення; доводять свою думку.

III. Засвоєння нових знань.

Учитель звертає увагу учнів на нове поняття *основа слова* і пояснює, що *основа слова* — частина слова без закінчення, що виражає основне значення слова (тому що містить корінь). На наступному етапі педагог пропонує дітям узяти участь у рольовій грі «Я — учитель/вчителька». Після ознайомлення з правилом учні готуються до взаємного навчання в ролі вчителя/вчительки.

Потім третьокласники, працюючи в парах, пояснюють одне одному зміст вивченого правила. Учитель спрямовує учнів на коментування правила. Під час пояснення правила діти наводять самостійно дібрані приклади іменників.

IV. Закріплення одержаних знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 64.

1. Робота в парах. Під час виконання завдань вправи 1 третьокласники читають вірш Бориса Слюсара «Точна прикмета», пояснюють зміст заголовка вірша. Потім молодші школярі виписують із вірша виділені слова, позначають закінчення й основу.

2. Працюючи над виконанням завдань вправи 2, молодші школярі утворюють і записують слова із пропонованих основ і закінчень; записують утворені слова, позначають закінчення й основи; зазначають, від яких основ можна утворити кілька слів.

V. Опрацювання хвилинки спілкування.

— Попрацюйте в парах. Прочитайте початок розмови двох учнів і поміркуйте, як можна продовжити їхню розмову. Підготуйтеся і продовжте це спілкування для всього класу. (У результаті учні мають дійти згоди про те, що правильно сказати: «У слові є основа»).

VI. Виконання вправ на сторінці 65.

1. Робота у групах. Виконуючи завдання вправи 3, учні записують подані слова; позначають у них закінчення й основу.

2. Організація дослідницької діяльності на уроці. Учитель пропонує дітям дослідити, з яких частин складається основа записаних слів. Третьюкласники

висловлюють свої думки на основі поданого алгоритму міркувань, який подано після вправи 3. Педагог спрямовує учнів на пошукову діяльність і просить дібрати власні приклади слів із такою будовою. Елемент змагання (хто більше назве іменників?) зацікавить молодших школярів і спонукатиме їх до активної мислительної діяльності.

3. Робота над змістом правила. Учитель пропонує молодшим школярам ознайомитися з правилом і поставити кілька запитань за його змістом.

4. Самостійне виконання завдань вправи 4 передбачає запис поданих слів, позначення в них закінчення й основи; знаходження слів, які «заховалися» в основах.

VII. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 1 (впр. 1 — 4).

1. Під час виконання завдання 1 учні за допомогою ліній установлюють відповідність між поняттями і їхніми характеристиками.

2. Виконання завдань вправи 2 передбачає заповнення схеми будови слова; зазначення, із яких частин складається основа слова.

3. Виконуючи завдання вправи 3, молодші школярі за допомогою ліній за зразком з'єднують основи слів із закінченнями, утворюючи слова; пояснюють, до яких слів не вистачило закінчень і чому.

4. Працюючи над виконанням завдань вправи 4, діти до поданих частин слів додають необхідні частини так, щоб утворені слова відповідали на питання *що? який? що робить?*; записують ці слова; позначають закінчення й основу в записаних словах.

VIII. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про те, що основа слова — частина слова без закінчення, що виражає основне значення слова; обов'язково містить корінь, може мати у своєму складі префікс, суфікс.

IX. Домашнє завдання. Третьокласники, виконуючи завдання вправи 5, відгадують загадку, записують відгадку; у словах відгадки позначають закінчення й основу; складають і записують речення зі словом-відгадкою.

§ 21. Спільнокореневі слова. Корінь слова

40. Тема уроку. Навчаюся визначати корінь слова, добирати спільнокореневі слова.

Мета уроку: розвивати вміння визначати корінь слова, добирати спільнокореневі слова.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик *Знати* і *Уміти*, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: поняття *корінь слова* і його основні ознаки як частини слова (спільна частина спільнокоренових слів; виражає основне значення слова); *спільнокореневі слова* (споріднені слова).

Уміти: визначати корінь, добираючи спільнокореневі (споріднені) слова; пояснювати власну думку.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис приказки *Книгу читай, розуму набирай*.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує пригадати молодшим школярам вивчені частини слова: закінчення, основу слова. Потім проводить бесіду і ставить запитання: *Які істотні ознаки має закінчення? Як визначають закінчення у слові? Що називають основою слова? Як визначають основу слова?* Учні наводять приклади іменників; визначають у них закінчення й основу; пояснюють свою думку.

III. Засвоєння нових знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 66.

1. Учитель звертає увагу учнів на нове поняття *корінь слова* і пояснює, що *корінь слова* — спільна частина спільнокореневих слів; щоб визначити корінь, необхідно дібрати спільнокореневі (споріднені) слова.

2. Робота в парах. Виконуючи завдання вправи 1, молодші школярі порівнюють подані слова і пояснюють, що між ними спільного, а що — відмінного. Потім учні називають спільну частину слів і зазначають, як вона називається, користуючись правилом, поданим після вправи 1.

3. На наступному етапі педагог пропонує дітям узяти участь у рольовій грі «Я — учитель/вчителька». Після ознайомлення з правилом учні готуються до взаємного навчання в ролі вчителя/вчительки.

Потім третьокласники, працюючи в парах, пояснюють одне одному зміст вивченого правила. Учитель спрямовує учнів на коментування правила. Під час пояснення правила діти наводять самостійно дібрані приклади іменників; визначають у них закінчення, основу, корінь; пояснюють свою думку.

IV. Закріплення одержаних знань. Виконання вправ і завдань на сторінці 66.

1. Під час виконання завдань вправи 2 учні читають вірш Марії Познанської «Хмарка»; виписують спільнокореневі слова, добирають ще кілька споріднених слів; позначають у них закінчення, основу й корінь.

2. Робота над змістом рубрики «Візьми до уваги!». Учитель ознайомлює учнів зі змістом рубрики і наголошує, що не всі спільнокореневі слова є спорідненими (словами-родичами), оскільки різняться значенням (наприклад, *сіль*, *сільський*).

3. Робота у групах. Працюючи над виконанням завдань вправи 3, третьокласники читають групи слів, пояснюють їхні значення; формулюють висновок, чому слова в поданих групах не є спорідненими (мають різні значення).

V. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 1 (впр. 1 — 4).

1. Під час виконання завдання 1 учні читають вірш Ярини Кобрин; знаходять у ньому спільнокореневі слова; позначають у них корінь; до ряду слів *вітер*, *вітерець*, *вітрище* добирають спільнокореневе слово, яке відповідає на питання який?; записують слово *вітряний* і позначають у ньому корінь.

2. Виконання завдань вправи 2 передбачає роботу в групах; розгадування кросворду (мова); добір до слова-відгадки споріднених слів; підрахунок загальної кількості спільнокореневих слів, дібраних учнями всього класу.

3. Виконуючи завдання вправи 3, молодші школярі читають групи слів; пояснюють їхні значення; розмірковують, чи можна слова кожної групи назвати спільнокореновими; пояснюють, чому.

4. Працюючи над виконанням завдань вправи 4, діти читають подані корені слів; міркують над тим, що вони можуть означати; усно добирають слова з цими коренями; записують одну групу спільнокореневих слів.

VI. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про те, що корінь слова — спільна частина споріднених слів; щоб визначити корінь, необхідно дібрати спільнокореневі слова.

VII. Домашнє завдання. Третьюкласники, виконуючи завдання вправи 4, читають подані корені слів; розмірковують над тим, що вони можуть означати; добирають і записують слова з такими коренями. Учитель пропонує дітям по-змагатися, хто більше добере таких слів.

41. Тема уроку. Навчаюся розрізняти спільнокореневі слова і форми слова.

Мета уроку: розвивати вміння розрізняти спільнокореневі слова і різні форми того самого слова.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: поняття *спільнокореневі слова* (слова-родичі) і *словоформи* (різні форми слова).

Уміти: розрізняти спільнокореневі слова і різні форми того самого слова; пояснювати свою думку.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис приказки *Книга — дзеркало життя*.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує пригадати молодшим школярам, що вони знають про спільнокореневі слова; словоформи. Потім проводить бесіду і ставить запитання: *Які значення мають спільнокореневі слова? Чим різняться між собою форми слова? Учні наводять приклади спільнокореневих слів і форм слова; пояснюють свою думку.*

III. Засвоєння нових знань.

Учитель звертає увагу учнів на відмінності між спільнокореневими словами і словоформами; пояснює, що *спільнокореневі слова* — слова, які мають спільний корінь (є словами-родичами), а словоформи — форми того самого слова (слово з різними закінченнями).

IV. Закріплення одержаних знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 67.

1. Робота у групах. Під час виконання завдань вправи 5 молодші школярі розподіляють слова до слова *спів* на дві групи (споріднені слова і форми того самого слова); пояснюють, чому саме вони так розподілили всі слова.

2. Виконуючи завдання вправи 6, третьокласники читають вірш Ярослава Скидана «Батьківщина»; визначають його тему (*Україна — Батьківщина, рідний край*).

3. На наступному етапі роботи над вправою учні зазначають, чи є у вірші спільнокореневі слова. Далі вчитель пропонує учням завдання визначити, якими є слова *край* і *країна* — спільнокореневими чи формами того самого слова. Молодші школярі формулюють висновок, що ці слова є спільнокореневими, тому що мають спільний корінь *край*-.

Потім учні пояснюють, чи можна вважати спільнокореневими (спорідненими) слова *Батьківщина* і *Україна* (синоніми); доводять свою думку. На завершальному етапі роботи над вправою молодші школярі знаходять у вірші і виписують

форми того самого слова (*рідний, рідна, рідне*); пояснюють, чому їх не можна вважати спільнокореневими (спорідненими).

V. Організація ігрової діяльності на уроці. Учитель пропонує учням узяти участь у грі «Вилучте «зайве» слово». Перемагають ті діти, які зможуть швидше вилучити зайве слово у першому (*задубіти*) і другому (*сливовий*) стовпчиках слів.

VI. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 1 (впр. 1 — 3).

1. Під час виконання завдання 1 учні списують подані слова; позначають у них закінчення й основу; знаходять інші слова, «заховані» в поданих, користуються підказкою, яка міститься в першому слові; пояснюють, чи можна вважати слова *лікар* і *лікарня* спільнокореневими (це споріднені слова), чи є слова *лікарня, лікарні, лікарнею* спорідненими (це форми слова).

2. Виконання завдань вправи 2 передбачає розгадування ребусів (вітер, ворон, верба); до слів-відгадок добір і запис споріднених слів; позначення в них кореня; самостійне складання ребусів із допомогою підказки.

3. Виконуючи завдання вправи 3, молодші школярі читають подані слова; пояснюють, чи можна їх вважати спорідненими; визначають спільну частину (корінь) у кожній групі слів і позначають її дужкою.

VII. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про те, що спільнокореневі (споріднені) слова і форми слова різняться між собою.

VIII. Домашнє завдання. Третьюкласники, виконуючи завдання вправи 7, добирають і записують спільнокореневі слова до слова *рід*; позначають у них кор і н ь . Учитель пропонує додаткове завдання (учні виконують за бажанням) — скласти і записати речення з дібраними спільнокореневими словами.

Урок розвитку мовлення

42. Тема. Вибірковий переказ.

Мета уроку: розвивати вміння писати вибіркового переказу.

Обладнання: зошит із розвитку мовлення (С. 17 — 19, впр. 1 — 8).

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує учням пригадати, що вони знають про вибіркового переказу і його особливості.

Вибірковий переказ — переказ, який передбачає відтворення тільки однієї із частин пропонованого тексту.

III. Опрацювання матеріалу на сторінці 17.

Робота у групах. Під час виконання завдань вправи 1 учні читають казку Василя Сухомлинського «Як білочка дятла врятувала»; пояснюють, про що розповідається в тексті; ставлять кілька запитань до тексту і дають на них відповіді; читають переказ цього тексту, зроблений учнем, звертаючи увагу на те, про що йдеться в тексті; порівнюють поданий переказ із авторським текстом і відповідають на подані запитання.

IV. Виконання вправ і завдань на сторінці 18.

Виконуючи завдання вправи 2, молодші школярі читають текст Василя Сухомлинського «Покинуте кошеня», звертаючи увагу на його заголовок; дають відповіді на поставлені запитання.

Робота у групах. Працюючи над виконанням завдань вправи 3, третьокласники читають текст і вибирають із нього матеріал для переказу на тему «Як Наталочка врятувала кошеня».

Виконання завдань вправи 4 передбачає складання плану вибіркового переказу, вибираючи із запропонованих варіантів найвдаліші пункти плану; обґрунтування свого вибору; запис створеного плану.

V. Виконання вправ і завдань на сторінці 19.

У процесі виконання завдань вправи 5 школярі усно переказують текст; розмірковують, як його почати, як пов'язати основну частину із зачином, як завершити текст.

Під час виконання завдань вправи 6 учні записують слова, які можна використати в тексті, щоб не повторювати слово *кошеня*; звертають увагу на вживання слів *кошеня*, *тремтіло*, *нявчить*, *раде-радісіньке*.

Виконуючи завдання вправи 7, молодші школярі записують вибіркового переказ тексту «Як Наталочка врятувала кошеня», розпочинаючи текст із поданого початку.

Працюючи над виконанням завдань вправи 8, третьокласники перевіряють написаний текст; виправляють помилки, якщо є.

VI. Виконання додаткових вправ і завдань.

VII. Підсумок уроку. Учитель формулює висновок про важливість оволодіння вмінням писати вибіркового переказ.

§ 22. Наголос

43. Тема уроку. Навчаюся правильно наголошувати слова.

Мета уроку: розвивати вміння правильно наголошувати слова.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик *Знати* і *Уміти*, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: поняття *наголос* (вимова голосного звука або складу з більшою силою голосу; довготриваліше звучання наголошеного голосного звука або складу).

Уміти: правильно наголошувати слова.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис приказки *Читання книги — найкраще навчання*.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує пригадати молодшим школярам, що вони знають про наголос слова. Потім проводить бесіду і ставить запитання: *Що називають наголосом? Які особливості має наголошений голосний звук або склад?* Учні наводять приклади слів; називають наголошений голосний звук або склад у дібраних словах.

III. Засвоєння нових знань.

Учитель акцентує увагу на тому, що вміння правильно вимовляти і наголошувати слова є важливими орфоепічними вміннями, оволодіння якими свідчить про високий рівень культури усного мовлення людини. Потім педагог звертає увагу учнів на види наголосу і пояснює, що в українській мові наголос — вільний, тобто слово може мати наголошений перший, другий, третій склад...; деякі слова можуть мати подвійний наголос; наголос може виконувати смислорозрізнявальну роль.

На наступному етапі педагог пропонує дітям узяти участь у рольовій грі «Я — учитель/учителька». Після ознайомлення з правилом учні готуються до взаємного навчання в ролі вчителя/учительки.

Потім третьокласники, працюючи в парах, пояснюють одне одному зміст вивченого правила. Учитель спрямовує учнів на коментування правила. Під час пояснення правила діти наводять самостійно дібрані приклади іменників із наголосом на різних складах; слова з подвійним наголосом; приклади слів, у яких наголос виконує смислорозрізнявальну роль.

IV. Закріплення одержаних знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 68.

1. Під час виконання завдань вправи 1 молодші школярі виразно читають вірш Наталії Трохим про осінь і добирають до нього заголовок. Потім вони виписують перше речення з вірша, перевіряють написане за підручником; ставлять наголос у записаних словах.

2. Робота в парах. Виконуючи завдання вправи 2, учні вголос читають подані слова, правильно їх наголошуючи. На наступному етапі роботи над вправою діти спочатку записують слова з наголосом на першому складі, а далі — на другому, третьому; підкреслюють ненаголошені склади у словах.

3. Ознайомлення зі змістом рубрики «А ти знаєш?». Учитель пропонує дітям ознайомитися з цікавою рубрикою і більше дізнатися про наголошування слів у різних мовах (ісландській, естонській, французькій, вірменській, узбецькій, польській, грузинській).

V. Виконання вправ на сторінці 69.

1. Працюючи над виконанням завдань вправи 3, діти читають вірш про наголос В'ячеслава Романовського; пояснюють роль наголосу у слові (смислорозрізнявальна роль). Потім молодші школярі пояснюють значення виділених слів, які різняться наголосом, за потреби звертаючись до тлумачного словника.

2. Робота над змістом рубрики «Візьми до уваги!». Учитель ознайомлює учнів зі змістом рубрики і наголошує, що наголос може змінювати значення слова або його форму.

3. Робота у групах. Під час виконання завдань вправи 4 третьокласники читають слова у стовпчинах і порівнюють їх; потім ставлять питання до них і пояснюють їхні значення; наводять власні приклади слів, у яких наголос змінює значення слова; записують дібрані слова.

4. Ознайомлення учнів зі значенням слова *орг н*. Учитель ознайомлює учнів зі значеннями цього слова (*орг н* — найбільший духовий клавішний музичний інструмент, що складається з набору труб, у які надходить повітря) і пропонує завдання — скласти із ним речення.

5. Робота в парах. Виконуючи завдання вправи 5, молодші школярі записують подані слова і позначають у них наголос. Потім учні цікавляться, як це завдання виконали інші однокласники (однокласниці); роблять попередній

висновок про те, що подані слова можуть мати два наголоси, а потім зіставляють і порівнюють свій висновок із правилом у підручнику. Учитель наголошує на тому, що деякі слова в українській мові мають подвійний наголос й ознайомлює учнів із позначенням його у слові.

VI. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 1 (впр. 1 — 3).

1. Під час виконання завдання 1 учні читають загадку Леоніда Глібова; доповнюють її словами з довідки; відгадують її і записують відгадане слово (білка); ставлять знак наголосу у словах.

2. Виконання завдань вправи 2 передбачає прочитання вірша Алли Булачек; добір до нього заголовка і запис; ставлять наголоси у виділених словах.

3. Виконуючи завдання вправи 3, молодші школярі будують і записують словосполучення з поданими словами, орієнтуючись на зразок.

VII. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про те, що наголос в українській мові виконує смислорозрізнявальну роль; наголос — вільний, тобто слово може мати наголошений перший, другий, третій склад...; деякі слова можуть мати подвійний наголос.

VIII. Домашнє завдання. Третьокласники, виконуючи завдання вправи 6, складають і записують три речення за світлиною; позначають наголос у всіх записаних словах. Учитель пропонує додаткове завдання (учні виконують його за бажанням) — виписати зі словника слова, у яких наголос змінює значення слова (або змінює форму слова).

§ 23. Поняття про орфограму

44. Тема уроку. Навчаюся розпізнавати слова з орфограмами і перевіряти їх.

Мета уроку: розвивати вміння розпізнавати слова з орфограмами, перевіряти їхній правопис.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: поняття *орфограма* і його основні ознаки.

Уміти: розпізнавати слова з орфограмами; пояснювати власну думку.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис прислів'я *Справжнього друга за гроші не купиш*.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує пригадати молодшим школярам, які вони знають орфограми. Потім проводить бесіду і ставить запитання: *Що називають орфограмою? Які вони знають назви орфограм?* Учні наводять приклади слів із різними орфограмами; пояснюють їхній правопис.

III. Засвоєння нових знань.

Учитель звертає увагу учнів на поняття орфограма і пояснює, що *орфограма* — написання, яке потребує перевірки. На наступному етапі педагог пропонує дітям узяти участь у рольовій грі «Я — учитель/вчителька». Після ознайомлення з правилом учні готуються до взаємного навчання в ролі вчителя/вчительки.

Потім третьокласники, працюючи в парах, пояснюють одне одному зміст вивченого правила. Учитель спрямовує учнів на коментування правила. Під час пояснення правила діти наводять самостійно дібрані приклади слів із різними орфограмами; пояснюють правопис дібраних слів.

IV. Опрацювання матеріалу на сторінці 70.

1. Робота у групах. Виконуючи завдання вправи 1, третьокласники аналізують подані слова і визначають, яка є орфограма в цих словах (апостроф); самостійно добирають слова з цією орфограмою і пояснюють правопис слів.

2. Самостійне виконання завдань вправи 2 передбачає визначення орфограми у словах, які поділені для переносу; запис власних прикладів слів із поділом для переносу.

3. Організація дослідницької діяльності на уроці. Учитель пропонує дітям поміркувати і сказати, як визначити орфограму у слові. Третьюокласники висловлюють свої думки на основі алгоритму міркувань, який міститься у цьому завданні. Педагог спрямовує учнів на пошукову діяльність і просить дібрати власні приклади іменників із орфограмою «Велика буква у власних назвах». Елемент змагання (хто більше назве іменників?) зацікавить молодших школярів і спонукатиме їх до активної мислительної діяльності.

V. Закріплення одержаних знань. Виконання вправ на сторінці 71.

1. Під час виконання завдань вправи 3 молодші школярі визначають орфограми у поданих словах; записують за зразком кілька сполучень слів, які є загальними і власними; пояснюють правопис слів.

2. Опрацювання хвилинки спілкування.

— Попрацюйте в парах. Прочитайте початок розмови двох учнів і поміркуйте, як можна продовжити їхню розмову. Підготуйтеся і продовжте це спілкування для всього класу. (У результаті учні мають дійти згоди про те, що слово *Маргаритка* пишеться з великої букви, тому що це ім'я дівчини).

2. Працюючи над виконанням завдань вправи 4, учні виразно читають текст про Кришталеві печери; виписують слова з відомими їм орфограмами; пояснюють правопис виписаних слів.

3. Ознайомлення учнів зі значенням слова *крстові*. Учитель ознайомлює учнів зі значеннями цього слова (*крстові* — такі печери, які виникають унаслідок розчинення гірських порід водою) і пропонує завдання — скласти із ним речення.

4. Виконуючи завдання вправи 5, третьокласники будують невелику розповідь про дивовижні місця України, які їм доводилося відвідати або про які вони дізналися із книжок, Інтернету.

VI. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 1 (впр. 1 — 3).

1. Під час виконання завдання 1 учні читають прислів'я і пояснюють їхній зміст; виписують слова з орфограмою «Написання апострофа»; доповнюють рядки слів своїми прикладами.

2. Виконання завдань вправи 2 передбачає прочитання віршованого тексту; вставляння потрібних букв із дужок і підкреслення її; пояснення орфограми в цих словах;

3. Виконуючи завдання вправи 3, молодші школярі читають поданий текст і виправляють посилки в ньому; пояснюють, на які орфограми допущено помилки.

VII. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про те, що орфограми — це правильні написання, які треба вибрати із кількох варіантів; орфограми бувають

буквені (велика і мала буква) і небуквені (апостроф, перенос слів); наводять приклади слів із різними орфограмами; пояснюють їхній правопис.

VIII. Домашнє завдання. Третьюокласники, виконуючи завдання вправи 6, виписують із орфографічного словника десять слів із відомими їм орфограмами; пояснюють правопис виписаних слів; готуються до читання цих слів у класі.

§ 24. Ненаголошені голосні звуки [е], [и] в коренях слів

Позначення їх на письмі

45. Тема уроку. Навчаюся правильно вимовляти слова із ненаголошеними [е], [и] в коренях слів.

Мета уроку: розвивати вміння правильно вимовляти слова із ненаголошеними голосними [е], [и] в коренях слів.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: особливості орфограми «Ненаголошені голосні звуки [е], [и] в коренях слів»; правила вимови [е], [и] в ненаголошеній позиції.

Уміти: правильно вимовляти слова з цією орфограмою; пояснювати вимову слів.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис прислів'я *Яку дружбу заведеш, таке й життя проведеш*.

II. Опрацювання матеріалу на сторінці 72.

1. Під час виконання завдань вправи 1 третьокласники читають вірш Якова Щоголева про діброву; виписують виділені слова, позначають наголос у словах; вимовляють наголошені звуки.

2. Ознайомлення учнів зі значенням слова *дібро ва*. Учитель ознайомлює учнів зі значеннями цього слова (*дібро ва* — листяний ліс, у якому переважає дуб) і пропонує завдання — скласти із ним речення.

III. Засвоєння нових знань.

Учитель звертає увагу учнів на вимову і написання слів із наголошеними і ненаголошеними [е], [и] в коренях слів. На наступному етапі педагог пропонує дітям узяти участь у рольовій грі «Я — учитель/учителька». Після ознайомлення з правилом учні готуються до взаємного навчання в ролі вчителя/учительки.

Потім третьокласники, працюючи в парах, пояснюють одне одному зміст вивченого правила. Учитель спрямовує учнів на коментування правила. Під час пояснення правила діти наводять самостійно дібрані приклади слів із наголошеними і ненаголошеними [е], [и]; пояснюють їхню вимову.

IV. Виконання завдань на сторінці 72.

1. Робота в парах. Виконуючи завдання вправи 2, молодші школярі читають слова у стовпчиках; порівнюють вимову голосних звуків у виділених коренях; пояснюють, як вимовляються голосні звуки в наголошених складах, ненаголошених складах.

2. Опрацювання змісту рубрики «Правильно вимовляй». Учитель звертає увагу учнів на правильну вимову ненаголошених голосних [е], [и] у коренях слів.

3. Робота над змістом рубрики «Візьми до уваги». Учні ознайомлюються з правилом вимови ненаголошених голосних [е], [и] у коренях слів і пропонує

учням самостійно дібрати слова з цими ненаголошеними голосними і потренуватися правильно вимовляти їх.

V. Закріплення одержаних знань. Виконання вправ і завдань на сторінці 73.

1. Опрацювання хвилинки спілкування.

— Попрацюйте в парах. Прочитайте початок розмови двох учнів і поміркуйте, як можна продовжити їхню розмову. Підготуйтеся і продовжте це спілкування для всього класу. (У результаті учні мають дійти висновку про те, що правильна вимова ненаголошених голосних звуків може впливати на розуміння значення слова).

2. Робота в парах. Працюючи над виконанням завдань вправи 3, учні читають подані слова, правильно вимовляючи голосні звуки в ненаголошених складах; записують слова, підкреслюють букви, якими позначено наголошені і ненаголошені звуки. На завершальному етапі роботи над вправою третьокласники формулюють висновки, якою буквою позначаються: наголошений і ненаголошений [е], наголошений і ненаголошений [и].

3. Самостійне виконання першого завдання вправи 4 передбачає прочитання вірша Вадима Скомаровського; тренування у правильній вимові виділених слів; розмірковування над назвою вірша і висловлення власних думок.

4. Ознайомлення учнів зі значенням слова *стіжо к*. Учителю ознайомлює учнів зі значеннями цього слова (*стіжо к* — щільно укладена велика купа сіна, соломи, що зберігається просто неба) і пропонує завдання — скласти із ним речення.

5. Організація дослідницької діяльності на уроці. Учителю пропонує дітям поміркувати і сказати, від яких слів утворилося слово *падолист*. Третьюокласники висловлюють свої думки на основі підказки, яка міститься у цьому слові. Педагог спрямовує учнів на пошукову діяльність і просить дібрати власні приклади таких іменників. Елемент змагання (хто більше назве таких слів?) зацікавить молодших школярів і спонукатиме їх до активної мислительної діяльності.

VI. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 1 (впр. 1 — 3).

1. Під час виконання завдання 1 учні читають рядки з вірша Якова Щоголева; позначають наголос у виділених словах; вимовляють наголошені звуки; пояснюють, як треба вимовляти голосні звуки [е], [и] під наголосом.

2. Виконання завдань вправи 2 передбачає прочитання народних прикмет; пояснення їхнього змісту; позначення наголосу у виділених словах; підкреслення букв, що позначають ненаголошені звуки [е], [и]; пояснення, як потрібно правильно вимовляти їх; прочитання прикмет уголос, правильно вимовляючи ненаголошені голосні звуки.

3. Виконуючи завдання вправи 3, молодші школярі читають текст, правильно вимовляючи виділені слова; виписують із п'ятого речення слова, у яких є ненаголошені голосні звуки [е], [и]; пояснюють, як правильно їх вимовляти.

VII. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про те, що голосні звуки [е], [и] в ненаголошеній позиції вимовляються: [е] з наближенням до [и], [и] з наближенням до [е].

VIII. Домашнє завдання. Третьюокласники, виконуючи останнє завдання вправи 4, записують вірш Вадима Скомаровського; ставлять наголос у виділених словах; підкреслюють букви, що позначають ненаголошені [е], [и] у коренях слів. Потім розмірковують і пояснюють, чому так говорять: *Прийшов листопад — зимі брат*.

46. Тема уроку. Навчаюся правильно записувати слова з ненаголошеними [е], [и] в коренях слів.

Мета уроку: розвивати вміння правильно писати слова з ненаголошеними [е], [и] в коренях слів.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: особливості орфограми «Ненаголошені голосні звуки [е], [и] в коренях слів»; правила вимови [е], [и] в ненаголошеній позиції; способи перевірки написання слів із цією орфограмою.

Уміти: правильно вимовляти і писати слова з цією орфограмою; пояснювати правопис слів.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис прислів'я *Листопад — ворота зими*. Усне складання речення зі словами *листопад* і *падолист*.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує пригадати молодшим школярам правила вимови ненаголошених [е], [и] в коренях слів. Потім проводить бесіду і ставить запитання: *Як вимовляється [е] в ненаголошеній позиції? Як вимовляється [и] в ненаголошеній позиції?* Учні наводять приклади іменників із цією орфограмою; пояснюють, як вимовляються ненаголошені голосні [е], [и] в коренях дібраних слів.

III. Засвоєння нових знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 74.

1. Робота в парах. Виконуючи завдання вправи 5, молодші школярі читають подані слова, правильно вимовляючи ненаголошені голосні [е], [и] в коренях слів. Учитель звертає увагу учнів на написання слів із орфограмою «Ненаголошені голосні [е], [и] в коренях слів».

2. Організація дослідницької діяльності на уроці.

Учитель пропонує дітям поміркувати і сказати, за допомогою чого під час письма перевіряємо слова з ненаголошеними голосними [е], [и] в коренях слів. Третьюкласники висловлюють свої думки і відповідають на запитання: у яких словах голосні звуки [е], [и] вимовляються чітко, виразно; чому; які букви пишемо. Педагог спрямовує учнів на пошукову діяльність і просить дібрати власні приклади таких слів. Елемент змагання (хто більше назве слів із ненаголошеними голосними [е], [и] у коренях слів?) зацікавить молодших школярів і спонукатиме їх до активної мислительної діяльності.

Потім учні записують слова лівого стовпчика, уставляючи пропущені букви з орієнтацією на слова правого стовпчика.

3. Організація рольової гри «Я — учитель/вчителька». Після ознайомлення з правилом учні готуються до взаємного навчання в ролі вчителя/вчительки.

Потім третьокласники, працюючи в парах, пояснюють одне одному зміст вивченого правила. Учитель спрямовує учнів на коментування правила. Під час пояснення правила діти наводять самостійно дібрані приклади слів із ненаголошеними голосними [е], [и] в коренях слів, які перевіряються наголосом.

IV. Закріплення одержаних знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 74.

1. Самостійно працюючи над виконанням завдань вправи 6, учні змінюють подані слова так, щоб ненаголошений склад став наголошеним; записують слова за зразком. Потім молодші школярі пояснюють, чи допомогла зміна слів з'ясувати, яку букву писати в ненаголошеному складі; чому.

2. Ознайомлення зі змістом рубрики «Зроби висновок». Учитель пропонує дітям сформулювати висновок, як перевірити написання слів із ненаголошеними голосними [е], [и] у коренях слів.

3. Робота в парах. Під час виконання завдань вправи 7 третьокласники читають уголос споріднені слова; пояснюють, чи є серед поданих слів слово, яке допоможе дізнатися, яку букву писати в ненаголошених складах; обґрунтовують свої міркування.

V. Виконання вправ на сторінці 75.

1. Виконуючи завдання вправи 8, учні до слова *димок* добирають і записують споріднені слова; ставлять у них наголос; визначають слово, яке допомогло записати правильну букву в ненаголошених складах; формулюють висновок.

2. Робота з правилом. Учні, працюючи в парах, читають правило; ставлять одне одному запитання за змістом правила; наводять приклади слів із ненаголошеними голосними [е], [и] в коренях слів, які перевіряються наголосом; пояснюють правопис дібраних слів.

3. Самостійно виконуючи перше завдання вправи 9, молодші школярі читають вірш Анатолія Камінчука; добирають до нього заголовок.

VI. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 1 (впр. 1 — 3).

1. Під час виконання завдання 1 учні розгадують ребус (листопад); складають і записують речення зі словом-відгадкою; підкреслюють слова з орфограмою «Ненаголошені голосні звуки [е], [и] в корені слова».

2. Виконання завдань вправи 2 передбачає прочитання речення у ланцюжку слів; пояснення змісту складеної народної прикмети; виписування слів із ненаголошеними голосними [е], [и], добір до них перевірних; запис цих слів.

3. Виконуючи завдання вправи 3, молодші школярі беруть участь у рольовій грі «Я — учитель (учителька)»; виправляють помилки в написаному тексті.

VII. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про те, як перевірити правопис слів із ненаголошеними голосними [е], [и] в коренях слів.

VIII. Домашнє завдання. Третьюокласники, виконуючи останні два завдання вправи 9, записують вірш, уставляючи пропущені букви у словах; добираючи перевірні слова, щоб перевірити, яку букву (е чи и) писати в ненаголошеному складі в корені слова; пояснюють, написання якого слова не потрібно було перевіряти, чому; добирають до нього споріднені слова з ненаголошеним голосним [и] і записують їх.

47. Тема уроку. Навчаюся правильно записувати слова з ненаголошеними [е], [и] в коренях слів (закріплення).

Мета уроку: розвивати й удосконалювати вміння правильно писати слова з ненаголошеними [е], [и] в коренях слів.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: особливості орфограми «Ненаголошені голосні звуки [е], [и] в коренях слів»; правила вимови [е], [и] в ненаголошеній позиції; способи перевірки написання слів із цією орфограмою.

Уміти: правильно вимовляти і писати слова з цією орфограмою; пояснювати правопис слів.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис речення *Листопад відчиняє двері зимі. Усне складання речень про осінні місяці.*

II. Актуалізація опорних знань.

Третьюокласники, працюючи в парах, пояснюють одне одному зміст вивченого правила про правопис ненаголошених голосних [е], [и] в коренях слів. Під час пояснення правила діти наводять самостійно дібрані приклади слів із ненаголошеними голосними, які перевіряються наголосом.

III. Закріплення одержаних знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 75.

1. Робота в парах. Виконуючи завдання вправи 10, молодші школярі утворюють прислів'я і записують їх; пояснюють їхній зміст; підкреслюють слова з орфограмами «Ненаголошені [е], [и] в коренях слів»; добирають до них перевірні і записують парами.

2. Самостійно працюючи над виконанням завдань вправи 11, учні уявляють себе письменником (письменницею); складають невеликий текст «Як починається зима?»; записують складений текст, пам'ятаючи про вивчене правило правопису слів із ненаголошеними голосними [е], [и] в коренях слів.

IV. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про правило перевірки правопису слів із ненаголошеними голосними [е], [и] в коренях слів.

V. Домашнє завдання. Третьюокласники, виконуючи останні завдання вправи 12, із ряду споріднених слів вибирають і записують тільки ті слова, які можуть бути перевірними до поданих слів із ненаголошеними [е], [и] в коренях слів.

§ 25. Вимова і правопис слів із ненаголошеними голосними [е], [и], що не перевіряються наголосом

48. Тема уроку. Навчаюся вимовляти і писати слова з ненаголошеними голосними звуками [е], [и], що не перевіряються наголосом; користуватися орфографічним словником.

Мета уроку: розвивати вміння вимовляти і писати слова з ненаголошеними голосними звуками [е], [и], що не перевіряються наголосом; навчатися користуватися орфографічним словником.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: особливості орфограми «Ненаголошені голосні звуки [е], [и] в коренях слів, які не перевіряються наголосом»; спосіб перевірки написання слів із цією орфограмою (за допомогою орфографічного словника).

Уміти: правильно вимовляти і писати слова з цією орфограмою; пояснювати правопис слів.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис словосполучення *орфографічний словник*. Усне складання речення із цим сполученням слів.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує пригадати молодшим школярам правила вимови і написання ненаголошених [е], [и] в коренях слів. Потім проводить бесіду і ставить запитання: *Як вимовляють ненаголошені голосні [е], [и] в коренях слів? Як пишуть ненаголошені [е], [и] в коренях слів?* Учні наводять приклади іменників із

цією орфограмою; пояснюють, як вимовляються ненаголошені голосні [е], [и] в коренях дібраних слів; пояснюють правопис цих слів.

III. Засвоєння нових знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 76.

Учитель звертає увагу учнів на правопис слів із ненаголошеними голосними [е], [и] в коренях, які не перевіряються наголосом.

1. Під час виконання завдань вправи 1 третьокласники читають подані слова; усно добирають до них перевірні; називають слова, у яких ненаголошені голосні [е], [и] не можна перевірити наголосом. Потім учитель звертається до учнів із проблемним запитанням: *Як перевірити написання слів другого стовпчика?*; учні висловлюють міркування і пояснюють свою думку.

2. Організація рольової гри «Я — учитель/вчителька». Після ознайомлення з правилом учні готуються до взаємного навчання в ролі вчителя/вчительки.

Потім третьокласники, працюючи в парах, пояснюють одне одному зміст вивченого правила. Учитель спрямовує учнів на коментування правила. Під час пояснення правила діти наводять самостійно дібрані приклади слів із ненаголошеними [е], [и], які не перевіряються наголосом.

IV. Закріплення одержаних знань. Виконання вправ і завдань на сторінці 76.

1. Робота в парах. Виконуючи завдання вправи 2, молодші школярі читають подані слова; пояснюють, чи можна перевірити наголосом правопис пропущених у них букв. Потім учні перевіряють написання цих слів за орфографічним словником і записують їх, уставляючи замість крапок пропущені букви.

2. Організація ігрової діяльності на уроці. Учитель пропонує учням узяти участь у грі «Вилучи «зайве» слово». Перемагають ті діти, які зможуть дібрати найбільшу кількість

V. Виконання вправ на сторінці 77.

1. Працюючи над виконанням завдань вправи 3, учні складають і записують речення з будь-якими із тих слів, які не перевіряються наголосом.

2. Виконання завдань вправи 4 передбачає відгадування загадок і запис відгадок; підкреслення орфограм у записаних словах; пояснення їхнього правопису (за орфографічним словником).

3. Виконання звуко-буквеного розбору слова *довгодзьобий*. Учні визначають у цьому слові кількість звуків, букв і складів (11 зв., 12 б., 4 скл.).

4. Робота з відеоматеріалами за QR кодом. Учні переглядають відео про зоопарк. Потім учитель проводить бесіду за змістом відеоматеріалів і просить учнів записати назви тварин, яких бачили діти під час перегляду відео. На завершальному етапі бесіди молодші школярі пояснюють, чи є серед записаних назв тварин слова з ненаголошеними [е], [и], які не перевіряються наголосом; як їх потрібно писати.

5. Опрацювання хвилинки спілкування.

— Попрацюйте в парах. Прочитайте початок розмови двох учнів і поміркуйте, як можна продовжити їхню розмову. Підготуйтеся і продовжте це спілкування для всього класу. (У результаті учні мають виправити помилки у словах *бегемот*, *антилопа*).

VI. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 1 (впр. 1 — 2).

1. Під час виконання завдання 1 учні читають подані слова; пояснюють, чи можна перевірити наголосом написання пропущених букв у словах; перевіряють написання слів за орфографічним словником; записують слова, уставляючи пропущені букви.

2. Виконання завдань вправи 2 передбачає організацію ігрової діяльності; прочитання поданих слів із ненаголошеними голосними звуками [е], [и]; запис слів у послідовності: спочатку — слова з ненаголошеними голосними, які не перевіряються наголосом, потім — слова з ненаголошеними голосними, які перевіряються наголосом; організацію змагання, хто швидко і правильно виконає це завдання.

На наступному етапі роботи учні добирають із орфографічного словника п'ять слів із ненаголошеними голосними звуками [е], [и], які не перевіряються наголосом; записують їх; запам'ятовують їхній правопис.

VII. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про правопис ненаголошених голосних [е], [и], що не перевіряються наголосом; про орфографічний словник, який є довідником для перевірки написання слів із такою орфограмою.

VIII. Домашнє завдання. Третьюкласники, виконуючи завдання вправи 5, добирають із орфографічного словника три слова з ненаголошеними голосними [е], [и], що не перевіряються наголосом; складають із цими словами речення і записують їх.

§ 26. Застосування алфавіту

49. Тема уроку. Навчаюся розташовувати слова за алфавітом, користуватися словниками.

Мета уроку: розвивати вміння розташовувати слова за алфавітом, користуватися словниками.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: букви української абетки.

Уміти: розташовувати слова за алфавітом; користуватися словниками.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис слів *абетка, алфавіт, азбука*. Усне складання речень із цими словами.

II. Актуалізація опорних знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 78.

1. Учні вилучають зайву букву в записі, поданому на сторінці підручника, і читають слово *алфавіт*.

2. Під час виконання завдань вправи 1 молодші школярі дають відповіді на подані запитання про: алфавіт, його роль, кількість букв в українській абетці. Потім учні пригадують усі букви українського алфавіту і називають їх.

III. Організація дослідницької діяльності на уроці.

1. Учитель пропонує дітям поміркувати і сказати, чи можна вважати синонімами слова *алфавіт, абетка, азбука*. Третьюкласники висловлюють свої думки. Педагог спрямовує учнів на пошукову діяльність і просить дібрати власні приклади таких іменників-синонімів. Елемент змагання (хто більше назве іменників-синонімів?) зацікавить молодших школярів і спонукатиме їх до активної мислительної діяльності.

2. Ознайомлення зі змістом рубрики «А ти знаєш?». Учитель пропонує дітям ознайомитися з цікавою рубрикою і більше дізнатися про історію появи слів *алфавіт, абетка, азбука*.

IV. Організація ігрової діяльності на уроці. Учитель пропонує учням узяти участь у грі-змаганні «Хто швидше?». Перемагають ті діти, які зможуть найшвидше відгадати слово за допомогою абетки.

2. Виконуючи завдання вправи 2, третьокласники записують відгадане слово *мова*; складають і записують із ним речення. Далі вчитель може запропонувати молодшим школярам додаткове завдання — скласти подібну загадку і загадати її учням усього класу.

V. Закріплення одержаних знань. Виконання вправ на сторінці 79.

1. Працюючи над виконанням завдань вправи 3, учні читають прізвища сучасних українських дитячих письменників та письменниць; записують прізвища в абетковій послідовності; потім із допомогою дорослих дізнаються про твори цих авторів. Далі молодші школярі розповідають, твори яких сучасних авторів (авторок) вони читають.

2. Робота над змістом рубрики «Візьми до уваги!». Учитель ознайомлює учнів зі змістом рубрики і наголошує, що, шукаючи слова за алфавітом, потрібно звертати увагу не лише на першу букву, а й на наступні (другу, третю) літери слів.

3. Самостійно виконуючи завдання вправи 4, молодші школярі пригадують дні тижня; записують їх правильно, користуючись орфографічним словником; підкреслюють орфограми у словах. Учитель звертає увагу учнів на будову слова *понеділок*.

4. Опрацювання хвилинки спілкування.

— Попрацюйте в парах. Прочитайте початок розмови двох учнів і поміркуйте, як можна продовжити їхню розмову. Підготуйтеся і продовжте це спілкування для всього класу. (У результаті учні мають дійти висновку, що значення слова *бестселер* можна знайти у тлумачному словнику української мови). Молодші школярі знаходять значення слова в тлумачному словнику і коментують його голос.

5. Виконання завдання 5 передбачає знаходження трьох слів із невідомим учням значенням; ознайомленням зі значенням цих слів; складають речення із цими словами.

VI. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 1 (впр. 1 — 3).

1. Під час виконання завдання 1 учні записують в абетковій послідовності п'ять імен (хлопчачих або дівчачих), які найбільше подобаються;

2. Виконання завдань вправи 2 передбачає підкреслення слів з орфограмою «Ненаголошені голосні [е], [и] в корені»; запис їх в абетковій послідовності; підкреслення слів із ненаголошеними голосними звуками [е], [и], що не перевіряються наголосом.

3. Виконуючи завдання вправи 3, молодші школярі розгадують ребуси (весло, весна); записують відгадки і перевіряють слова до них; записують усі слова за абеткою, звертаючи увагу не тільки на першу, а й другу, третю і подальші літери слів

VII. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про те, як розташовувати слова за алфавітом; як користуватися різними типами словників.

VIII. Домашнє завдання. Третьюокласники, виконуючи завдання вправи 6, записують подані слова в абетковій послідовності; підкреслюють у словах орфограму «Ненаголошені голосні [е], [и], що не перевіряються наголосом».

§ 27. Вимова і написання слів зі звуками [дж], [дз], [дз'], [г].

50. Тема уроку. Правильно вимовляю, наголошую, записую слова зі звуками [дж], [дз], [дз'] [г].

Мета уроку: розвивати вміння вимовляти і писати слова зі звуками [дж], [дз], [дз'], [г].

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: позначення звуків [дж], [дз], [дз'] буквосполученнями **дж, дз**, позначення звука [г] буквою г.

Уміти: правильно вимовляти і писати слова зі звуками [дж], [дз], [дз'], [г].

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис слів *джміль, бджілка, дзвоник, гедзь, ганок*. Усне складання речень із цими словами.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує молодшим школярам пригадати позначення на письмі звуків [дж], [дз], [дз'], [г]. Потім проводить бесіду і ставить запитання: *Як позначають на письмі звук [дж]? Як позначають на письмі звуки [дз], [дз']? Як позначають на письмі звук [г]? Учні наводять приклади слів із цією орфограмою; пояснюють правопис дібраних слів.*

III. Засвоєння нових знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 80.

1. Робота в парах. Під час виконання завдань вправи 1 молодші школярі порівнюють схеми слів і написання; пояснюють, який звук передається на письмі за допомогою буквосполучення **дж**, які звуки передаються на письмі за допомогою буквосполучення **дз**.

2. Робота над змістом рубрики «Візьми до уваги!». Учитель ознайомлює учнів зі змістом рубрики і наголошує, що звуки [дж], [дз], [дз'] позначаються на письмі буквосполученнями **дж, дз**.

IV. Закріплення одержаних знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 80.

1. Виконуючи завдання вправи 2, третьокласники утворюють і записують слова; тренуються правильно вимовляти ці слова, за потреби звертаючись до орфоепічного словника; підкреслюють сполучення букв, які позначають звуки, що вивчаються.

2. Ознайомлення зі змістом рубрики «Візьми до уваги!». Учитель пропонує молодшим школярам ознайомитися з інформацією про орфоепічний словник.

3. Самостійно працюючи над виконанням завдань вправи 3, учні знаходять в орфоепічному словнику і виписують кілька слів зі звуками [дж], [дз], [дз']; підкреслюють буквосполучення, які позначають ці звуки; навчаються правильно вимовляти ці слова.

V. Виконання вправ на сторінці 81.

1. Робота в парах. Працюючи над виконанням завдань вправи 4, третьокласники читають загадки і відгадують їх; виписують слова з буквосполученнями **дж, дз**; підкреслюють буквосполучення. Потім учні знаходять значення виділених слів *гринджоли* (низькі і широкі сани) і *жупан* (старовинний верхній чоловічий одяг, переважно з дорогих тканин, оздоблений хутром, поширений серед заможного козацтва та польської шляхти) у тлумачному словнику української мови.

2. Виконуючи перші два завдання вправи 5, молодші школярі вибирають потрібні букви з дужок і утворюють слова; читають скоромовку Юрія Кругляка зі словами з буквами *г, ґ*. Потім учні знаходять у тлумачному словнику значення незрозумілих їм слів; записують скоромовку.

3. Робота з відеоматеріалами за QR кодом. Учні переглядають відео. Потім учитель проводить бесіду і запитує в учнів, кого із птахів, згаданих у вірші, вони впізнали.

VI. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 1 (впр. 1 — 2).

1. Під час виконання завдання 1 учні читають скоромовку; розповідають, про що в ній говориться; виписують слова, у яких є буквосполучення **дж, дз**; зазначають, які звуки вони позначають.

На наступному етапі роботи діти підкреслюють слово з літерою *ґ*; пояснюють вимову цього слова; знаходять значення цього слова у тлумачному словнику; навчаються правильно і швидко вимовляти подану скоромовку.

2. Виконання завдань вправи 2 передбачає прочитання ще однієї скоромовки Юлії Турчиної; підрахунок загальної кількості птахів, які згадуються в скоромовці; виписування слів із літерою *ґ*; знаходження у книжках або в інтернеті інших скоромовок на вимову звуків [дж], [дз], [дж'], [ґ]; навчання правильно їх вимовляти.

VII. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про те, як правильно вимовляти і писати слова зі звуками [ґ], [дж], [дз], [дж'].

VIII. Домашнє завдання. Третьокласники, виконуючи останні два завдання вправи 5, підкреслюють у записаній скоромовці назви птахів, про яких ідеться в тексті; називають слова, у вимові яких можуть бути сумніви; знаходять в орфоепічному словнику ці слова і тренуються правильно вимовляти їх; звертають увагу на наголос цих слів; навчаються правильно і швидко промовляти скоромовку.

Урок розвитку мовлення

51. Тема. Твір-міркування «Кого я вважаю своїм другом (своєю подругою)» (за вказаною темою).

Мета уроку: розвивати вміння писати твір-міркування за вказаною темою.

Обладнання: зошит із розвитку мовлення (С. 20 — 21, впр. 1 — 6).

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує учням пригадати, що вони знають про текст-міркування і його особливості.

Текст-міркування — текст, який містить три частини: твердження (думку, яку треба довести, доказ (доведення), висновок).

III. Опрацювання матеріалу на сторінці 20.

Під час виконання завдань вправи 1 учні розмірковують, які слова виникають у них в уяві, коли вони чують слова *друг (подруга)*; записують дібрані слова на схемі у формі промінців; пояснюють, чому саме такі слова вони дібрали і записали.

Виконуючи завдання вправи 2, молодші школярі читають текст Льва Толстого «Два товариші»; знаходять і підкреслюють речення, яке виражає головну

думку тексту; придумують і записують свій заголовок до тексту; розповідають, які книжки про дружбу вони читали.

IV. Виконання вправ і завдань на сторінці 21.

Працюючи над виконанням завдань вправи 3, третьокласники за допомогою ліній встановлюють відповідність між частинами прислів'їв (приказок); пояснюють, як вони розуміють їхній зміст; пояснюють, яке з прислів'їв (приказок) підходить до прочитаного тексту.

Робота у групах. Виконання завдань вправи 4 передбачає розмірковування над тим, кого можна вважати другом (подругою); розповідь про те, чи є у дітей друзі, чому вони вважають їх друзями; відповідь на запитання за схемою: твердження — доведення (доказ) — висновок.

У процесі виконання завдань вправи 5 школярі записують твір-міркування на тему «Кого я вважаю своїм другом (своею подругою)?», пам'ятаючи про структуру тексту-міркування.

Під час виконання завдань вправи 6 учні перевіряють написаний текст; виправляють помилки, якщо є.

V. Виконання додаткових вправ і завдань.

VI. Підсумок уроку. Учитель формулює висновок про важливість оволодіння вмінням писати твір-міркування, дотримуючись його структури.

§ 28. Вимова і написання слів із дзвінками приголосними звуками в кінці слова і складу

52. Тема уроку. Правильно вимовляю і пишу слова із дзвінками приголосними в кінці слова і складу.

Мета уроку: розвивати вміння правильно вимовляти і писати слова із дзвінками приголосними звуками в кінці слова і складу.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: особливості орфограми «Дзвінки приголосні звуки в кінці слова і складу».

Уміти: правильно вимовляти і писати слова із дзвінками приголосними звуками в кінці слова і складу.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує пригадати молодшим школярам правило вимови і написання слів із дзвінками приголосними звуками в кінці слова і складу. Потім проводить бесіду і ставить запитання: *Як вимовляють дзвінки приголосні звуки в кінці слова і складу? Як пишуть слова із цією орфограмою?* Учні наводять приклади слів із цією орфограмою; пояснюють вимову і написання дібраних слів.

III. Засвоєння нових знань.

Учитель звертає увагу учнів на вимову і правопис слів із дзвінками приголосними звуками в кінці слова і складу. На наступному етапі педагог пропонує дітям узяти участь у рольовій грі «Я — учитель/вчителька». Після ознайомлення з правилом учні готуються до взаємного навчання в ролі вчителя/вчительки.

Потім третьокласники, працюючи в парах, пояснюють одне одному зміст вивченого правила. Учитель спрямовує учнів на коментування правила. Під час пояснення правила діти наводять самостійно дібрані приклади слів із дзвінкими приголосними звуками в кінці слова і складу; пояснюють їхній правопис.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис слів *друг, подружка, книжка, закладка*. Усне складання речень із цими словами.

IV. Закріплення одержаних знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 82.

1. Під час виконання завдань вправи 1 молодші школярі читають подані прислів'я, дзвінко вимовляючи дзвінкі приголосні звуки в кінці слів і складів перед глухим приголосним; пояснюють зміст прислів'їв. Далі учні пригадують і записують два прислів'я про працю; підкреслюють у словах букви, що позначають дзвінкі приголосні звуки в кінці слова і складу перед глухим приголосним звуком.

2. Виконуючи завдання вправи 2, третьокласники вставляють пропущені букви у слова поданих прислів'їв; виразно читають прислів'я і пояснюють їхній зміст. Потім молодші школярі записують прислів'я, підкреслюють у словах букви, які позначають дзвінкі приголосні звуки.

V. Виконання вправ на сторінці 83.

1. Робота в парах. Виконуючи завдання вправи 3, учні читають слова, уставляючи пропущені букви, що позначають дзвінкі приголосні звуки; записують утворені слова.

2. Виконання завдань вправи 4 передбачає виразне читання вірша Платона Воронька; пояснення, про що йдеться у вірші; розповідь про свої улюблені зимові розваги; виписування з вірша слів із буквами, що позначають дзвінкі приголосні звуки в кінці слів і складів.

3. Працюючи над виконанням завдань вправи 5, молодші школярі замінюють у поданих словах глухі приголосні звуки на парні дзвінкі приголосні звуки; записують утворені слова; підкреслюють букви, що позначають дзвінкі приголосні звуки в кінці слів і складів.

4. Опрацювання хвилинки спілкування.

— Попрацюйте в парах. Прочитайте початок розмови двох учнів і поміркуйте, як можна продовжити їхню розмову. Підготуйтеся і продовжте це спілкування для всього класу. (Учні висловлюють свої передбачення і роблять висновок, що взяли у притулку покинутих тварин — собаку).

VI. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 1 (впр. 1 — 3).

1. Під час виконання завдання 1 учні закреслюють «зайве» слово; пояснюють свій вибір.

2. Виконання завдань вправи 2 передбачає прочитання загадки з доповненням її словами з довідки; запис слова-відгадки; виписування із загадки слів, у яких приголосні звуки тільки дзвінкі, тільки глухі; виписування із загадки слів, які закінчуються дзвінким приголосним, які починаються глухим приголосним.

3. Виконуючи завдання вправи 3, молодші школярі за допомогою ліній з'єднують слова, які відрізняються лише одним парним приголосним звуком; виписують ці приголосні звуки парами; знаходять слова, у якії приголосні звуки стоять у кінці слів і складів; читають ці слова, правильно вимовляючи дзвінкі приголосні звуки; зі словами *книжка, грядка, гриб* складають і записують по одному реченню.

VII. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про те, що дзвінкі приголосні в кінці слова і складу вимовляються дзвінко, виразно, чітко і позначаються відповідними буквами.

VIII. Домашнє завдання. Третьюокласники, виконуючи завдання вправи 6, складають і записують два речення зі словами *друг, дружба*.

§ 29. Префікс як значуща частина слова

53. Тема уроку. Навчаюся визначати префікси у словах, творити слова за допомогою префіксів.

Мета уроку: розвивати вміння визначати префікс у словах і утворювати нові слова за допомогою префіксів.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: поняття *префікс* і його основні ознаки як частини слова (служить для творення нових слів або надання нових відтінків словам; стоїть перед коренем).

Уміти: визначати префікс у слові і пояснювати свою відповідь; утворювати нові слова за допомогою префіксів.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис слів *приїхати, доїхати, поїхати, заїхати*. Усне складання речень із цими словами.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує пригадати молодшим школярам усі вивчені частини слова. Потім проводить бесіду і ставить запитання: *Що називаємо закінченням? Що називаємо основою? Що являє собою корінь слова?* Учні наводять приклади слів; визначають у них закінчення, основу, корінь; пояснюють свою відповідь.

III. Засвоєння нових знань.

1. Учитель пояснює, що основа слова обов'язково містить корінь, а може містити ще префікс, суфікс. Потім педагог звертає увагу учнів на нове поняття *префікс* і пояснює, що *префікс* — значуща частина слова, яка служить для творення нових слів або надання нових відтінків словам; стоїть перед коренем.

2. Робота в парах. Під час виконання завдань вправи 1 молодші школярі читають пари слів і порівнюють їх; визначають, що спільне є між цими словами, а що відмінне.

3. Організація дослідницької діяльності на уроці. Учитель пропонує дітям поміркувати і сказати, яка роль префікса у слові. Третьюокласники висловлюють свої думки. Педагог спрямовує учнів на пошукову діяльність і просить дібрати власні приклади слів із префіксами. Елемент змагання (хто більше назве таких слів?) зацікавить молодших школярів і спонукатиме їх до активної мислительної діяльності.

4. Організація рольової гри «Я — учитель/вчителька». Після ознайомлення з правилом учні готуються до взаємного навчання в ролі вчителя/вчительки.

Потім третьюокласники, працюючи в парах, пояснюють одне одному зміст вивченого правила. Учитель спрямовує учнів на коментування правила. Під час пояснення правила діти наводять самостійно дібрані приклади слів із префіксами.

IV. Закріплення одержаних знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 84.

1. Робота над змістом рубрики «Візьми до уваги!». Учитель ознайомлює учнів зі змістом рубрики і наголошує, що слова можуть мати кілька префіксів.

2. Виконуючи завдання вправи 2, третьокласники читають текст про козаків, добирають до нього заголовки; виписують виділені слова, позначають у них префікс.

3. Ознайомлення учнів зі значенням слова *герметичний*. Учитель ознайомлює учнів зі значеннями цього слова (*герметичний* — непроникний; щільно закритий) і пропонує завдання — скласти із ним речення.

V. Виконання вправ на сторінці 85.

1. Робота з матеріалами за QR кодом. Учні переглядають відео про козацькі чайки. Потім учитель проводить бесіду і запитує в учнів, що нового вони дізналися.

2. Виконуючи завдання вправи 3, учні від слова *йти* утворюють нові слова за допомогою префіксів; записують їх.

3. Робота в парах. Виконання завдань вправи 4 передбачає добір і запис слів із префіксами *пере-*, *за-*, *на-*, які відповідали б на подані питання.

VI. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 1 (впр. 1 — 3).

1. Під час виконання завдання 1 учні читають вірш; пояснюють, як вони розуміють значення слова *хліб*; знаходять слова з префіксами; позначають префікси у словах.

2. Виконання завдань вправи 2 передбачає прочитання поданого тексту; добір із дужок і підкреслення префікса, який є доречним для утворення слів у реченнях.

3. Виконуючи завдання вправи 3, молодші школярі позначають префікси у словах; пояснюють значення цих слів; добирають і записують ще кілька слів із цими префіксами.

VII. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про те, що префікс — значуща частина слова, яка слугує для утворення нових слів і надання нових відтінків словам; у слові може бути кілька префіксів.

VIII. Домашнє завдання. Третьюокласники, виконуючи завдання вправи 5, добирають і записують кілька слів із тим самим префіксом. Учитель пропонує учням узяти участь у змаганні «Хто більше?» добре і запише таких слів.

54. Тема уроку. Навчаюся правильно писати слова із префіксами *роз-*, *без-*

Мета уроку: розвивати вміння правильно писати слова із префіксами *роз-*, *без-*.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик *Знати* і *Уміти*, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: особливості орфограми «Префікси *роз-*, *без-*».

Уміти: правильно писати слова з префіксами *роз-*, *без-*; пояснювати правопис слів із цими префіксами.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис слів *розповідати*, *розвеселити*, *безхмарне*, *безмежний*. Усне складання речень із цими словами.

II. Засвоєння нових знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 86.

Учитель звертає увагу учнів на правопис слів із префіксами *роз-*, *без-* і пояснює, що в цих префіксах пишуть букву **з**.

1. Під час виконання завдань вправи 6 молодші школярі читають подані слова; добирають до кожного з них споріднені і визначають корені і суфікси.

2. Організація дослідницької діяльності на уроці. Учитель пропонує дітям самостійно зробити висновок про правопис префіксів *роз-*, *без-*. Потім педагог спрямовує учнів на пошукову діяльність і просить дібрати власні приклади слів із префіксами *роз-*, *без-*. Елемент змагання (хто більше назве таких слів?) зацікавить молодших школярів і спонукатиме їх до активної мислительної діяльності.

3. Робота над змістом правила. Учні ознайомлюються зі змістом правила і самостійно наводять приклади слів із префіксами *роз-*, *без-*.

III. Закріплення одержаних знань. Виконання вправ і завдань на сторінці 86.

1. Організація ігрової діяльності на уроці. Учитель пропонує учням узяти участь у грі «Шукаймо слова із префіксами *роз-*, *без-*» з опорою на малюнок із зображенням зимової природи. Перемагають ті діти, які зможуть дібрати найбільшу кількість таких слів.

2. Виконуючи завдання вправи 7, третьокласники читають текст про зиму, добирають до нього влучний заголовок; пояснюють, це текст розповідь чи опис; розповідають, якою вони уявляють зиму на основі цього тексту. Потім учні виписують із тексту слова з префіксами, позначають їх.

3. Опрацювання хвилинки спілкування.

— Попрацюйте в парах. Прочитайте початок розмови двох учнів і поміркуйте, як можна продовжити їхню розмову. Підготуйтеся і продовжте це спілкування для всього класу. (У результаті учні мають висловити свої міркування, чим подобається їм зима або не подобається.).

IV. Виконання вправ на сторінці 87.

1. Робота в парах. Виконуючи завдання вправи 8, учні утворюють і записують слова із префіксами *роз-*, *без-*.

2. Виконання завдань вправи 9 передбачає відгадування слів і запис їх; складання і запис речень із цими словами.

3. Складання і читання прихованого прислів'я *Маленька праця краща за велике безділля*. Пояснення змісту складеного прислів'я.

V. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 1 (впр. 1 — 3).

1. Під час виконання завдання 1 учні утворюють слова із частин інших слів; записують утворені слова; складають подібне завдання, щоб утворити слово *розваги*.

2. Виконання завдань вправи 2 передбачає прочитання речення у ланцюжку поданих слів; списування утвореного прислів'я; пояснення його змісту; коментування правопису *без-* зі словом *відваги*;

3. Виконуючи завдання вправи 3, молодші школярі беруть участь у рольовій грі (виконують роль редактора (редакторки)); знаходять і виправляють помилки в поданих словах.

VI. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про правопис слів із префіксами *роз-*, *без-*.

VII. Домашнє завдання. Третьюокласники, виконуючи завдання вправи 10, складають загадку, щоб утворити слово *розквіт* (загадку, подібну до тієї, яка міститься у вправі 9).

55. Тема уроку. Навчаюся правильно вимовляти і записувати слова із префіксами з-, зі-, с-.

Мета уроку: розвивати вміння вимовляти і писати слова із префіксами з-, с-.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: особливості орфограми «Префікси з-, зі-, с-».

Уміти: правильно вимовляти і писати слова з префіксами з-, зі-, с-; пояснювати правопис слів із цими префіксами.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис слів *сказати, спитати, ставити, сфотографувати, сховати*. Усне складання речень із цими словами.

II. Засвоєння нових знань.

Учитель звертає увагу учнів на правопис слів із префіксами з-, с-, зі- і пояснює, що написання цих префіксів залежить від вимови і пояснюється уточнювальними правилами.

1. Організація дослідницької діяльності на уроці. Учитель пропонує дітям визначити префікси у поданих словах і зробити висновок про правопис префіксів з-, с-, скориставшись підказкою — малюнком. Потім педагог спрямовує учнів на пошукову діяльність і просить дібрати власні приклади слів із префіксами з-, с-. Елемент змагання (хто більше назве таких слів?) зацікавить молодших школярів і спонукатиме їх до активної мислительної діяльності.

2. Робота над змістом правила. Учні ознайомлюються зі змістом правила і наводять приклади слів із префіксами з-, с-.

3. Робота над змістом рубрики «Візьми до уваги!». Учитель ознайомлює учнів зі змістом рубрики і наголошує, щоб завжди правильно писати слова з префіксами з-, с-, необхідно запам'ятати підказку — формулу-пам'ятку «кафе «Птах»».

III. Закріплення одержаних знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 88.

1. Робота в парах. Під час виконання завдань вправи 11 молодші школярі порівнюють префікси у словах лівого і правого стовпчиків; пояснюють їхній правопис.

2. Робота над змістом рубрики «Візьми до уваги!». Учитель ознайомлює учнів зі змістом рубрики і наголошує, що слова з префіксами з-, с- пишемо так, як чуємо і вимовляємо.

3. Самостійно працюючи над виконанням завдань вправи 12, учні читають слова у кожному стовпчику і звертають увагу на вимову слів із префіксом з- перед глухими приголосними звуками основи; складають і записують речення із цими словами.

IV. Виконання вправ на сторінці 89.

1. Робота в парах. Виконуючи завдання вправи 13, учні утворюють прислів'я і записують їх; пояснюють зміст записаних прислів'їв. Потім молодші школярі

підкреслюють слова із префіксами *з-*, *с-*; позначають префікси; пояснюють їхній правопис.

2. Робота над змістом рубрики «Візьми до уваги!». Учитель ознайомлює учнів зі змістом рубрики і наголошує, що у слові *зірвеш* ужито префікс *зі-*, щоб полегшити вимову, зробити звучання слова мелодійним.

3. Виконання завдань вправи 44 передбачає запис сполучень слів, уставляючи пропущені у словах префікси *з-*, *зі-*, *с-*; складання і запис речення за малюнком з одним із утворених сполучень слів.

4. Робота в парах. Працюючи над виконанням завдань вправи 15, молодші школярі уявляють себе в ролі редакторів (редакторок); знаходять помилки у поданих словах і виправляють їх. Потім діти правильно записують слова і перевіряють записане одне в одного.

V. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 1 (впр. 1 — 3).

1. Під час виконання завдання 1 учні читають подані слова; розмірковують, які з цих слів є «зайвими»; пояснюють свою думку; випишують слова з префіксами *з-*, *с-*; позначають префікси у словах; пояснюють правопис слів.

2. Виконання завдань вправи 2 передбачає уставляння замість крапок префіксів *з-*, *зі-*, *с-*; пояснюють зміст поданих прислів'їв.

3. Виконуючи завдання вправи 3, молодші школярі утворюють нові слова, з'єднавши подані слова з одним із префіксів; записують утворені слова у відповідний стовпчик; пояснюють свій вибір.

VI. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про правопис слів із префіксами *з-*, *зі-*, *с-*.

VII. Домашнє завдання. Третьюкласники, виконуючи завдання вправи 16, складають невелику розповідь про свої пригоди на гірці або ковзанці, уживаючи слова з префіксами *з-*, *зі-*, *с-*; пояснюють правопис записаних слів; записують складену розповідь.

Урок розвитку мовлення

56. Тема. Створення коміксу.

Мета уроку: розвивати вміння створювати комікс.

Обладнання: зошит із розвитку мовлення (С. 22 — 25, впр. 1 — 5).

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує учням пригадати, що вони знають про комікс і його особливості.

Комікс — зв'язна розповідь, подана за допомогою серії малюнків і надписів до них.

III. Опрацювання матеріалу на сторінці 22.

Під час виконання завдань вправи 1 учні вилучають слова — назви чисел і читають утворене слово *комікс*.

Виконуючи завдання вправи 2, молодші школярі дають відповіді на поставлені запитання про комікси; опрацьовують зміст рубрики «Візьми до уваги!», ознайомлюючись із видами надписів і їхніми позначеннями, які використовуються в коміксах (мова, думка, вигук).

IV. Виконання вправ і завдань на сторінках 23 — 24.

Робота у групах! Працюючи над виконанням завдань вправи 3, третьокласники розглядають комікси і читають надписи в них; дають відповіді на поставлені запитання.

Виконання завдань вправи 4 передбачає розгляд ще одного комікса; розмірковування над тим, про що в ньому йдеться; складання історії за малюнками і її розповідь; відповідають на поставлені запитання за змістом коміксів; розмірковування над тим, які можна використати надписи в порожніх словесних «бульбашках»; запис цих надписів.

V. Виконання вправ і завдань на сторінці 25.

У процесі виконання завдань вправи 5 школярі створюють комікс, головним персонажем якого може стати будь-який учень (учениця). Наприклад, можна скласти історію про те, як діти очікували подарунки від святого Миколая.

Учні розмірковують над тим, хто сказав (чи нагадав) їм, що скоро буде свято; що треба робити; яким треба бути, щоб отримати подарунки; діти малюють, що вони робили, як вони поводитися, що думали, як говорили; зазначають, чи отримали вони подарунки від святого Миколая, які саме.

Потім молодші школярі продумують, які сюжетні моменти вони намалюють, що напишуть у словесних «бульбашках»; придумують короткі фрази, репліки персонажів; розмірковують, у яких саме «бульбашках» вони їх зобразять.

На завершальному етапі роботи над вправою третьокласники малюють сюжетні картинки і записують репліки героїв.

VI. Підсумок уроку. Учитель формулює висновок про важливість оволодіння вмінням створювати комікси.

§ 30. Вимова і написання слів з апострофом

57. Тема уроку. Правильно вимовляю і записую слова з апострофом.

Мета уроку: розвивати вміння вимовляти і писати слова з апострофом.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: особливості орфограми «Апостроф».

Уміти: правильно вимовляти і писати слова з апострофом; пояснювати правопис слів із цією орфограмою.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис прислів'я *Гарний птах пір'ям, а чоловік — розумом.*

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує пригадати молодшим школярам правило написання слів із апострофом. Потім проводить бесіду і ставить запитання: *Для чого вживається апостроф в українській мові? Після яких букв вживається апостроф? Перед якими буквами вживається апостроф?* Учні наводять приклади слів із апострофом; пояснюють правопис слів із цією орфограмою.

III. Засвоєння нових знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 90.

Учитель звертає увагу учнів на вимову і правопис слів із апострофом.

1. Робота в парах. Під час виконання завдань вправи 1 молодші школярі читають слова у двох стовпчиках і порівнюють їхню вимову; порівнюють написання цих слів; пояснюють, чому у словах другого стовпчика вживається апостроф.

2. Ознайомлення учнів зі значенням слова *різьбяр* (*різьба рка*). Учитель ознайомлює учнів зі значенням цього слова (*різьба р* (*різьба рка*) — майстер (майстриня) різьблення, що вирізає візерунок на твердому матеріалі) і пропонує завдання — скласти із ним речення.

3. Організація рольової гри «Я — учитель/учителька». Після ознайомлення з правилом і пригадування його, тому що вивчали у 2 класі, учні готуються до взаємного навчання в ролі вчителя/учительки. Потім третьокласники, працюючи в парах, пояснюють одне одному зміст правила. Учитель спрямовує учнів на коментування правила. Під час пояснення правила діти наводять самостійно дібрані приклади слів, у яких уживається апостроф; пояснюють правопис цих слів.

IV. Закріплення одержаних знань. Виконання вправ і завдань вправи 2 на сторінці 91.

Виконуючи завдання вправи 2, третьокласники читають і записують речення; підкреслюють слова з апострофом; пояснюють їхній правопис.

V. Виконання вправ на сторінці 91.

1. Робота у групах. Виконуючи завдання вправи 3, учні читають і відгадують загадки про тварин; пояснюють слова-відгадки; записують загадки; пояснюють правопис слів із апострофом.

2. Опрацювання хвилинки спілкування.

— Попрацюйте в парах. Прочитайте початок розмови двох учнів і поміркуйте, як можна продовжити їхню розмову. Підготуйтеся і продовжте це спілкування для всього класу. (У результаті учні мають дійти висновку про те, що мобільний телефон доцільно використовувати з користю: для спілкування, для навчання і розвитку).

VI. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 1 (впр. 1 — 3).

1. Під час виконання завдання 1 учні відгадують загадки Надії Красоткіної; пояснюють слова-відгадки; виписують слова з апострофом; пояснюють їхній правопис.

2. Виконання завдань вправи 2 передбачає прочитання прислів'їв; пояснення їхнього змісту; підкреслення слів з апострофом; пригадування прислів'їв, у словах яких уживається апостроф.

3. Виконуючи завдання вправи 3, молодші школярі читають подані слова; уставляють, де це потрібно, апостроф; записують ці слова за абеткою; підкреслюють ті слова, які не можна поділити для переносу.

VII. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про вимову і правопис слів із префіксами.

VIII. Домашнє завдання. Третьюокласники, виконуючи завдання вправи 4, читають і записують слова, уставляючи апостроф, де потрібно. Під час виконання домашнього завдання учні ознайомлюються зі значенням слова в'юн; виконують звуко-буквенний розбір цього слова (в'юн — 1 склад, 4 звуки, 3 букви). Учитель пропонує додаткове завдання самостійно дібрати і записати слова з апострофом; пояснити їхній правопис.

58. Тема уроку. Навчаюся писати слова з апострофом після префіксів.

Мета уроку: розвивати вміння вживати апостроф після префіксів.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: особливості орфограми «Апостроф після префіксів».

Уміти: правильно писати слова з апострофом після префіксів; пояснювати правопис слів із цією орфограмою.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис слів *під'їзд, об'їзд, з'їзд*. Усне складання речень із цими словами.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує пригадати молодшим школярам визначення поняття *префікс*; правило написання слів із апострофом. Потім проводить бесіду і ставить запитання: *Що таке префікс? Коли вживається апостроф у словах?* Учні наводять приклади слів із апострофом; пояснюють правопис слів із цією орфограмою.

III. Засвоєння нових знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 91.

Учитель звертає увагу учнів на правопис слів із апострофом після префіксів.

1. Робота в парах. Під час виконання завдань вправи 5 молодші школярі читають подані слова у стовпчиках; порівнюють їхнє написання; пояснюють, чому у словах першого стовпчика вживається апостроф.

2. Організація дослідницької діяльності на уроці. Учитель пропонує дітям поміркувати і зробити висновок про вживання апострофа після префіксів. Третокласники висловлюють свої думки на основі підказки, яка міститься у поданому алгоритмі міркувань. Педагог спрямовує учнів на пошукову діяльність і просить дібрати власні приклади слів із апострофом після префіксів. Елемент змагання (хто більше назве таких слів?) зацікавить молодших школярів і спонукатиме їх до активної мислительної діяльності.

3. Організація рольової гри «Я — учитель/вчителька». Після ознайомлення з правилом учні готуються до взаємного навчання в ролі вчителя/вчительки. Потім третокласники, працюючи в парах, пояснюють одне одному зміст вивченого правила. Учитель спрямовує учнів на коментування правила. Під час пояснення правила діти наводять самостійно дібрані приклади слів із апострофом після префіксів.

IV. Закріплення одержаних знань. Виконання вправ на сторінці 92.

1. Виконуючи завдання вправи 6, учні записують подані слова, розкриваючи дужки; пояснюють уживання апостофа у словах.

2. Ознайомлення учнів зі значенням слова *з'ю рмитися*. Учитель ознайомлює учнів зі значенням цього слова (*з'ю рмитися* — зібратися юрмою, скупчитися в одному місці) і пропонує завдання — скласти із ним речення.

3. Робота в парах. Виконання завдань вправи 7 передбачає виписування тільки тих слів, у яких апостроф уживається після префіксів.

V. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 1 (впр. 1 — 3).

1. Під час виконання завдання 1 учні закреслюють «зайве» слово у кожному рядку; пояснюють свій вибір; складають і записують речення з одним зі слів, у якому вживається апостроф.

2. Виконання завдань вправи 2 передбачає утворення нових слів від поданих за допомогою префіксів; виписування лише тих слів, які пишуться з апострофом.

3. Виконуючи завдання вправи 3, молодші школярі до поданих слів добирають протилежні за значенням; записують слова; пояснюють правопис префіксів.

VI. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про правопис слів із апострофом після префіксів.

VII. Домашнє завдання. Третьюокласники, виконуючи завдання вправи 8, знаходять в орфографічному словнику п'ять слів із апострофом після префіксів; складають і записують речення з дібраними словами.

59. Тема уроку. Навчаюся переносити слова з апострофом після префікса.

Мета уроку: розвивати вміння переносити слова з апострофом після префікса.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: правило переносу слів із апострофом після префікса.

Уміти: переносити слова з апострофом після префікса; коментувати свою відповідь.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис слів *об'єднання, з'єднання*. Усне складання речень із цими словами.

II. Актуалізація опорних знань.

Під час виконання завдань вправи 9 молодші школярі пригадують правило переносу слів із апострофом; поділяють для переносу подані слова з апострофом і записують їх; пояснюють, яке слово не можна поділити на склади і для переносу (б>є), коментують відповідь.

III. Засвоєння нових знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 93.

Учитель звертає увагу учнів на правило переносу слів із апострофом перед префіксом.

1. Організація дослідницької діяльності на уроці. Учитель пропонує дітям поміркувати і зробити висновок про перенос слів із апострофом перед префіксом. Третьюокласники висловлюють свої думки на основі підказки, яка міститься в поданому алгоритмі міркувань. Педагог спрямовує учнів на пошукову діяльність і просить дібрати власні приклади слів із апострофом перед префіксом з коментуванням, як переносити ці слова. Елемент змагання (хто більше назве таких слів?) зацікавить молодших школярів і спонукатиме їх до активної мислительної діяльності.

2. Організація рольової гри «Я — учитель/вчителька». Після ознайомлення з правилом учні готуються до взаємного навчання в ролі вчителя/вчительки.

Потім третьокласники, працюючи в парах, пояснюють одне одному зміст вивченого правила. Учитель спрямовує учнів на коментування правила. Під час пояснення правила діти наводять самостійно дібрані приклади слів із апострофом перед префіксом і коментують, як переносити ці слова.

IV. Закріплення одержаних знань.

1. Робота в парах. Виконуючи завдання вправи 10, третьокласники утворюють і записують слова з префіксами; пояснюють правопис слів; поділяють їх для переносу.

2. Самостійно працюючи над виконанням завдань вправи 11, учні відгадують слово (об'їзд); правильно записують його; складають і записують речення з цим словом.

V. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 1 (впр. 1 — 3).

1. Під час виконання завдання 1 учні працюють у парах; виписують тільки ті слова, у яких апостроф стоїть після префіксів; через риску записують ці слова, поділяючи для переносу; пояснюють, яке слово не поділили для переносу; коментують свою відповідь.

2. Виконання завдань вправи 2 передбачає виписування з орфографічного словника трьох слів з апострофом після префікса; поділ записаних слів для переносу.

3. Виконуючи завдання вправи 3, молодші школярі читають подані слова; виправляють помилки у словах, які неправильно поділені для переносу; пояснюють, як правильно ділити слова з апострофом після префікса для переносу.

VI. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про правило переносу слів з апострофом після префікса.

VII. Домашнє завдання. Третьюокласники, виконуючи завдання вправи 12, утворюють кілька слів з апострофом за допомогою поданих префіксів; записують утворені слова; поділяють їх для переносу.

§ 31. Ознайомлення із суфіксом як значущою частиною слова

60. Тема уроку. Навчаюся визначати суфікс у словах.

Мета уроку: розвивати вміння визначати суфікс у словах.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: поняття *суфікс* і його основні ознаки як частини слова (служить для творення нових слів або надання нових відтінків словам; стоїть після кореня).

Уміти: визначати суфікс у слові і пояснювати свою відповідь; утворювати нові слова за допомогою суфіксів.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис приказки *Грудень рік годує*.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує пригадати молодшим школярам усі вивчені частини слова. Потім проводить бесіду і ставить запитання: *Що називаємо закінченням? Що називаємо основою? Що являє собою корінь слова? Що називаємо префіксом?* Учні наводять приклади слів; визначають у них закінчення, основу, корінь, префікс; коментують свою відповідь.

III. Засвоєння нових знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 94.

Учитель звертає увагу учнів на нове поняття *суфікс* і пояснює, що суфікс — значуща частина слова, яка служить для творення нових слів або надання нових відтінків словам; стоїть після кореня.

1. Робота в парах. Під час виконання завдань вправи 1 молодші школярі читають пари слів і порівнюють їх; пояснюють, що спільного є між цими словами і чим вони різняться.

2. Організація дослідницької діяльності на уроці. Учитель пропонує дітям поміркувати і зробити висновок про роль суфіксів у словах. Третьюокласники висловлюють свої думки на основі підказки, яка міститься в поданому алгоритмі міркувань. Педагог спрямовує учнів на пошукову діяльність і просить дібрати власні приклади слів із суфіксами. Елемент змагання (хто більше назве таких слів?) зацікавить молодших школярів і спонукатиме їх до активної мислительної діяльності.

3. Організація рольової гри «Я — учитель/вчителька». Після ознайомлення з правилом учні готуються до взаємного навчання в ролі вчителя/вчительки.

Потім третьюокласники, працюючи в парах, пояснюють одне одному зміст вивченого правила. Учитель спрямовує учнів на коментування правила. Під час пояснення правила діти наводять самостійно дібрані приклади слів із суфіксами.

IV. Закріплення одержаних знань. Виконання вправ і завдань на сторінці 94.

1. Робота над змістом рубрики «Візьми до уваги!». Учитель ознайомлює учнів зі змістом рубрики і наголошує, що у слові може бути кілька суфіксів.

2. Робота з матеріалами за QR кодом. Учні переглядають уривок із фільму «Пригоди святого Миколая». Потім учні описують святого Миколая і його чарівні сани; пояснюють, які суфікси допомогли утворити слова, необхідні для опису.

V. Виконання вправ на сторінці 95.

1. Робота в парах. Виконуючи завдання вправи 2, учні читають вірш Віри Паронової про святого Миколая; виписують подані слова, позначають у них суфікси. Потім молодші школярі уявляють, як вони зустріли святого Миколая; розповідають, про що вони могли б з ним поговорити; складають і розігрують сценку у класі.

2. Виконання завдань вправи 3 передбачає читання поданих слів; називання суфіксів у цих словах; пояснення, які суфікси надають словам зменшувального значення, а які суфікси вказують на значення збільшення.

3. Працюючи над виконанням завдань вправи 4, молодші школярі від поданих слів утворюють спільнокореневі слова за допомогою суфіксів; записують їх. Потім учні уявляють себе в ролі письменника (письменниці); добирають влучні слова до зображеного на малюнку (гриб боровик); складають казку і розповідають її у класі.

4. Робота у групах. Під час виконання завдань вправи 5, третьюокласники записують своє ім'я і два імені — однокласника й однокласниці; від записаних імен за допомогою суфіксів утворюють зменшувально-пестливі форми слів за зразком.

VI. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 1 (впр. 1 — 3).

1. Під час виконання завдання 1 учні розгадують ребус (грудень); записують слово-відгадку і назви інших місяців із таким суфіксом *-ень*.

2. Виконання завдань вправи 2 передбачає прочитання поданого вірша; позначення у виділених словах закінчення основи (частин основи: кореня, префікса, суфікса); підкреслення у вірші слів, ужитих в переносному значенні.

3. Виконуючи завдання вправи 3, молодші школярі від поданих слів утворюють нові за допомогою поданих суфіксів;

VII. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про суфікс як значущу частину слова, яка слугує для утворення нових слів або надання нових відтінків словам і стоїть після кореня.

VIII. Домашнє завдання. Третьокласники, виконуючи завдання вправи 6, утворюють і записують зменшувально-пестливі форми до слів *мама, тато, баба, дід, сестра, брат*. Уживають утворені слова у розмові зі своїми рідними.

61. Тема уроку. Навчаюся утворювати слова за допомогою суфіксів.

Мета уроку: розвивати вміння утворювати нові слова за допомогою суфіксів; коментувати свою відповідь.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: словотворчу роль суфіксів.

Уміти: утворювати нові слова за допомогою суфіксів.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис слів — назв зимових місяців *грудень, січень, лютий*. Усне складання речень із цими словами.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує пригадати молодшим школярам знання про суфікс слова. Потім проводить бесіду і ставить запитання: *Для чого служить суфікс? Яке місце суфікса у слові?* Учні наводять приклади слів із суфіксами; визначають їх; коментують свою відповідь.

III. Опрацювання матеріалу на сторінці 96.

1. Робота в парах. Під час виконання завдань вправи 7 молодші школярі добирають і записують по три слова з кожним із поданих суфіксів.

2. Виконуючи завдання вправи 8, третьокласники від поданих слів утворюють назви професій за допомогою суфіксів за зразком; записують утворені слова і позначають у них суфікси.

3. Робота над змістом вислову сучасного мовознавця Івана Романовича Вихованця «Могутня машина словотвору працює, ніби вічний двигун». Учитель пропонує учням висловити свої міркування про зміст вислову

4. Робота в парах. Працюючи над виконанням завдань вправи 9, учні до слів *зима, мороз* добирають і записують спільнокореневі слова, які відповідали б на подані питання; пояснюють, як утворилися записані слова.

5. Під час виконання перших завдань вправи 10, третьокласники уявляють себе в ролі редакторів (редакторок); читають текст; недоречно вжиті слова замінюють на такі, що відповідають змісту тексту.

IV. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 1 (впр. 1 — 2).

1. Під час виконання завдання 1 учні читають вірш Анатолія Костецького; добирають власний заголовок; випишують із тексту слова зі зменшувально-пестливим значенням; позначають суфікси у словах; добирають і записують ще кілька слів, у яких суфікс надає зменшувального значення.

2. Виконання завдань вправи 2 передбачає прочитання української народної дитячої потішки; розмірковування, з якою метою її створено; пояснення, які суфікси допомогли створити образ величного і страшного діда; позначення цих суфіксів у словах; добір і запис ще кількох слів, у яких суфікс надає значення збільшення.

V. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про словотворчу роль суфіксів.

VI. Домашнє завдання. Третьокласники, виконуючи останнє завдання вправи 10, записують складений текст; позначають суфікси у заміненних словах.

62. Тема уроку. Навчаюся моделювати будову слів.

Мета уроку: розвивати вміння утворювати нові слова за допомогою префіксів і суфіксів; моделювати будову слів.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: поняття *закінчення, основа, корінь, префікс, суфікс* і їхні істотні ознаки.

Уміти: розвивати вміння утворювати нові слова за допомогою префіксів і суфіксів; моделювати будову слів.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис слів *загадка, приказка, прислів'я*. Усне складання речень із цими словами; пригадування відомих загадок, приказок і прислів'їв.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує пригадати молодшим школярам, що вони знають про значущі частини слова і їхні істотні ознаки. Потім проводить бесіду і ставить запитання: *Що називають закінченням? Що являє собою основа слова? Що називають коренем слова? Яка роль префіксів і суфіксів?* Учні наводять приклади слів; коментують будову дібраних слів.

III. Опрацювання матеріалу на сторінці 97.

1. Під час виконання завдань вправи 11 молодші школярі читають подані слова; виписують спочатку ті слова, які відповідають першій моделі, потім — другій, далі — третій...

2. Ознайомлення учнів зі значенням слова *кр сний*. Учитель ознайомлює учнів зі значенням цього слова (*кр сний* — гарний, вродливий) і пропонує завдання — скласти із ним речення.

3. Організація ігрової діяльності на уроці. Учитель пропонує учням узяти участь у грі «Мовна математика». Перемагають ті діти, які зможуть дуже швидко назвати утворені слова.

4. Виконуючи завдання вправи 12, третьокласники записують утворені слова; позначають у них закінчення й основу; складають подібний приклад, щоб утворилося слово *ковзанка*.

5. Робота у групах. Працюючи над виконанням завдань вправи 13, учні складають слова з поданих частин — пазлів і записують їх; позначають у словах суфікси.

IV. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 1 (впр. 1 — 3).

1. Під час виконання завдання 1 учні читають вірш Петра Ребра; розмірковують, чому вірш має таку назву «Суперечка»; виписують виділені слова; добирають до них спільнокореневі; позначають будову слів.

2. Виконання завдань вправи 2 передбачає утворення слів із частин інших слів; усне складання подібного завдання, щоб утворити слово *гарбузище*.

3. Виконуючи завдання вправи 3, молодші школярі за допомогою ліній устанавлюють відповідність між словами і моделями слів.

V. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про моделювання будови слів.

VI. Домашнє завдання. Третьокласники, виконуючи завдання вправи 14, складають і записують три речення про зимові свята; позначають префікси і суфікси у трьох словах (за вибором).

§ 32. Подовженими м'які приголосні звуки

63. Тема уроку. Навчаюся правильно вимовляти і записувати слова із подовженими м'якими приголосними звуками.

Мета уроку: розвивати вміння вимовляти і писати слова із подовженими м'якими приголосними звуками.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: особливості орфограми «Правопис слів із подовженими м'якими приголосними звуками».

Уміти: правильно вимовляти і писати слова з подовженими м'якими приголосними звуками; коментувати свою відповідь.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис слів *навчання, завдання, виконання*. Усне складання речень із цими словами.

II. Засвоєння нових знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 98.

Учитель звертає увагу учнів на вимову і написання слів із подовженими м'якими приголосними звуками.

1. Робота в парах. Під час виконання завдань вправи 1 молодші школярі записують подані пари слів; читають їх уголос і порівнюють вимову.

2. Організація дослідницької діяльності на уроці. Учитель пропонує дітям поміркувати і зробити висновок, як позначається на письмі подовжений м'який приголосний звук. Третьокласники висловлюють свої думки на основі підказки, яка міститься у поданому алгоритмі міркувань. Педагог спрямовує учнів на пошукову діяльність і просить дібрати власні приклади слів із подовженими м'якими приголосними звуками. Елемент змагання (хто більше назве таких слів?) зацікавить молодших школярів і спонукатиме їх до активної мислительної діяльності.

3. Робота над змістом правила. Учні ознайомлюються зі змістом правила і самостійно добирають слова із подовженими м'якими приголосними звуками.

III. Закріплення одержаних знань. Виконання вправ і завдань вправи 2 на сторінках 98 — 99.

1. Виконуючи завдання вправи 2, третьокласники відгадують загадку Лесі Вознюк; записують відгадку (знання); підкреслюють букви, які позначають подовжений м'який приголосний звук.

2. Виконання звуко-буквеного аналізу слова *знання*. Учні виконують частковий звуко-буквений аналіз цього слова і визначають кількість звуків і букв, а потім звіряють власні висновки з міркуваннями, які містяться у правилі.

IV. Виконання вправ на сторінці 99.

1. Робота над змістом рубрики «Візьми до уваги!». Учитель ознайомлює учнів зі змістом рубрики і наголошує на тому, як позначається подовжений м'який приголосний звук у звуковій моделі (двокрапкою).

2. Робота у групах. Виконуючи завдання вправи 3, учні читають прислів'я; пояснюють їхній зміст. Потім вони випишують у стовпчик слова з подовженими м'якими приголосними звуками; пояснюють їхнє написання; будують звукові моделі цих слів.

3. Робота над змістом вислову. Учитель пропонує учням висловити свої міркування про зміст вислову *Не бійся помилок, а бійся незнання* (незнання є найбільшою помилкою).

4. Робота в парах. Виконання завдань вправи 4 передбачає читання віршів-переплутанок Ігоря Січовика; пояснення, що «переплутав» поет; випишування із віршів слів із подовженими м'якими приголосними звуками, поділ їх для переносу за зразком, поданим у рубриці «Візьми до уваги!».

5. Робота над змістом рубрики «Візьми до уваги!». Учитель ознайомлює учнів зі змістом рубрики і наголошує, як правильно переносити слова з подовженими м'якими приголосними звуками (різними способами).

V. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 1 (впр. 1 — 3).

1. Під час виконання завдання 1 учні читають усмішку; пояснюють її назву; підкреслюють букви, які позначають подовжений м'який приголосний звук; визначають кількість звуків і букв у слові *питання* (6 звуків, 7 букв).

2. Виконання завдань вправи 2 передбачає списування слів, вибравши з дужок потрібне; підкреслення подвоєних букв; пояснення їх уживання.

3. Виконуючи завдання вправи 3, молодші школярі дописують слова за зразком; утворені слова поділяють для переносу по-різному.

VI. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про вимову і правопис слів із подовженими м'якими приголосними звуками; про правило переносу слів із цієї орфограмою.

VII. Домашнє завдання. Третьюкласники, виконуючи завдання вправи 5, випишують з орфоепічного або орфографічного словника п'ять слів із подовженими м'якими приголосними звуками, поділяючи їх для переносу різними способами.

64. Тема уроку. Навчаюся розбирати слова за будовою.

Мета уроку: розвивати вміння виконувати усний і письмовий розбори слів за будовою.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик *Знати* і *Уміти*, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: алгоритм розбору слова за будовою.

Уміти: виконувати розбір слова за будовою; коментувати свою відповідь.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис слів *мова, промова, мовний, вимова*. Усне складання речень із цими словами.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує пригадати молодшим школярам способи визначення всіх значущих частин слова (закінчення, основи, кореня, префікса, суфікса). Учні наводять приклади слів; коментують будову дібраних слів.

III. Засвоєння нових знань. Ознайомлення з алгоритмом розбору слова за будовою.

1. Учитель коментує зміст поданого алгоритму і дає зразок виконання усного розбору слова за будовою на прикладі слова *морози*.

2. Учні ознайомлюються зі зразками усного і письмового розборів за будовою слів *безмежний* і *сніжок*, поданих у підручнику.

IV. Закріплення одержаних знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 100.

1. Під час виконання завдань вправи 6 молодші школярі розбирають за будовою подані слова, користуючись зразками усного і письмового розборів.

2. Робота в парах. Виконуючи перші завдання вправи 7, третьокласники письмово розбирають за будовою подані слова з обов'язковим коментуванням.

V. Узагальнення знань учнів із розділу «Будова слова». Робота над змістом рубрики «Що я знаю?». Учитель проводить бесіду, використовуючи подані запитання.

1. Що таке закінчення? Що таке основа слова? Як їх визначають?

2. Що називається коренем? Як знайти корінь слова?

3. Як вимовляються і пишуться ненаголошені голосні [е], [и] в коренях слів?

4. Що таке префікс? Що таке суфікс? Що спільного і відмінного між ними?

5. Правила правопису яких префіксів тобі відомі?

6. Коли пишеться апостроф після префіксів?

VI. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 1 (впр. 1 — 3).

1. Під час виконання завдання 1 учні утворюють слово із частин інших слів; складають із цим словом речення і записують його; складають подібне завдання, щоб утворити слово *безмежний*.

2. Виконання завдань вправи 2 передбачає прочитання вірша Сашка Дерманського; визначення мети тексту; з виділених слів виписування спочатку тих слів, які відповідають першій моделі, далі — другій, тоді — третій, четвертій, п'ятій моделям.

3. Виконуючи завдання вправи 3, молодші школярі читають українську народну щедрівку; розказують чи співають ту щедрівку, яку дуже добре знають; розбирають за будовою виділені слова.

VII. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про засвоєні знання з розділу «Будова слова».

VIII. Домашнє завдання. Третьюокласники, виконуючи останнє завдання вправи 7, пояснюють, які частини другого слова змінили значення першого слова; позначають їх.

Урок розвитку мовлення

65. Тема. Твір-розповідь «Лижні змагання» (за сюжетним малюнком)

Мета уроку: розвивати вміння писати твір-розповідь за сюжетним малюнком.

Обладнання: зошит із розвитку мовлення (С. 26 — 28, впр. 1 — 10).

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

II. Актуалізація опорних знань.

1. Учитель пропонує учням пригадати, що вони знають про текст-розповідь і його особливості.

Текст-розповідь — текст, який складається з трьох частин: зачину, основної частини і кінцівки. У зачині зазначається, про що буде йтися далі. В основній частині; в основній частині розкривається думка, висловлена в зачині; у кінцівці підсумовується сказане.

2. Робота над змістом рубрики «Слово про слово». Учитель ознайомлює учнів зі значенням слів *віхола* та *перегони* і пропонує молодшим школярам завдання — усно скласти речення з цими словами.

III. Опрацювання матеріалу на сторінці 26.

Під час виконання завдань вправи 1 учні складають і записують слово за порядковими номерами букв української абетки (*зима*).

Виконуючи завдання вправи 2, молодші школярі записують на промінчиках схеми слова, які вони уявляють, коли чують слово *зима*.

Працюючи над виконанням завдань вправи 3, третьокласники дають відповіді на подані запитання про зиму.

Робота у групах. Виконання завдань вправи 4 передбачає розгляд поданого малюнка; розмірковування над тим, про що буде твір, який треба буде скласти; якого типу буде текст; відповіді на подані запитання.

IV. Виконання вправ і завдань на сторінці 27.

У процесі виконання завдань вправи 5 школярі розмірковують над поданими запитаннями і розповідають про те, що бачать на малюнках.

Під час виконання завдань вправи 6 учні складають план розповіді і записують його.

Виконуючи завдання вправи 7, молодші школярі усно складають розповідь за планом, користуючись поданими опорними словами (іменниками, прикметниками, дієсловами).

Працюючи над виконанням завдань вправи 8, третьокласники записують слова, які можна використати, щоб не повторювати слова *діти*, *мчати*.

V. Опрацювання матеріалу на сторінці 28.

Виконання завдань вправи 9 передбачає запис складеного тексту-розповіді, дотримуючись абзаців.

У процесі виконання завдань вправи 10 школярі перевіряють написане, виправляють помилки, якщо є.

VI. Підсумок уроку. Учитель формулює висновок про важливість оволодіння вмінням писати твір-розповідь, ураховуючи його особливості.

Урок контролю навчальних досягнень учнів за I семестр

66. Тема уроку. Контроль і оцінювання навчальних досягнень учнів.

Мета уроку: визначити рівень сформованості вмінь і навичок учнів із розділу «Будова слова».

I. Диктант.

Лісові їдальні

Сніг покрив усе навкруги. Перестали співати пташки у лісах і гаях. У глибокій норі спить кріт. Загорнувся в дрібне березове листячко і заснув до весни їжак.

Важко знайти їжу лісовим мешканцям. На допомогу їм приходять лісники та учні. Скрізь по лісу видно доріжки від їхніх лиж. Це вони розкладають на га-

лявинах сіно та різні овочі. Звірі швидко звикають до цих їдалень. Вони довірливо відвідують їх. (67 слів)

II. Завдання.

I в а р і а н т

II в а р і а н т

1. Які слова можна утворити із цих значущих частин?

-ок-, -ник-, -ов-, -к-, -ечк-, -а-;

-ин-, -н-, -очок-, -ий-, -ен-, -я.

2. Виписати кілька слів із суфіксами та префіксами, позначити їх:

з першого абзацу з другого абзацу

II СЕМЕСТР

ЧАСТИНИ МОВИ. ІМЕННИК

§ 33. Поняття про іменник як частину мови

67. Тема уроку. Навчаюся визначати і добирати іменники.

Мета уроку: розвивати вміння визначати і самостійно добирати іменники.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: поняття *іменник* і його основні ознаки як частини мови (називає предмети; відповідає на питання хто? що?).

Уміти: визначати і самостійно добирати іменники; пояснювати власну думку.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис прислів'я *Сила та розум — краса людини.*

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує пригадати молодшим школярам, що вони знають про іменники. Потім проводить бесіду і ставить запитання: *Що називає іменник? На які питання відповідає?* Учні наводять приклади іменників; пояснюють, чому дібрані слова є іменниками.

III. Засвоєння нових знань.

Учитель звертає увагу учнів на нове поняття *частина мови* і пояснює, що *іменник* — найуживаніша частина мови, яка називає предмети і відповідає на питання *хто?* або *що?*. На наступному етапі педагог пропонує дітям узяти участь у рольовій грі «Я — учитель/вчителька». Після ознайомлення з правилом учні готуються до взаємного навчання в ролі вчителя/вчительки.

Потім третьокласники, працюючи в парах, пояснюють одне одному зміст вивченого правила. Учитель спрямовує учнів на коментування правила. Під час пояснення правила діти наводять самостійно дібрані приклади іменників.

IV. Закріплення одержаних знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 102.

1. Робота в парах. Під час виконання завдань вправи 1 учні читають уривок із вірша Вадима Скомаровського й усно малюють словесний портрет зими. Потім виписують іменники за абеткою і доводять, чому виписані слова належать саме до цієї частини мови. Завершується робота над вправою виконанням завдання — знайти у вірші слова-іменники й обґрунтувати свою думку. Учитель спрямовує дітей на повну відповідь.

2. Організація ігрової діяльності на уроці. Учитель пропонує учням узяти участь у грі «Шукаймо іменники у природі взимку». Перемагають ті діти, які зможуть дібрати найбільшу кількість іменників цієї тематичної групи за зразком: *зима, мороз...*

3. Робота над змістом вислову. Учитель пропонує учням висловити свої міркування про зміст вислову *Зима-зимонька прийшла, усім кожухи дала*.

4. Ознайомлення зі змістом рубрики «А ти знаєш?». Учитель пропонує дітям ознайомитися з цікавою рубрикою і більше дізнатися про іменник як найчастіше вживану частину мови.

V. Виконання вправ на сторінці 103.

1. Робота у групах. Виконуючи завдання вправи 2, учні записують народні прикмети, доповнюючи іменниками з довідки. Потім пояснюють, чому вставлені слова належать до іменників.

2. Організація дослідницької діяльності на уроці. Учитель пропонує дітям поміркувати і сказати, від яких слів утворилося слово *снігопад*. Третьюкласники висловлюють свої думки на основі підказки, яка міститься у цьому слові. Педагог спрямовує учнів на пошукову діяльність і просить дібрати власні приклади таких іменників. Елемент змагання (хто більше назве іменників?) зацікавить молодших школярів і спонукатиме їх до активної мислительної діяльності.

На наступному етапі уроку молодші школярі визначають, до якої із груп належать слова *тепл* — *холод* (синоніми чи антоніми?), обґрунтовують свою думку і наводять власні приклади синонімів і антонімів.

3. Виконання завдань вправи 3. Під час виконання завдань цієї вправи учні читають вірш Віри Паронової і розмірковують, у які групи можна об'єднати слова — назви птахів. Потім діти виписують слова — назви птахів у такій послідовності: спочатку — з наголосом на першому складі, потім — на другому, далі — на третьому, доводять, що виписані слова — іменники. Далі третьокласники визначають, до якої із груп належать слова *сніг* — *снігур* (спільнокореневі чи різні форми одного слова?), обґрунтовують свою думку.

4. Робота з матеріалами за QR кодом. Учні слухають казку Василя Сухомлинського «Зайчик і горобина». Потім учитель проводить бесіду і запитує в учнів, хто допоміг зайчикові взимку. На завершальному етапі бесіди молодші школярі доводять, що слова *заєць*, *зайчик*, *зайчатко* є іменниками.

VI. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (впр. 1 — 5).

1. Під час виконання завдання 1 учні дописують запис правила відповідними словами; наводять приклади іменників.

2. Виконання завдань вправи 2 передбачає розгадування ребуса, запис слова-відгадки (*зима*); запис назв зимових місяців.

3. Виконуючи завдання вправи 3, молодші школярі читають загадку, доповнюють її словами з довідки і відгадують її; записують слово-відгадку і ще кілька назв птахів; доводять, що записані слова є іменниками.

4. Працюючи над виконанням завдань вправи 4, діти за допомогою ліній розбивають ланцюжок на окремі слова; читають народну прикмету *Січень без снігу* — *літо без хліба*; пояснюють, як вони розуміють зміст прикмети; підкреслюють іменники.

5. Завдання вправи 5 спрямовані на формування в молодших школярів умінь розрізнявати лексико-семантичні групи іменників, обґрунтовувати свій вибір;

добирати слова до кожної із поданих груп слів; визначати, на які питання відповідають дописані слова.

VII. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про те, що *іменник* — це частина мови, яка називає предмети і відповідає на питання *хто?* або *що?*

VIII. Домашнє завдання. Третьокласники, виконуючи завдання вправи 4, складають казку про те, як щедра горобина підгодовує пташок узимку. Потім добирають до тексту заголовок і записують складену казку. На наступний день учні зачитують свою казку дітям у класі.

68. Тема уроку. Навчаюся розрізняти іменники — назви істот і неістот.

Мета уроку: розвивати вміння розрізняти іменники — назви істот і неістот, правильно ставити до них питання.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: поняття *іменники — назви істот* і *іменники — назви неістот* і їхні істотні ознаки (називають предмети, які належать до живої природи, відповідають на питання *хто?* — назви істот; називають предмети, які належать до неживої природи; відповідають на питання *що?* — назви неістот).

Уміти: визначати і самостійно добирати іменники — назви істот і іменники — назви неістот; пояснювати власну думку.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис прислів'я *Розум — скарб людини*.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує пригадати молодшим школярам, що вони знають про іменники — назви істот і іменники — назви неістот. Потім проводить бесіду і ставить запитання: *Що називають іменники — назви істот? На які питання вони відповідають? Що називають іменники — назви неістот? На які питання вони відповідають?* Учні наводять приклади іменників — назв істот і неістот; коментують свою відповідь.

III. Засвоєння нових знань.

Учитель звертає увагу учнів на поняття *іменники — назви істот* і *іменники — назви неістот*. На наступному етапі діти залучаються до участі в рольовій грі «Я — учитель/вчителька». Третьокласники, ознайомившись із правилом, готуються до роботи в парах із метою взаємного навчання в ролі вчителя/вчительки.

Потім учні коментують вивчене правило, ставлять одне одному запитання за його змістом, наводять самостійно дібрані приклади іменників — назв істот і неістот, які відповідають на питання *хто?* і *що?*. Далі вчитель узагальнює знання учнів про іменники — назви істот (назви людей і тварин, які відповідають на питання *хто?*; іменники — назви неістот (назви інших предметів, які відповідають на питання *що?*).

IV. Закріплення одержаних знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 104.

1. Робота в парах. Під час виконання завдань вправи 5 учні читають прислів'я і пояснюють їхній зміст. Потім діти виписують іменники за групами: назви істот; назви неістот.

2. Робота над змістом рубрики «Візьми до уваги!». Учитель ознайомлює учнів зі змістом рубрики і наголошує, що до іменників, які є назвами істот (людей і тварин), необхідно ставити питання *хто? кого? кому? ким? на кому?*; до всіх інших іменників потрібно ставити питання *що? чого? чому? чим? на чому?*

3. Самостійне виконання завдань вправи 6 передбачає розбір поданих слів за будовою (учитель — учителька, директор — директорка) і формулювання висновку, чим відрізняються ці слова.

4. Організація дослідницької діяльності на уроці. Учитель пропонує дітям завдання дослідити, чому іменники *учитель — учителька, директор — директорка* є назвами істот. Третьюкласники висловлюють думки, дотримуючись алгоритму міркувань: *Що називають ці слова? На які питання вони відповідають?*. Педагог спрямовує учнів на пошукову діяльність і просить дібрати власні приклади таких іменників — назв істот. Елемент змагання (хто більше назве таких іменників — назв істот?) зацікавить молодших школярів і спонукатиме їх до активної пошукової діяльності.

V. Виконання вправ на сторінці 105.

1. Робота у групах. Виконуючи завдання вправи 7, учні записують подані слова, дописуючи іменники — назви професій людей, пов'язані з цими словами, і називають питання, на які відповідають ці слова. Завершується робота над вправою формулюванням висновку, чому дописані іменники є назвами істот.

2. Організація ігрової діяльності на уроці. Учитель пропонує учням узяти участь у грі «Професії від А до Д». Перемагають ті діти, які зможуть дібрати іменники цієї тематичної групи за зразком: **А** — *актор...*, **Б** — *банкір...*, **В** — *водій...*, **Г** — *гончар...*, **Д** — *диригент*.

3. Робота в парах. Працюючи над виконанням завдань вправи 8, третьокласники розглядають малюнки, називають види спорту, якими займаються діти, записують слово до кожного малюнка, потім формулюють висновок, чому утворені іменники є назвами неістот. На наступному етапі роботи над вправою молодші школярі від записаних назв видів спорту утворюють слова за зразком: *теніс — тенісист — тенісистка*, пояснюють, чому утворені іменники є назвами істот.

VI. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (впр. 1 — 4).

1. Під час виконання завдання 1 учні розгадують ребус; записують слово відгадку (січень); визначають, до якої частини мови воно належить, назва істоти чи неістоти; зі словом-відгадкою складають і записують речення, підкреслюють у ньому головні члени.

2. Виконання завдань вправи 2 передбачає прочитання заголовка вірша Ігоря Січовика («Вдячна киця»), пояснення на основі заголовка, про що йтиметься у цьому тексті; виписування з тексту назв істот і неістот.

3. Виконуючи завдання вправи 3, молодші школярі грають у гру (із букв слова *республіка* складають і записують іменники); визначають, чи є серед записаних слів назви істот, підкреслюють їх.

4. Працюючи над виконанням завдань вправи 4, діти до іменників — назв неістот добирають споріднені іменники — назви істот.

VII. Підсумок уроку. Учитель формулює висновки про те, що іменники — назви істот — це слова — назви людей і тварин, які відповідають на питання *хто?*, а іменники — назви неістот — це слова — назви інших предметів, які відповідають на питання *що?*.

VIII. Домашнє завдання. Під час виконання завдань вправи 9 учні виписують із орфографічного словника по п'ять іменників, які відповідають на питання *хто?* і *що?*, а потім складають і записують речення з двома іменниками (назвами істот і неістот), визначають, якими членами є вжиті в реченні іменники.

69. Тема уроку. Навчаюся розрізняти іменники — власні й загальні назви.

Мета уроку: розвивати вміння розрізняти власні й загальні іменники.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик *Знати* і *Уміти*, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: поняття *іменники — власні назви* і *іменники — загальні назви* і їхні основні ознаки (індивідуальні назви предметів, пишуться з великої букви — власні назви; загальні назви предметів, пишуться з малої букви — загальні назви).

Уміти: визначати і самостійно добирати іменники — власні назви і іменники — загальні назви; коментувати свою відповідь.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис прислів'я *Язык до Києва доведе, а в Києві заблудить.*

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує пригадати молодшим школярам, що вони знають про іменники — власні і загальні назви. Потім проводить бесіду і ставить запитання: *Що називають іменники — власні назви? Як вони пишуться? Що називають іменники — загальні назви? Як вони пишуться?* Учні наводять приклади іменників — власні назви і іменники — загальні назви; коментують свою відповідь.

III. Засвоєння нових знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 106.

Учитель звертає увагу учнів на поняття іменники — власні назви і іменники — загальні назви.

1. Під час виконання завдань вправи 10 учні читають пари слів, порівнюють їх: *ім'я Мирослав, співачка Джамала, місто Чернівці*, пояснюють, із якої букви пишеться перше слово, а з якої — друге.

2. Організація дослідницької діяльності учнів. Учитель пропонує дітям поміркувати, що спільне є між цими словами, а що відмінне; що називає перше слово, а що — друге; із якої букви пишеться перше слово, а з якої — друге, а потім — зробити висновок про значення і правопис іменників — власних і загальних назв, звірити його з правилом.

3. Організація рольової гри «Я — учитель/вчителька». Педагог залучає дітей до рольової гри. Третьюкласники уважно читають правило і готуються до виконання ролі вчителя/вчительки. Педагог пропонує учням самостійно дібрати загальні і власні назви за зразком: загальні назви: *киянин, киянка...*; власні назви — *Київ...*

На наступному етапі вчитель застосовує роботу в парах і методичний прийом інтерактивного навчання — взаємне навчання. Учні, працюючи в парах, пояснюють одне одному зміст засвоєного правила. Педагог спрямовує дітей на те, щоб вони не читали правило, а пояснювали його, а також наводили самостійно дібрані приклади іменників — власних і загальних назв. На завершаль-

ному етапі роботи вчитель робить висновок про важливість умінь розрізняти власні й загальні іменники і правильно писати їх.

IV. Закріплення одержаних знань. Виконання вправ на сторінках 106 — 107.

1. Робота над вправою 11. Робота в парах. Виконуючи завдання вправи 11, молодші школярі спілкуються одне з одним про свої імена, відповідаючи на запитання: *Хто вибрав вам ім'я? Чим подобається воно вам? Що означає ваше ім'я? Як ласкаво називали вас батьки в дитинстві?*, а потім доводять, що імена є іменниками — власними назвами.

2. Самостійно працюючи над виконанням завдань вправи 12, учні розмірковують, на які дві групи можна розподілити подані слова, зазначають, як називаються слова першої і другої груп. Потім молодші школярі доповнюють обидві групи слів загальними і власними назвами, записують їх і пояснюють написання слів.

3. Під час виконання завдань вправи 13 третьокласники читають назви міст та їхніх мешканців, усно ставлять до слів питання *хто?* або *що?*, потім записують ці іменники. На наступному етапі учні утворюють і записують слова — назви мешканців від назв інших відомих їм міст; перевіряють їхній правопис за орфографічним словником і читають їх для всіх учнів класу; пояснюють, які зі слів є загальними назвами, а які — власними.

4. Робота в парах. Виконуючи перше завдання вправи 14, учні виписують із тексту іменники — власні назви і пояснюють їхній правопис. Потім учитель пропонує молодшим школярам уявну подорож столицею України. Для цього звертає увагу учнів на світлини, на яких фото пам'ятників видатним українцям. Учні називають пам'ятники — Володимиру Великому, Тарасу Шевченку, Богдану Хмельницькому, Григорію Сковороді.

V. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (впр. 1 — 4).

1. Під час виконання завдання 1 учні читають чоловіче ім'я, записане у колонці (по вертикалі); з відомих чоловічих та жіночих імен будують діаграму; складають діаграму за попереднім зразком, але вписують своє повне ім'я.

2. Виконання завдань вправи 2 передбачає

3. Виконуючи завдання вправи 3, молодші школярі читають подані слова, підкреслюють іменники, що є власними назвами.

4. Працюючи над виконанням завдань вправи 4, діти записують імена членів своєї родини за поданим зразком.

VI. Підсумок уроку. Учні самостійно формулюють висновок про те, що в українській мові є іменники — загальні назви, які пишуться з малої літери, і є іменники — власні назви, які пишуться з великої літери.

VII. Домашнє завдання. Виконуючи друге і третє завдання вправи 14, молодші школярі записують імена і прізвища славетних земляків, а потім готують невелике повідомлення про когось із відомих українців (українок).

70. Тема уроку. Навчаюся правильно писати власні й загальні іменники.

Мета уроку: удосконалювати вміння правильно писати власні й загальні назви.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: особливості орфограми «Правопис власних і загальних назв».

Уміти: правильно писати іменники — власні і загальні назви; пояснювати правопис слів.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис прислів'я *Будь господарем своєму слову*.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує пригадати молодшим школярам, що вони знають про іменники — власні і загальні назви. Потім проводить бесіду і ставить запитання: *Як пишуть іменники — власні назви? Як пишуть іменники — загальні назви?* Учні наводять приклади іменників — власних і загальних назв; пояснюють правопис дібраних слів.

III. Опрацювання матеріалу на сторінці 108.

1. Виконуючи завдання вправи 15, учні записують за зразком, хто де живе: *У Японії — японець, японка*, називають іменники, які є власними назвами, які є загальними назвами, пояснюють, як вони пишуться. Потім учитель запитує в учнів про народи-мешканці Європи.

2. Робота в парах. Під час виконання завдань вправи 16 молодші школярі доповнюють текст інформацією про Україну, уживаючи іменники — власні і загальні назви. Потім вони виписують назви країн у послідовності: з наголосом на першому складі, другому... і пояснюють уживання великої букви у словах.

3. Працюючи над виконанням першого і другого завдання вправи 17, третьокласники читають і розказують, що нового вони дізналися про Карпати, а потім виписують іменники — власні назви, пояснюють їхній правопис.

IV. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (впр. 1 — 4).

1. Під час виконання завдання 1 учні читають подані іменники, визначають, які з них є власними назвами, а які — загальними; записують ці слова у дві колонки; за допомогою ліній з'єднують відповідні слова із двох колонок.

2. Виконання завдань вправи 2 передбачає добір власних назв до поданих загальних назв, запис дібраних слів.

3. Виконуючи завдання вправи 3, молодші школярі записують імена та прізвища кількох видатних людей України; пояснюють, чому цих людей вважають видатними.

4. Працюючи над виконанням завдань вправи 4, діти виписують із підручника «Українська мова» кілька імен та прізвищ поетів, письменників.

V. Підсумок уроку. Завершальний підсумковий етап уроку передбачає формулювання учнями висновку про особливості правопису іменників — власних і загальних назв.

VI. Домашнє завдання. Виконуючи третє завдання вправи 17, учні складають і записують два речення про Карпати, Говерлу, коментують вислів *Ну й висока Говерла, аж небо підперла*.

71. Тема уроку: Навчаюся розпізнавати іменники, які називають ознаки і дії

Мета уроку: розвивати вміння розпізнавати іменники, які називають означені ознаки й дії.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: *іменники — назви опредмечених ознак і іменники — назви опредмечених дій і їхні істотні ознаки (називають ознаки й дії).*

Уміти: розпізнавати іменники, які називають опредмечені ознаки й дії; пояснювати свою думку.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис приказки *Молодь багата мудрістю батьків.*

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує пригадати молодшим школярам істотні ознаки іменника як частини мови. Потім проводить бесіду і ставить запитання: *Що називає іменник? На які питання відповідає?* Третьюкласники пояснюють, що іменники називають предмети і відповідають на питання *хто?*, *що?*. Педагог спрямовує учнів на повну відповідь із самостійно дібраними прикладами іменників різних семантичних груп. Учні наводять приклади іменників; пояснюють, чому дібрані слова є іменниками.

III. Засвоєння нових знань.

Учитель звертає увагу учнів на іменники, які називають опредмечені ознаки й дії.

1. Організація дослідницької діяльності на уроці. Виконання завдань вправи 18 на сторінці 109. Працюючи над виконанням завдань цієї вправи, молодші школярі читають пари слів (сміливий — сміливість, хоробрий — хоробрість, мужній — мужність) і порівнюють їх, а потім досліджують, яке слово з пари слів є іменником.

2. Робота над змістом правила. Учитель ознайомлює учнів із правилом про іменники, які утворилися від прикметників і називають опредмечені ознаки, і про іменники, які утворилися від дієслів і називають опредмечені дії.

Далі педагог застосовує роботу в парах і методичний прийом інтерактивного навчання — взаємне навчання. Учні, працюючи в парах, пояснюють одне одному зміст засвоєного правила. Учитель спрямовує дітей на те, щоб вони не читали правило, а пояснювали його, а також наводили самостійно дібрані приклади іменників, які утворюються від прикметників і дієслів. На завершальному етапі роботи вчитель робить висновок про важливість умінь розрізняти іменники, які називають опредмечені ознаки й дії.

IV. Закріплення одержаних знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 109.

1. Робота в парах. Під час виконання завдань вправи 19 учні добирають спільнокореневі іменники до поданих прикметників і дієслів, а потім записують їх. На наступному етапі роботи над вправою молодші школярі складають і записують речення із трьома утвореними іменниками (на вибір), позначають корінь і суфікс у дібраних словах другого стовпчика.

2. Самостійне виконання завдань вправи 20 передбачає поєднання частин прислів'їв і їхній запис, підкреслення іменників у записаних реченнях.

V. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (впр. 1 — 5).

1. Під час виконання завдання 1 учні випишують іменники з поданих слів; доводять, що виписані слова є іменниками.

2. Виконання завдань вправи 2 передбачає добір споріднених іменників до поданих прикметників.

3. Виконуючи завдання вправи 3, молодші школярі із поданих пазлів складають і записують приказку *Людям сміх, а мені — плач.*; пояснюють зміст приказки; доводять, що слова *сміх* і *плач* є іменниками.

4. Працюючи над виконанням завдань вправи 4, діти записують дієслова, від яких утворилися подані іменники.

5. Завдання вправи 5 спрямовані на формування в молодших школярів умінь складати і записувати речення з поданими словами (*добро, добрий, добріти*); визначати частини мови і члени речення.

VI. Підсумок уроку. Учитель формулює висновок про важливість умінь розрізняти іменники, утворені від прикметників і дієслів.

VII. Домашнє завдання. Виконуючи завдання вправи 21, третьокласники складають і записують речення з іменниками *старанність, малювання*, а потім пояснюють, як вони утворилися.

Урок розвитку мовлення

72. Тема. Творення віршів.

Мета уроку: розвивати вміння складати вірші.

Обладнання: зошит із розвитку мовлення (С. 29 — 30, впр. 1 — 7).

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

II. Актуалізація опорних знань.

1. Учитель пропонує учням пригадати, що вони знають про вірш і його особливості.

Вірш складається з римованих рядків. Римованими називають рядки, які закінчуються словами, схожими за звучанням (*ялинки — хатинки*).

2. Робота над змістом рубрики «Слово про слово». Учитель ознайомлює учнів зі значенням слів *сповити, ладнати, гринджолята* і пропонує молодшим школярам завдання — усно скласти речення з цими словами.

III. Опрацювання матеріалу на сторінці 29.

Під час виконання завдань вправи 1 учні читають вірш Вадима Скомаровського, звертаючи увагу на те, як автор зобразив картину зимового сну; дають відповіді на подані запитання; підкреслюють слова, які римуються.

Виконуючи завдання вправи 2, молодші школярі доповнюють віршовані рядки Любові Забашти «Зимонька» словами, які римуються з виділеними.

Працюючи над виконанням завдань вправи 3, третьокласники добирають до поданих слів рими і записують їх.

IV. Виконання вправ і завдань на сторінці 30.

Виконання завдань вправи 4 передбачає переставлення віршованих рядків так, щоб прочитати віршовану загадку про сніг; позначення цифрами порядку розташування рядків у вірші.

У процесі виконання завдань вправи 5 школярі складають вірш про сніжинку, за потреби користуючись рядками вірша Василя Довжика або поданими праворуч римами.

Під час виконання завдань вправи 6 учні складають і записують вірш про зиму за поданою схемою.

Виконуючи завдання вправи 7, молодші школярі читають вірш про зиму, складений ровесником (ровесницею); знаходять і виправляють помилки так, щоб рядки римувалися.

V. Виконання додаткових вправ і завдань.

VI. Підсумок уроку. Учитель формулює висновок про важливість оволодіння вмінням складати вірші, ураховуючи їхні особливості.

§ 34. Рід іменників: чоловічий, жіночий і середній

73. Тема уроку. Навчаюся визначати рід іменників.

Мета уроку: розвивати вміння визначати рід іменників і пояснювати правильність думки.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: поняття *рід* іменників і його основні ознаки (значення — називає особу жіночої чи чоловічої статі (іменники — назви істот); закінчення; підстановка займенників: *він, мій; вона, моя; воно, моє*).

Уміти: визначати рід іменників; пояснювати правильність думки.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис прислів'я *Не краса красить, а розум*.

II. Засвоєння нових знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 110.

Учитель звертає увагу учнів на нове поняття *рід* іменників і пояснює істотні ознаки цього поняття (значення — називає особу жіночої чи чоловічої статі (іменники — назви істот); закінчення; підстановка займенників: *він, мій; вона, моя; воно, моє*).

1. Робота в парах! Під час виконання завдань вправи 1 учні визначають, істоту якого роду називає кожний іменник: *мати — тато, дочка — син, малюк — маля*.

2. Учитель ознайомлює учнів із новим терміном *рід іменників*, пояснює, що в українській мові іменники можуть належати до чоловічого, жіночого або середнього роду; іменники всіх трьох родів мають істотні ознаки (значення, закінчення; слова, які можна підставляти до іменників різних родів: *він, мій* (чоловічий рід), *вона, моя* (жіночий рід), *воно, моє* (середній рід)).

3. Рольова гра «Я — учитель/вчителька». Третьюкласники, ознайомившись із правилом, готуються до роботи в парах із метою взаємного навчання в ролі вчителя/вчительки. Потім учні коментують вивчене правило, ставлять одне одному запитання за його змістом, наводять самостійно дібрані приклади іменників жіночого, чоловічого і середнього роду. Далі вчитель узагальнює знання учнів про рід іменників і про істотні ознаки іменників різних родів.

4. Організація дослідницької діяльності на уроці. Учитель пропонує дітям завдання дослідити, як визначають рід іменників.

5. Самостійно виконуючи завдання вправи 2, молодші школярі читають речення, уставляючи замість крапок слова *мій, моя, моє, він, вона, воно*. Потім вони визначають рід іменників, пояснюють свою відповідь, записують утворені речення.

На наступному етапі вчитель пропонує учням визначити рід виділених іменників (*в школі, в театрі*) і просить дітей прокоментувати, як вони це роблять. Завершується робота над вправою складанням розповіді про своє бажання, своєю мрією.

III. Закріплення одержаних знань. Виконання вправ на сторінках 110 — 111.

1. Робота в парах. Виконання завдання вправи 3 передбачає дописування пар слів за зразком: *соліст — солістка*, наведення власних прикладів таких іменників, доведення твердження, що спочатку записано іменники чоловічого роду, а потім — іменники жіночого роду.

2. Ознайомлення учнів зі значенням слів *актор* і *артист*. Учителю ознайомлює учнів зі значеннями цих слів (*актор* — виконавець ролей у театральних виставах, *артист* — той, хто виконує твори мистецтва (актор, музикант, співак)) і пропонує завдання — скласти із ними речення.

3. Опрацювання хвилинки спілкування.

— Попрацюйте в парах. Прочитайте початок розмови двох учнів і поміркуйте, як можна продовжити їхню розмову. Підготуйтеся і продовжте це спілкування для всього класу. (У результаті учні мають дійти згоди про те, що правильно сказати: «Іменники мають три роди»).

4. Робота у групах. Під час виконання завдань вправи 4 учні відгадують загадку, наводять приклади іменників різних родів, змагаються, хто більше добере таких іменників. На наступному етапі роботи вчитель пропонує третьокласникам уявити себе в ролі письменників (письменниць) і скласти казку про іменники чоловічого (1 група), жіночого (2 група) і середнього (3 група) роду.

IV. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (впр. 1 — 4).

1. Під час виконання завдання 1 учні за допомогою ліній встановлюють відповідність між рамками із займенниками *він, мій; вона, моя; воно, моє* і рамками із зазначенням родів іменників *чоловічий рід, жіночий рід, середній рід*.

2. Виконання завдань вправи 2 передбачає утворення двох слів із поданих літер; запис їх за зразком із зазначенням роду.

3. Виконуючи завдання вправи 3, молодші школярі читають подані іменники, визначають їхній рід; дописують рядки слів відповідними іменниками, за потреби користуючись довідкою, визначають рід дописаних слів.

4. Працюючи над виконанням завдань вправи 4, діти знаходять у словнику по три іменники чоловічого, жіночого і середнього роду; виписують їх; усно складають речення з трьома іменниками різних родів.

V. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про істотні ознаки іменників різних родів, наводять приклади іменників чоловічого, жіночого і середнього роду.

VI. Домашнє завдання. Виконуючи завдання вправи 5, молодші школярі читають вірш Якова Щоголева, виписують спочатку іменники чоловічого, потім — жіночого, далі — середнього роду.

74. Тема уроку. Спостерігаю за закінченнями іменників різних родів.

Мета уроку: розвивати вміння визначати рід іменників за закінченнями.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик *Знати* і *Уміти*, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: поняття *рід* іменників і його основні ознаки (значення — називає особу жіночої чи чоловічої статі (іменники — назви істот); закінчення; підстановка займенників: *він, мій; вона, моя; воно, моє*).

Уміти: визначати рід іменників; пояснювати правильність думки.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис приказки *Слово до слова — зложиться мова*.

II. Актуалізація опорних знань. Учитель проводить бесіду з метою активізувати знання учнів про рід іменників (чоловічий, жіночий, середній); істотні ознаки іменників рідних родів (значення; закінчення; слова, які можна підставляти до іменників різних родів: *він, мій* (чоловічий рід), *вона, моя* (жіночий рід), *воно, моє* (середній рід)).

III. Засвоєння нових знань.

Педагог пропонує молодшим школярам ознайомитися з навчальним матеріалом, поданим у схемах, а потім залучає учнів до рольової гри «Я — учитель/вчителька».

Третьюокласники, аналізуючи зміст схем, готуються до роботи в парах із метою взаємного навчання в ролі вчителя/вчительки. Потім учні коментують схеми, ставлять одне одному запитання за їхнім змістом, наводять самостійно дібрані приклади іменників жіночого, чоловічого і середнього роду. Далі вчитель узагальнює знання учнів про істотні ознаки іменників різних родів (значення, допоміжні слова) і акцентує увагу на родових закінченнях іменників:

Іменники **чоловічого роду** мають закінчення: *—о, нульове* (закінчення): *тато, татусь*; іменники **жіночого роду** мають закінчення: *-а, -я, нульове* (закінчення): *мама, матуся, любов*; іменники **середнього роду** мають закінчення: *-о, -е, -а, -я: небо, серце, дитина, дитя*.

IV. Закріплення одержаних знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 112.

1. Виконання завдань вправи 6 передбачає прочитання поданих груп слів (чоловічого, жіночого і середнього роду), добір власних прикладів подібних слів. На наступному етапі: запис слів, позначення закінчень в іменниках і формулювання висновку, до якого роду належать іменники кожної групи.

2. Робота в парах! Виконуючи завдання вправи 7, третьокласники відгадують загадки, визначають рід відгаданих іменників, називають закінчення іменників. Потім молодші школярі складають і записують сполучення слів із відгаданими іменниками.

3. Робота над змістом народної прикмети: *Ластівки низько літають — дощ обіцяють*. Учитель пропонує учням поміркувати над змістом народної прикмети і пояснити, чому перед дощем ластівки низько літають над землею.

V. Виконання вправ на сторінці 113.

1. Організація ігрової діяльності на уроці. Учитель пропонує учням узяти участь у грі-змаганні «Шукаймо іменники — назви дерев. Хто більше?». Перемагають ті діти, які зможуть дібрати іменники цієї тематичної групи за зразком: дівчатка добирають іменники — назви дерев жіночого роду (сосна...), а хлопчики добирають іменники — назви дерев чоловічого роду (клен...).

2. Робота в парах! Під час виконання завдань вправи 8 учні читають текст, добирають до нього влучний заголовок. Потім молодші школярі виписують із тексту виділені іменники за абеткою, визначають їхній рід, пояснюють правопис слів *Земля, земля*. Завершується робота над вправою формулюванням висновку, як розрізнявати іменники чоловічого, жіночого і середнього роду.

3. Робота в парах! Працюючи над виконанням завдань вправи 9, діти читають вірш Надії Красоткіної, випишують із вірша іменники за зразком (*листочок* (ч.р.), *квіточка* (ж.р.), *небо* (с.р.)), зазначаючи рід іменників. Потім учитель пропонує учням розказати про красу природи рідного краю.

VI. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (впр. 1 — 4).

1. Під час виконання завдання 1 учні читають вірш Миколи Сингаївського «Криничка», пояснюють його назву; над виділеними іменниками скорочено записують рід цих слів (ч.р., ж.р., с.р.).

2. Виконання завдань вправи 2 передбачає запис поданих іменників у три рядки, згрупувавши їх за родами; позначення закінчень у словах, звертаючи увагу на закінчення, які мають іменники чоловічого, жіночого і середнього роду.

3. Виконуючи завдання вправи 3, молодші школярі читають назву частини мови, записану по вертикалі (іменник); добирають і записують іменники, які починалися б цими літерами; визначають рід дописаних іменників, позначають у них закінчення.

4. Працюючи над виконанням завдань вправи 4, діти до поданих іменників добирають спільнокореневі іменники різних родів за зразком; позначають закінчення іменників.

VII. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про істотні ознаки іменників різних родів (значення, закінчення, допоміжні слова), наводять приклади іменників чоловічого, жіночого і середнього роду.

VIII. Домашнє завдання. Виконуючи завдання вправи 10, молодші школярі добирають три загадки, відгадками яких є іменники чоловічого, жіночого і середнього роду; записують їх. А потім складають і записують власну загадку, визначають рід іменників, використаних у ній.

§ 35. Змінювання іменників за числами (однина, множина)

75. Тема уроку. Навчаюся змінювати іменники за числами (однина і множина)

Мета уроку: розвивати вміння змінювати іменники за числами.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: поняття *число* іменників і його основні ознаки (значення — називає один предмет чи багато предметів; закінчення).

Уміти: змінювати іменники за числами; пояснювати правильність думки.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис приказки *Не кидай слова на вітер*.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує пригадати молодшим школярам, що вони знають про іменники і їхні особливості. Потім проводить бесіду і ставить запитання: *Що називає іменник? На які питання відповідає? Скільки родів має іменник?* Учні наводять приклади іменників; пояснюють, чому дібрані слова є іменниками; визначають рід іменників.

III. Засвоєння нових знань.

Педагог звертає увагу учнів на те, що іменники можуть змінюватися за числами; повідомляє істотні ознаки іменників: в однині (іменники називають один предмет) і у множині (іменники називають багато предметів), звертає увагу дітей на закінчення іменників, які вживаються в різних числових формах:

Іменники, які називають один предмет і мають закінчення *—а, —я, —о, —е*, нульове закінчення. уживаються в **однині**: *зірка, зоря, місто, місце*.

Іменники, які називають два і більше предметів і мають закінчення *—и, —і, —а, —я*, уживаються у **множині**: *зірки, зорі, міста, місця*.

На наступному етапі діти залучаються до участі в рольовій грі «Я — учитель/учителька». Третьокласники, ознайомившись із правилом, готуються до роботи в парах із метою взаємного навчання в ролі вчителя/учительки.

Потім учні коментують вивчене правило, ставлять одне одному запитання за його змістом, наводять самостійно дібрані приклади іменників, які вживаються в однині (називають один предмет) або у множині (називають багато предметів). Далі вчитель узагальнює знання учнів про змінювання іменників за числами.

IV. Закріплення одержаних знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 114.

1. Робота в групах! Під час виконання завдань вправи 1 учні читають текст і розповідають, яким вони уявляють планетополіт. На наступному етапі роботи вони виписують із тексту іменники у два стовпчики: *однина, множина*, доводять, що в лівому стовпчику записано іменники в однині, а у правому — у множині.

2. Виконання звуко-буквеного розбору слова. Виконуючи звуко-буквений розбір слова *планетополіт*, третьокласники визначають і називають загальну кількість звуків, букв і складів (12 звуків, 12 букв, 5 складів).

3. Ознайомлення зі значенням слова *унікальний*. Учителю коментує значення цього слова (*унікальний* — надзвичайний, рідкісний, винятковий, неповторний, неперевершений, небачений, нечуваний) і пропонує учням завдання — усно скласти речення з цим словом.

V. Виконання вправ на сторінці 115.

1. Виконуючи завдання вправи 2, молодші школярі читають вірш Лесі Лужецької, називають іменники, ужиті у множині. Потім діти утворюють від цих іменників форму однини і записують за зразком: *луки — лука*, позначаючи закінчення і визначаючи рід іменників.

2. Під час виконання завдань вправи 3 молодші школярі називають види транспорту, зображені на світлинах (автобус, тролейбус, трамвай) і розповідають про один із них. Далі учні записують іменники — назви видів транспорту в однині і множині, позначають закінчення іменників, поділяють для переносу записані слова.

3. Робота в парах! Працюючи над виконанням завдань вправи 4, учні змінюють іменники за зразком (*однина — множина: тиждень — тижні, множина — однина: години — година*) і записують їх. Потім третьокласники позначають закінчення іменників в однині і множині і формулюють висновок про закінчення іменників у різних числових формах. На завершальному етапі роботи над вправою молодші школярі розповідають, які добрі справи для себе вони планують зробити: сьогодні, на цьому тижні, у цьому місяці, у цьому році.

4. Робота над змістом прислів'я: *Годинник не підведе того, хто час цінує*. Учитель пропонує учням поміркувати над змістом прислів'я і пояснити, чому так говорять.

VI. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (впр. 1 — 3).

1. Під час виконання завдання 1 учні уважно розглядають поданий ланцюжок, знаходять слова — назви предметів, які заховалися, випишують їх; визначають число іменників.

2. Виконання завдань вправи 2 передбачає прочитання вірша Платона Воронька «Облітав журавель», визначення його головної думки; випишування з тексту іменників; утворення форм однини і множини іменників за зразком.

3. Виконуючи завдання вправи 3, молодші школярі розглядають таблицю і розмірковують, як її заповнити; записують відповідні слова у формі однини чи множини.

VII. Підсумок уроку. Учитель формулює висновок про змінювання іменників за числами й істотні ознаки іменників в однині і множині (значення, закінчення).

VIII. Домашнє завдання. Виконуючи завдання вправи 5, молодші школярі формулюють і записують три поради, як треба дбайливо ставитися до свого часу. Потім вони підкреслюють іменники, використані в цих порадах, визначають число іменників (усно).

76. Тема уроку. Спостерігаю за іменниками, які вживаються тільки в однині або тільки у множині.

Мета уроку: розвивати вміння визначати іменники, які вживаються тільки в однині або тільки у множині.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку учитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: поняття іменники, які вживаються тільки в однині; іменники, які вживаються тільки у множині і їхні основні ознаки.

Уміти: визначати іменники, які вживаються тільки в однині або тільки у множині; пояснювати правильність думки.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує пригадати молодшим школярам, що вони знають про змінювання іменників за числами. Потім проводить бесіду і ставить запитання: *Як змінюються іменники за числами? Що називають іменники в однині? Що називають іменники у множині?* Учні наводять приклади іменників; визначають число дібраних іменників; пояснюють правильність думки.

III. Засвоєння нових знань.

Педагог звертає увагу учнів на те, що є іменники, які можуть уживатися тільки в однині або тільки у множині.

1. Організація дослідницької діяльності на уроці.

Виконання завдань вправи 6 на сторінці 116. Учитель дає завдання дітям — уважно прочитати подані у двох стовпчиках іменники і порівняти їх. На цьому етапі роботи педагог організовує дослідницьку діяльність учнів і пропонує дослідити, чи всі іменники можуть мати форму однини і множини.

Потім учитель проводить бесіду і просить учнів пояснити, що спільне є між цими словами, а що відмінне, і відповісти на запитання: *Чи можна утворити*

форму множини від іменників у лівому стовпчику? Чи можна утворити форму однини від іменників у правому стовпчику? Далі вчитель рекомендує молодшим школярам зробити висновок про особливості вживання деяких іменників.

2. Робота над змістом правила. Учитель ознайомлює учнів із правилом: *Деякі іменники можуть уживатися тільки в однині: товариство, учительство, жіноцтво. Деякі іменники можуть уживатися тільки у множині: радощі, гордощі, заздрощі*, а потім пропонує третьокласникам дібрати власні приклади іменників, які вживаються тільки в однині або тільки у множині.

IV. Закріплення одержаних знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 116.

1. Робота в парах! Під час виконання завдань вправи 7 молодші школярі читають текст і доводять, що це текст-міркування. Потім діти визначають число виділених іменників і формулюють висновок, у якій числовій формі вживаються ці іменники.

IV. Виконання вправ і завдань на сторінці 117.

1. Робота в парах! Виконуючи завдання вправи 8, учні записують іменники у два стовпчики; доводять, що вони вживаються в одній числовій формі (тільки однина або тільки множина).

2. На наступному етапі роботи вчитель пропонує третьокласникам завдання визначити, до якої групи слів — синоніми чи антоніми — належать слова кошти, фінанси, гроші.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис приказки *За гроші розуму не купиш*.

3. Робота над змістом цієї приказки. Учитель пропонує учням поміркувати над змістом приказки і пояснити, чому так говорять.

4. Перегляд відеоматеріалів. Педагог пропонує учням переглянути відео про гру в шахи і пояснити, чому людям подобається гра в шахи; чому вона стала видом спорту.

5. Робота у групах! Працюючи над виконанням завдань вправи 9, молодші школярі читають початок тексту, доповнюють його відомою їм інформацією про гру в шахи (усно). Потім учні виписують із тексту іменники в однині; ставлять їх у формі множини і записують; формулюють висновок, які іменники не вдалося поставити у формі множини, і пояснюють, чому.

6. Під час виконання наступного завдання третьокласники визначають, до якої групи слів — спільнокореневі слова чи різні форми слова — належать слова *гра, гравець, грати*.

V. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (впр. 1 — 3).

1. Під час виконання завдання 1 учні визначають слова, які вживаються лише в однині і лише в множині; записують їх на сторінках зошита.

2. Виконання завдань вправи 2 передбачає уважне прочитання рядків слів; викреслення зайвого слова у кожному рядку, пояснення свого вибору; дописування до кожного рядка слова, яке підходить.

3. Виконуючи завдання вправи 3, молодші школярі читають прислів'я, пояснюють їхній зміст; підкреслюють однією лінією слова, які вживаються лише в однині, а двома лініями слова, які вживаються тільки у множині.

VI. Підсумок уроку. Учитель узагальнює знання учнів про число іменників і формулює висновок про те, що в українській мові є група іменників, яка вживається тільки в формі однини, і є група іменників, яка вживається тільки у формі множини.

VII. Домашнє завдання. Під час виконання завдання 10 молодші школярі з допомогою дорослих добирають або складають загадку про одну із зимових розваг так, щоб відгадкою був іменник, який уживається тільки у множині (наприклад, *сани, лижі, ковзани*). Потім готуються загадати цю загадку однокласникам (однокласницям) у класі.

§ 36. Прийменники і закінчення як засоби вираження зв'язку між словами в реченні

77. Тема уроку. Навчаюся вживати прийменники і закінчення для зв'язку слів у реченнях.

Мета уроку: розвивати вміння вживати прийменники і закінчення як засоби зв'язку слів у реченнях.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: засоби зв'язку слів у реченнях (закінчення і прийменники).

Уміти: уживати закінчення і прийменники для зв'язку слів у реченнях; пояснювати власну думку.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис прислів'я *Голова без розуму, що ліхтар без світла*.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує пригадати молодшим школярам, що вони знають про закінчення і прийменники як засоби зв'язку слів у реченнях. Учні пояснюють, як за допомогою закінчень і прийменників слова зв'язуються між собою в реченнях.

III. Засвоєння нових знань.

Урок починається з повідомлення теми і мети уроку. Учитель звертає увагу учнів на прийменники і закінчення як засоби зв'язку слів у реченнях.

1. Організація дослідницької діяльності на уроці.

Виконання завдань на сторінці 118. Учитель дає завдання дітям — прочитати заховані слова і назвати засоби зв'язку слів у реченнях (закінчення, прийменники). На цьому етапі роботи педагог організовує дослідницьку діяльність учнів і пропонує дослідити, як поєднують іменники з іншими словами, щоб утворилося речення.

Спочатку вчитель пропонує учням прочитати запис ліворуч і відповісти на запитання: *Чи зрозуміла думка? Чому?* Потім педагог пропонує учням прочитати запис праворуч і відповісти на запитання: *Чи зрозуміла думка? Завдяки чому? Де записано речення?* Далі вчитель рекомендує молодшим школярам зробити висновок про те, що допомагає зв'язувати іменники з іншими словами.

2. Робота над змістом правила. Учитель ознайомлює учнів із правилом: *Іменники зв'язуються з іншими словами в реченнях за допомогою закінчень та прийменників. Зима без снігу — весна з дощами.*

IV. Закріплення одержаних знань. Опрацювання матеріалу на сторінках 118 — 119.

1. Робота в парах! Виконуючи завдання вправи 1, учні уявляють себе в ролі редакторів (редакторок). Учитель пояснює виконання завдання: комп'ютерна

програма виділила слова в тексті; необхідно прочитати і пояснити, які помилки є в реченнях.

На наступному етапі роботи третьокласники коментують, що потрібно зробити, щоб усунути недоліки; записують виправлений варіант; підкреслюють виділені іменники, позначають закінчення у словах; формулюють висновок, що допомагає зв'язувати іменники з іншими словами (закінчення і прийменники).

2. Організація ігрової діяльності на уроці. Учитель пропонує учням узяти участь у грі-змаганні «Птахи України. Хто більше?». Перемагають ті діти, які зможуть більше дібрати іменників цієї тематичної групи.

V. Опрацювання матеріалу на сторінці 119.

1. Працюючи над виконанням завдань вправи 2, учні читають уривок із тексту, пов'язуючи за допомогою закінчень іменники з іншими словами в реченнях, розповідають, що вони знають про снігурів, а потім записують текст і позначають дописані закінчення в іменниках.

2. Робота над змістом народної прикмети: *Снігур під вікном цвірінькає — на гарну погоду*. Учитель пропонує учням поміркувати над змістом прикмети і пояснити, чому так говорять.

3. Робота в парах! Виконання першого завдання вправи 3 передбачає представлення абзаців тексту так, щоб прочитати розповідь про пташку рябчика..

VI. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (впр. 1 — 3).

1. Під час виконання завдання 1 учні розгадують ребус, записують слово-відгадку (*лютий*); розповідають, що вони знають про останній місяць зими, чому він має таку назву.

2. Виконання завдань вправи 2 передбачає виконання ролі вчителя; прочитання вірша Оксани Сенатович «Лютий»; списування цього тексту із виправленням помилкових закінчень іменників; пояснення, про яку родину йдеться в тексті; складання двох речень, у яких слово *лютий* буде виконували ролі різних членів речення.

3. Виконуючи завдання вправи 3, молодші школярі продовжують виконувати роль учителя; читають текст, списаний учнем; виправляють помилки, щоб відновити втрачений між реченнями зв'язок; пояснюють, що допомогло їм пов'язати слова в реченнях.

VII. Підсумок уроку. На завершальному етапі уроку вчитель формулює висновок про важливість оволодіння вміннями використовувати закінчення і прийменники для зв'язку слів у реченнях.

VIII. Домашнє завдання. Під час виконання останнього завдання вправи 3 учні виписують із тексту прийменники разом із іменниками, з якими вони вживаються, і позначають закінчення іменників.

Урок розвитку мовлення

78. Тема. Складання загадок.

Мета уроку: розвивати вміння складати загадки.

Обладнання: зошит із розвитку мовлення (С. 31 — 32, впр. 1 — 8).

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує учням пригадати, що вони знають про загадку і її особливості.

Загадка розповідає про предмет або явище, їхні істотні ознаки, але не називає їх.

III. Опрацювання матеріалу на сторінці 31.

Під час виконання завдань вправи 1 учні відгадують, що це; записують слова — відгадки; загадують свої загадки, дібравши характерні ознаки до слів, записаних у дужках.

Виконуючи завдання вправи 2, молодші школярі читають загадку, доповнюючи її словами з довідки; записують слово-відгадку; доводять, що вони відгадали загадку правильно.

Працюючи над виконанням завдань вправи 3, третьокласники розглядають малюнок на сторінці 5; дають відповіді на поставлені запитання; складають і записують загадку про зайчика.

Виконання завдань вправи 4 передбачає складання розповіді про їжачка, чим він відрізняється від інших тварин; складання загадки про їжака, за потреби користуючись поданим початком і запитаннями; запис складеної загадки за поданим початком або самостійно.

IV. Виконання вправ і завдань на сторінці 32.

У процесі виконання завдань вправи 5 школярі складають загадку про півника, за потреби користуючись запитаннями.

Під час виконання завдань вправи 6 учні складають загадку про будь-яку тварину; записують її.

Робота у групах. Виконуючи завдання вправи 7, молодші школярі по чергово загадують одне одному загадки і відгадують їх.

Працюючи над виконанням завдань вправи 8, третьокласники виправляють недоліки в загадках, складених ровесниками (ровесницями).

V. Виконання додаткових вправ і завдань.

VI. Підсумок уроку. Учитель формулює висновок про важливість оволодіння вмінням складати загадки.

79. Тема уроку. Узагальнюю знання про іменник як частину мови.

Мета уроку: узагальнити знання учнів про іменник як частину мови.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: поняття *іменник* і його основні ознаки як частини мови (називає предмети; відповідає на питання хто? що?); змінюється за числами; має три роди.

Уміти: визначати, самостійно добирати і вживати у мовленні іменники; пояснювати власну думку.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис прислів'я *Пташку пізнати по пір'ю, а людину — по мові*.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує пригадати молодшим школярам, що вони знають про іменник як частину мови. Потім проводить бесіду і ставить запитання: *Що називає іменник? На які питання відповідає? Як змінюється іменник? Скільки родів*

має іменник? Учні наводять приклади іменників; пояснюють, чому дібрані слова є іменниками; визначають число і рід іменників (в однині).

III. Опрацювання матеріалу на сторінці 120.

Учитель акцентує увагу учнів на важливості узагальнення знань про іменник як частину мови.

1. Робота в парах! Під час виконання завдань вправи 4 третьокласники знаходять на мапі назви країн, чиї береги омиває Чорне море. Далі вони записують речення, поставивши назви країн за абеткою, і пояснюють правопис записаних слів.

2. Ознайомлення з алгоритмом розбору іменника як частини мови.

Розбір іменника як частини мови:

1. Аналізоване слово.
2. Що називає?
3. На яке питання відповідає?
4. Яка це частина мови?
5. Назва істоти чи неістоти?
6. Назва власна чи загальна?
7. Яке число має?
8. Якого роду (в однині)?
9. Яким є членом речення?

IV. Закріплення одержаних знань.

1. Учні виконують аналіз двох іменників — власних назв (за вибором) за поданим алгоритмом. Завершується робота над вправою складанням і записом двох розповідних речень із цими іменниками.

2. Перегляд відеоматеріалів. Педагог пропонує учням переглянути відео про чорноморського дельфіна.

3. Робота в парах! Виконуючи завдання вправи 5, молодші школярі читають текст і доповнюють розповідь про дельфінів цікавою інформацією на основі відео. Потім третьокласники виписують у два стовпчики іменники — назви істот і неістот, пояснюють свою думку, виконують аналіз іменника *дельфіни* як частини мови.

4. Опрацювання хвилинки спілкування.

— Попрацюйте в парах. Прочитайте початок розмови двох учнів і поміркуйте, як можна продовжити їхню розмову. Підготуйтеся і продовжте це спілкування для всього класу. (У результаті учні мають дійти згоди про те, що в дельфінаріях утримують тварин в умовах, які екологічні шкідливі для них).

V. Виконання вправ на сторінці 121.

1. Виконуючи перші два завдання вправи 7, молодші школярі читають текст; розповідають, що вони знають про медузи; називають головні члени в першому реченні тексту.

VI. Узагальнення знань учнів про іменник як частину мови. Робота над змістом рубрики «Що я знаю?». Учитель проводить бесіду, використовуючи подані запитання.

1. Яка частина мови називається іменником? Наведи приклади.
2. Які іменники є назвами істот (неістот)? Наведи приклади.
3. Які іменники є загальними (власними) назвами? Наведи приклади.
4. Які родові форми мають іменники? Наведи приклади.
5. Які числові форми мають іменники? Наведи приклади.

6. Які засоби зв'язку іменників з іншими словами у реченні? Наведи приклади.

7. Яким членом речення може бути іменник? Наведи приклади.

VII. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 1 (впр. 1 — 3).

1. Під час виконання завдання 1 учні читають рядки з вірша Олександра Олеся, у які випадково вкралися помилки; пояснюють, чому не сприймається такий запис; коментують, що потрібно зробити, щоб усунути недолік, що допомагає зв'язувати іменники з іншими словами; записують виправлений варіант, підкреслюють виділені іменники разом із прийменниками, позначають закінчення, у дужках записують рід іменників; зазначають, який із іменників уживається лише у множині, чи можна визначити рід цього іменника.

2. Виконання завдань вправи 2 передбачає роботу в парах; розгадування кросворда, вписавши відповідні пропущені слова; називання слова, яке утворилося по горизонталі (іменник); пояснення назви розділу, який опрацювали.

3. Виконуючи завдання вправи 3, молодші школярі готують для однокласників кілька запитань з вивченого в цьому розділі.

VIII. Підсумок уроку. Учитель формулює висновок про важливість володіння узагальненими знаннями про іменник як частину мови.

IX. Домашнє завдання. Працюючи над виконанням останніх завдань вправи 7, учні складають і записують два розповідні речення, які містять опис медузи. Потім діти виконують аналіз двох іменників, використаних у реченнях (за вибором).

80. Тема уроку. Закріплюю й узагальнюю знання про іменник як частину мови.

Мета уроку: закріпити знання учнів про іменник як частину мови.

(Виконання вправ і завдань в робочому зошиті №2)

81. Тема. Урок контролю навчальних досягнень учнів.

Мета уроку: контроль і оцінювання навчальних досягнень учнів із теми «Іменник».

Хід уроку

I. Диктант.

Тетеруки

Заграло над лісом веселе сонечко. Запалило янтарним полум'ям сніги. Вилетіли із глибокого пухнастого снігу красені тетеруки. Посідали на осяяній сонцем березі. Ласують, відпочивають тетеруки. Ключуть насіння, запашні березові бруньки. Мирно гуляють під деревами.

Бачить здалеку старий лис, як походжають по снігу чепурні тетеруки. Слинка тече в лиса.

II. Завдання.

I в а р і а н т

II в а р і а н т

1. Визначити рід і число іменників.

сонце, ініймороз, ялина

2. Побудувати сполучення дієслова з іменником, позначити закінчення іменників.

поважають (к о г о)?...

збудувати (щ о)?...

ростуть (д е)?...

дружать (з к и м)?...

§ 37. Поняття про прикметник як частину мови

82. Тема уроку. Навчаюся розпізнавати прикметники в тексті.

Мета уроку: розвивати вміння визначати прикметники і пояснювати правильність думки.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: поняття *прикметник* і його основні ознаки як частини мови (називає ознаки предметів; відповідає на питання який? яка? яке? які?).

Уміти: визначати і самостійно добирати прикметники; пояснювати власну думку.

Каліграфічна хвилинка Каліграфічний запис прислів'я *Красне слово — золотий ключ*.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує пригадати молодшим школярам, що вони знають про прикметники. Потім проводить бесіду і ставить запитання: *Що називає прикметник? На які питання відповідає?* Учні наводять приклади прикметників; пояснюють, чому дібрані слова є прикметниками.

III. Засвоєння нових знань.

Учитель акцентує увагу на тому, що *прикметник* — це частина мови, яка називає ознаки предметів і відповідає на питання *який?, яка?, яке?, які?*. На наступному етапі педагог пропонує дітям узяти участь у рольовій грі «Я — учитель/учителька». Після ознайомлення з правилом учні готуються до взаємного навчання в ролі вчителя/учительки.

Потім третьокласники, працюючи в парах, пояснюють одне одному зміст вивченого правила. Учитель спрямовує учнів на коментування правила і застерігає їх від читання його з підручника. Під час пояснення правила діти наводять самостійно дібрані приклади прикметників.

IV. Закріплення одержаних знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 122.

1. Робота в парах! Виконуючи завдання вправи 1, молодші школярі читають уривок із вірша Юлії Косинської про мову; виписують прикметники разом з іменниками за зразком: *велична мова*; поясніть, як вони розрізняють слова цих частин мови.

2. Організація дослідницької діяльності на уроці. Учитель пропонує дітям поміркувати і сказати, від яких слів походять слова *світанкова, промениста, веселкова*. Третьюкласники висловлюють свої думки. Педагог спрямовує учнів на пошукову діяльність і просить дібрати іменники. Елемент змагання (хто більше назве таких прикметників і іменників, від яких вони утворилися?) зацікавить молодших школярів і спонукатиме їх до активної мислительної діяльності.

3. Під час виконання завдань вправи 2 молодші школярі читають текст, уставляючи прикметники з довідки; розповідають, що вони знають про українську мову. На наступному етапі роботи вони складають речення — кінцівку тексту, уживаючи прикметники і записують утворений текст.

V. Виконання вправ на сторінці 123.

1. Виконання звуко-буквеного розбору слова. Виконуючи звуко-буквений розбір слова *цілюще*, третьокласники визначають і називають загальну кількість звуків, букв і складів (7 звуків, 6 букв, 3 склади).

2. Робота над змістом рубрики «А ти знаєш?». Учитель звертає увагу учнів на мелодійність і милозвучність української мови; пояснює, що наша мова саме за цими особливостями посідає друге місце між європейськими мовами, поступаючись лише італійській; наголошує на тому, що ми маємо пишатися тим, що ця співуча солов'їна мова є нашою рідною!

3. Працюючи над виконанням завдань вправи 3, учні читають текст, розповідають, чим їм подобається українська мова. Потім молодші школярі виписують сполучення прикметників з іменниками за зразком: *Яка? прекрасна що? мова* і називають основні ознаки прикметників і іменників як частин мови.

4. Ознайомлення зі значенням слова *разок*. Учитель, ознайомлюючи учнів зі значенням цього слова, звертає увагу учнів, що *раз к* — нанизані на нитку, мотузку, дротину однорідні предмети; сукупність предметів, розташованих послідовно один за одним. Потім пропонує молодшим школярам завдання — скласти і записати речення з цим словом.

5. Робота в парах! Під час виконання завдань вправи 4 молодші школярі читають текст й уточнюють, яку іноземну мову вони вивчають. Потім пригадують назви іноземних мов, які їм відомі; розповідають, що вони знають про ці іноземні мови; висловлюють міркування, чому необхідно вивчати іноземну мову. На наступному етапі роботи учні називають прикметники, використані в тексті; записують назви іноземних мов, які вони знають; доводять, що записані слова є прикметниками.

VI. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (впр. 1 — 4).

1. Під час виконання завдання 1 учні доповнюють правило прикметник відповідними словами; наводять приклади слів цієї частини мови.

2. Виконання завдань вправи 2 передбачає прочитання вірша Василя Войтовича про сніг; розповідь про картини природи, які уявили, читаючи ці рядки, називають слова вірша, які допомогли уявити ці картини природи; пояснення, з якою метою автор так часто повторює у своєму тексті прикметник *білий*.

3. Виконуючи завдання вправи 3, молодші школярі за допомогою ліній з'єднують частини прислів'їв; пояснюють, як вони розуміють їхній зміст; підкреслюють прикметники хвилястою лінією.

4. Працюючи над виконанням завдань вправи 4, третьокласники дописують прикметники, які характеризують подані іменники.

VII. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про те, що *прикметник* — частина мови, яка називає ознаки предметів і відповідає на питання *який?*, *яка?*, *яке?*, *які?*.

VIII. Домашнє завдання. Виконуючи останнє завдання вправи 4, третьокласники утворюють і записують сполучення іменників *мова*, *громадянин*, *громадянство*, *гості* із прикметниками.

§ 38. Зв'язок прикметників з іменниками

83. Тема уроку. Навчаюся встановлювати зв'язок прикметників з іменниками.

Мета уроку: розвивати вміння встановлювати зв'язок прикметників з іменниками.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: поняття *іменник* і *прикметник* і їхні істотні ознаки як частин мови (що називають; на які питання відповідають).

Уміти: встановлювати зв'язок прикметників з іменниками; коментувати свою відповідь.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис прислів'я *Від теплого слова і лід розмерзає*.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує пригадати молодшим школярам, що вони знають про іменники і прикметники. Потім проводить бесіду і ставить запитання: *Що називають іменники і прикметники? На які питання відповідають іменники і прикметники? Учні наводять приклади іменників і прикметників; пояснюють, чому дібрані слова є іменниками і прикметниками.*

III. Засвоєння нових знань.

Учитель звертає увагу учнів на зв'язок між прикметниками й іменниками.

1. Організація дослідницької діяльності на уроці.

Під час виконання завдань вправи 1 учні читають слова і порівнюють їх: **радісна** (подія), **веселий** (настрій), **щасливе** (дитинство), **талановиті** (діти). Потім третьокласники визначають, що спільне є між виділеними словами, а що відмінне; що називають виділені слова; на які питання вони відповідають; від якого слова ставиться питання. Учитель спрямовує учнів на формулювання висновку, до якої частини мови належать виділені слова.

2. Робота над змістом правила. На цьому етапі роботи вчитель ознайомлює молодших школярів із правилом: *Прикметники в реченні зв'язані з іменниками, оскільки називають ознаки предметів. Питання треба ставити від іменника до прикметника: обличчя (яке?) кругле, голова (яка) велика, ніс (який?) прямий, очі (які?) ясні.* Далі вчитель ставить запитання за змістом правила і визначає рівень засвоєння учнями важливої інформації.

IV. Закріплення одержаних знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 124.

1. Робота у групах! Виконуючи завдання вправи 2, третьокласники читають і дають відповідь на запитання в тексті. Потім діти виписують із тексту сполучення іменників із прикметниками; пояснюють, чому прикметники в реченні зв'язані з іменниками.

2. Робота у парах! Працюючи над виконанням завдань вправи 3, молодші школярі складають і записують речення зі сполученнями слів *Софійський собор*, *Ярослав Мудрий*; підкреслюють орфограму в цих словах.

3. Опрацювання хвилинки спілкування.

— Попрацюйте в парах. Прочитайте початок розмови двох учнів і поміркуйте, як можна продовжити їхню розмову. Підготуйтеся і продовжте це спілкування

для всього класу. (У результаті учні мають дійти згоди про те, що Ярослав на- зивали мудрим, оскільки він завжди приймав мудрі рішення під час вирішення важливих питань).

V. Виконання вправ на сторінці 125.

1. Під час виконання завдань вправи 4 третьокласники створюють рекламу «Українські діти». Далі вони добирають і використовують у рекламі прикметники, які характеризують сучасних дітей в Україні.

2. Ознайомлення зі значенням слова *реклама*. Учитель, ознайомлюючи учнів зі значенням цього слова, звертає увагу на те, що *реклама* — плакат, об'ява, що використовуються з метою привернути увагу до когось або чогось. Потім пропонує молодшим школярам завдання — скласти і записати речення з цим словом.

3. Робота у групах! Працюючи над виконанням завдань вправи 5, діти малюють «словесний» портрет свого однокласника (однокласниці); добирають прикметники, які можна використати для опису обличчя людини. Потім учні складають і записують текст «Портрет однокласника (однокласниці)»; читають його у класі; установлюють зв'язок між прикметниками й іменниками за допомогою питань.

4. Самостійне виконання перших двох завдань вправи 6 передбачає складання розповіді про частину доби, яка найбільше подобається; пояснення, чому; доповнення рядів слів прикметниками і їхній запис.

VI. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (впр. 1— 3).

1. Під час виконання завдання 1 учні списують текст вірша Івана Франка «Сипле сніг», розкриваючи дужки; ставлять прикметники в потрібній формі; пояснюють, на що вони орієнтувалися при зміні прикметника, чому.

2. Виконання завдань вправи 2 передбачає прочитання тексту про дятла; запис на місці пропусків прикметників із довідки; пояснення, що допомогло вибрати потрібний прикметник.

3. Виконуючи завдання вправи 3, молодші школярі читають запис, розкриваючи дужки, ставлять прикметники в потрібній формі; пояснюють, на що орієнтувалися при зміні прикметників, чому.

VII. Підсумок уроку. Учитель формулює висновок про важливість умінь до- бирати прикметники різних груп і вживати їх у власному мовленні.

VIII. Домашнє завдання. Виконуючи останні завдання вправи 6, третьо- класники складають і записують речення зі сполученнями слів *ясний ранок*, *світлий день*; розмірковують над змістом народної прикмети *Чим темніша ніч, тим ясніші зорі*.

§ 39. Змінювання прикметників за числами у сполученні з іменниками

84. Тема уроку. Навчаюся змінювати прикметники за числами у сполученні з іменниками.

Мета уроку: розвивати вміння змінювати прикметники за числами у спо- лученні з іменниками.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: змінювання прикметників за числами у сполученні з іменниками.

Уміти: змінювати прикметники за числами у сполученні з іменниками; пояснювати власну думку.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис прислів'я *М'які слова і камінь крушать*.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель ознайомлює учнів із темою та метою уроку і пропонує пригадати істотні ознаки іменника і прикметника. Третьюокласники пояснюють, що іменники називають предмети, а прикметники — ознаки предметів; іменники відповідають на питання *хто?*, *що?*, а прикметники — на питання *який?*, *яка?*, *яке?*, *які*). Педагог спрямовує учнів на повну відповідь із самостійно дібраними прикладами іменників і прикметників. Педагог акцентує увагу учнів на зв'язку між прикметниками й іменниками.

III. Засвоєння нових знань.

Учитель звертає увагу учнів на змінювання прикметників за числами у сполученні з іменниками.

1. Організація дослідницької діяльності на уроці

Виконуючи завдання вправи 1, молодші школярі читають словосполучення і порівнюють їх: *Весняний день*, *весняна пісня*, *весняне пальто* (перший стовпчик); *весняні дні*, *весняні пісні*, *весняні пальта* (другий стовпчик). Потім учні визначають, що спільне між сполученнями слів у лівому і правому стовпчиках, а що — відмінне; у формі якого числа вживається іменник; у формі якого числа вживається прикметник; від чого залежить число прикметника. На завершальному етапі роботи третьокласники формулюють висновок про змінювання прикметників за числами.

2. Робота над змістом правила. На цьому етапі роботи вчитель ознайомлює учнів із правилом: *Прикметники змінюються за числами. Прикметник завжди стоїть у тому числі, що й іменник, із яким він зв'язаний: зелений дуб — зелені дуби, зелена верба — зелені верби, зелене дерево — зелені дерева. У множині всі прикметники мають закінчення -і*. Далі вчитель ставить запитання за змістом правила і визначає рівень засвоєння учнями важливої інформації.

IV. Закріплення одержаних знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 126.

1. Робота в парах! Виконуючи завдання вправи 2, третьокласники утворюють і записують прикметники за зразком: *вечірній дощ — вечірні дощі*.

2. Виконання завдань вправи 3 передбачає додавання закінчень прикметників і їхній запис; визначення числових форм прикметників з обґрунтуванням своєї думки; складання і запис речень зі сполученнями слів другого стовпчика; читання своїх речень для класу.

3. На наступному етапі уроку молодші школярі визначають: слова *чистий*, *чиста*, *чисті* є спільнокореневими чи різними формами слова.

V. Виконання вправ на сторінці 127.

1. Робота в парах! Під час виконання завдань вправи 4 учні розглядають світліни; добирають за їхнім змістом сполучення іменників із прикметниками; записують їх. Потім вони читають опис весняної пори; зіставляють свої словосполучення з використаними в тексті; називають прикметники, використані в тексті; визначають їхнє число.

2. Працюючи над виконанням перших двох завдань вправи 5, молодші школярі читають текст і добирають до нього заголовок.

VI. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (впр. 1 — 3).

1. Під час виконання завдання 1 учні читають текст про пролісок, визначають його тему і мету; виписують із тексту всі прикметники, які характеризують іменник *паросток*; виписують із тексту сполучення іменників із прикметниками, які вжито у множині; позначають у прикметників закінчення.

2. Виконання завдань вправи 2 передбачає вживання прикметників у потрібному числі, запис утворених сполучень слів; позначення закінчень прикметників, визначення закінчень прикметників у множині.

3. Виконуючи завдання вправи 3, молодші школярі читають слова, додають пропущені закінчення прикметників; пояснюють, у якому числі вжито іменники і прикметники першого стовпчика, у якому числі вжито іменники і прикметники другого стовпчика, від чого залежить число прикметника.

VII. Підсумок уроку. Учитель формулює висновок про змінювання прикметників за числами у сполученні з іменниками.

VIII. Домашнє завдання. Виконуючи останні завдання вправи 5, третьокласники виписують за зразком сполучення іменників із прикметниками, ставлячи між ними питання; позначають закінчення прикметників за зразком: *Вітер (який?) теплий, вологий*; визначають їхнє число.

Урок розвитку мовлення

85. Тема. Твір-розповідь «Моя заповітна мрія» (з елементами міркування).

Мета уроку: розвивати вміння писати твір-розповідь з елементами міркування.

Обладнання: зошит із розвитку мовлення (С. 33 — 34, впр. 1 — 7).

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

II. Актуалізація опорних знань.

1. Учитель пропонує учням пригадати, що вони знають про текст-розповідь з елементами міркування і його особливості.

Три типи текстів: *розповідь, опис, міркування*. *Текст-розповідь* має на меті розказати про якусь подію; *текст-міркування* передбачає висловити роздуми з приводу чогось; *текст-опис* має на меті описати якийсь предмет, явище, особу чи подію.

2. Робота над змістом рубрики «Слово про слово». Учитель ознайомлює учнів зі значенням слів *клекіт* та *заповітна* і пропонує молодшим школярам завдання — усно скласти речення з цими словами.

III. Опрацювання матеріалу на сторінці 33.

Робота у групах. Під час виконання завдань вправи 1 учні записують на промінчиках схеми слова, які у них виникають в уяві, коли вони чують слово *мрія*.

Виконуючи завдання вправи 2, молодші школярі читають вірш Дмитра Павличка «Мрія»; розповідають, про що мріють ровесники (ровесниці).

Працюючи над виконанням завдань вправи 3, третьокласники проходять поданим лабіринтом; записують утворений вислів; пояснюють його зміст.

Робота у групах. Виконання завдань вправи 4 передбачає відповіді на поставлені запитання.

IV. Виконання вправ і завдань на сторінці 34.

У процесі виконання завдань вправи 5 школярі обдумують і розповідають (або записують у чернетці), про що вони мріють; орієнтуються на подану схему написання тексту-розповіді з елементами міркування.

Під час виконання завдань вправи 6 учні записують твір, пам'ятаючи про абзаци.

Виконуючи завдання вправи 7, молодші школярі перевіряють написане; виправляють помилки, якщо є.

V. Виконання додаткових вправ і завдань.

VI. Підсумок уроку. Учитель формулює висновок про важливість оволодіння вмінням писати твір-розповідь з елементами міркування, ураховуючи його особливості.

§ 40. Узгодження прикметника з іменником у різних формах

86. Тема уроку. Навчаюся узгоджувати прикметники з іменниками в різних формах.

Мета уроку: розвивати вміння узгоджувати прикметники з іменниками в різних формах.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: узгодження прикметника з іменником у різних формах.

Уміти: узгоджувати прикметники з іменниками в різних формах; пояснювати власну думку.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис прислів'я *Гарний птах пір'ям, а чоловік — розумом.*

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує пригадати молодшим школярам, що вони знають зв'язок прикметників з іменниками. Учні наводять приклади словосполучень *прикметник + іменник*; пояснюють зв'язок прикметника з іменником.

III. Засвоєння нових знань.

Учитель звертає увагу учнів на узгодження прикметника з іменником у різних формах.

1. Організація дослідницької діяльності на уроці.

Робота в парах! Виконуючи завдання вправи 1, третьокласники добирають прикметники і записують їх за зразком: *океан (який?) глибокий — океаном (яким?) глибоким*; позначають закінчення прикметників. Потім формулюють висновок про зміни, які відбуваються із прикметником, якщо змінюється іменник, із яким він зв'язаний.

2. Робота над змістом правила. Педагог ознайомлює учнів із правилом: *Прикметник завжди узгоджується з іменником у різних формах.* Далі вчитель ставить запитання за змістом правила і визначає рівень засвоєння учнями важливої інформації.

IV. Закріплення одержаних знань. Виконання вправ і завдань на сторінках 128 — 129.

1. Опрацювання хвилинки спілкування.

— Попрацюйте в парах. Прочитайте початок розмови двох учнів і поміркуйте, як можна доповнити і продовжити їхню розмову. Підготуйтеся і продовжте це спілкування для всього класу. (У результаті учні мають дійти згоди про те, що є чотири океани: Північний Льодовитий, Індійський, Тихий і Атлантичний).

2. Робота в парах! Виконання завдань вправи 2 передбачає розгляд світлин; добір до неї назви; читання тексту, уживаючи прикметники в потрібній формі. На наступному етапі роботи молодші школярі визначають, якого роду іменник *Дніпро*, і пояснюють, що на це вказує.

3. Ознайомлення зі значенням слова *плавні*. Учителю, ознайомлюючи учнів зі значенням цього слова, звертає увагу учнів, що *плавні* — заболочені або підтоплені ділянки річки, укриті рослинністю. Потім пропонує молодшим школярам завдання — скласти і записати речення з цим словом.

4. Самостійне виконання завдань вправи 3 передбачає дописування прикметників у відповідній формі; позначення закінчень у прикметниках; формулювання висновку, які зміни відбуваються з прикметником, якщо змінився іменник, із яким він зв'язаний.

V. Перегляд відеоматеріалів.

1. Спочатку учні уважно переглядають відео про озеро Синевир. Потім педагог проводить бесіду і пропонує учням запитання: *Чи можна купатися в цьому озері? Чому?* На наступному етапі роботи молодші школярі розповідають, що вони дізналися про перлину Карпат.

2. Робота в парах! Виконуючи перші два завдання вправи 4, третьокласники читають текст, розкриваючи дужки і вживаючи потрібні форми прикметників; ставлять запитання за змістом тексту.

VI. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (впр. 1 — 3).

1. Під час виконання завдання 1 учні розгадують ребус (весна); записують слово-відгадку і прикметники, які можна дібрати до цього іменника.

2. Виконання завдань вправи 2 передбачає прочитання вірша Івана Франка «Навесні», малювання уявної картини за змістом вірша; виписування з тексту прикметників разом із іменником, до якого вони відносяться; добір прикметників до іменників, ужитих у тексті у множині, запис їх парами за зразком.

3. Виконуючи завдання вправи 3, молодші школярі читають вірш Дмитра Білоуса «Веселе слово», розмірковують, чому він має таку назву; підкреслюють іменники прямою лінією, а прикметники — хвилястою, ставлять питання від іменника до прикметника; від підкреслених пар слів утворюють форму множини за зразком.

VII. Підсумок уроку. Учителю формулює висновок про важливість оволодіння вмінням узгоджувати прикметники з іменниками в різних формах.

VIII. Домашнє завдання. Виконуючи останні завдання вправи 4, третьокласники утворюють і записують форми прикметників у множині; позначають закінчення у прикметниках; пояснюють, як узгоджуються прикметники з іменниками.

§ 41. Змінювання прикметників за родами

87. Тема уроку. Навчаюся змінювати прикметники за родами.

Мета уроку: розвивати вміння змінювати прикметники за родами.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: поняття *рід прикметників*; закінчення прикметників різних родів.

Уміти: змінювати прикметники за родами; коментувати свою відповідь.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис прислів'я *Гостре словечко коле сердечко*.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує пригадати молодшим школярам, що вони знають про прикметники і їхні особливості. Потім проводить бесіду і ставить запитання: *Що називає прикметник? На які питання відповідає? Як змінюється прикметник?* Учні наводять приклади прикметників; коментують, чому дібрані слова є прикметниками; пояснюють, як змінюються дібрані прикметники.

III. Засвоєння нових знань.

1. Організація дослідницької діяльності на уроці.

Робота в парах! Виконання завдань вправи 1 передбачає розгляд таблиці і формулювання висновку про змінювання прикметників за родами (в однині).

2. Робота над змістом правила. Педагог ознайомлює учнів із правилом: *В однині прикметники змінюються за родами. Прикметники чоловічого роду мають закінчення -ий, -ій, жіночого роду — -а, -я, середнього роду — -о, -є. У множині прикметники не змінюються за родами. Для всіх родів вони мають однакове закінчення -і.* Далі вчитель ставить запитання за змістом правила і визначає рівень засвоєння учнями важливої інформації.

IV. Закріплення одержаних знань. Виконання вправ і завдань на сторінці 130.

1. Робота у групах. Виконуючи завдання вправи 2, молодші школярі читають текст; називають прикметники, використані в ньому; визначають їхній рід. На наступному етапі роботи вони об'єднуються у групи; змінюють указаний прикметник за родами; записують усі родові форми цього прикметника разом із дібраними іменниками за зразком: *високий будинок, висока стеля, високе приміщення*.

2. Ознайомлення зі значенням слова *інтер'єр*. Учитель, ознайомлюючи учнів зі значенням цього слова, звертає увагу учнів, що *інтер'єр* — архітектурно і художньо оздоблена внутрішня частина будинку, приміщення. Потім пропонує молодшим школярам завдання — скласти і записати речення з цим словом.

3. Організація ігрової діяльності на уроці. Учитель пропонує учням узяти участь у грі-змаганні «Шукаймо прикметники до іменників — назв предметів інтер'єру. Хто більше?» за зразком: *крісло (яке?) зручне*. Перемагають ті діти, які зможуть більше дібрати прикметників цієї тематичної групи.

V. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (впр. 1 — 3).

1. Під час виконання завдання 1 учні перевіряють себе, чи знають вони родові закінчення прикметників, доповнюють запис, указуючи закінчення прикметників, у дужках записують відповідні приклади прикметників.

2. Виконання завдань вправи 2 передбачає прочитання загадки, доповнення її словами з довідки, відгадування загадки; запис слова-відгадки і добір прикметників, які характеризують квітку; визначення роду записаних прикметників, позначення закінчень.

3. Виконуючи завдання вправи 3, молодші школярі читають текст про весну, вставляючи пропущені закінчення прикметників; виписування з тексту сполучення іменників із прикметниками, визначення закінчень прикметників, скорочене позначення роду; пояснення, у яких прикметників рід визначити не можна, чому; утворення форм однини від прикметників, що стоять у множині, визначення роду утворених форм прикметників.

VI. Підсумок уроку. Учитель формулює висновок про важливість оволодіння вмінням змінювати прикметники за родами.

VII. Домашнє завдання. Виконуючи завдання вправи 3, молодші школярі складають усну розповідь на тему «Моя кімната», використовуючи іменники: *кімната, двері, вікно, стеля, стіни, коридор, шафа, стіл, стілець, тумбочка, ліжко, підлога*. Потім вони добирають до іменників прикметники і використовують їх у текстах.

88. Тема уроку. Навчаюся визначати рід і число прикметників за іменником.

Мета уроку: розвивати вміння визначати рід і число прикметників за іменником.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку учитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: поняття *рід і число прикметника* і їхні істотні ознаки.

Уміти: визначати рід і число прикметників за іменником; пояснювати власну думку.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис прислів'я *І від солодких слів буває гірко*.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує пригадати молодшим школярам зв'язок прикметників з іменниками. Потім проводить бесіду і ставить запитання: *Яку частину мови називають прикметником? Як зв'язані між собою іменник і прикметник?* Учні наводять приклади сполучень прикметників з іменниками; пояснюють, які особливості мають слова цих частин мови.

III. Засвоєння нових знань.

Учитель звертає увагу учнів на спосіб визначення роду і числа прикметників (за іменником, із яким зв'язаний прикметник).

Робота над змістом правила. Учитель ознайомлює учнів із правилом: *Рід і число прикметників визначаються за формами роду і числа іменників, із якими зв'язані прикметники*. Далі вчитель ставить запитання за змістом правила і визначає рівень засвоєння учнями важливої інформації.

IV. Закріплення одержаних знань. Виконання вправ і завдань на сторінці 131.

1. Робота в парах Виконання завдань вправи 4 передбачає читання поданих сполучень слів; порівняння їх; визначення роду і числа прикметників. Потім третьокласники перевіряють свої міркування за поданим висновком: у сполученні

слів *високий клен* (прикметник *високий* уживається у формі чоловічого роду однини, тому що зв'язаний з іменником *клен*, який належить до чоловічого роду однини).

2. На наступному етапі уроку молодші школярі визначають: слова *високий*, *низький* є синонімами чи антонімами.

V. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (впр. 1 — 3).

1. Під час виконання завдання 1 учні читають текст про Чернечу гору в Каневі, визначають його тему і мету; виписують виділені сполучення іменників із прикметниками, визначають їхнє число; зазначають рід прикметників, ужитих в однині.

2. Виконання завдань вправи 2 передбачає постановку сполучень прикметників з іменників в однині, їхній запис, позначення закінчень, визначення роду прикметників; пояснення, як визначають рід прикметників, які закінчення мають прикметники чоловічого, жіночого і середнього роду.

3. Виконуючи завдання вправи 3, молодші школярі складають ребус, розгадкою якого є слово *березень*; малюють ребус у поданому прямокутнику; за потреби користуються підказкою (малюнок берези); до слова-розгадки добирають і записують кілька прикметників, визначають число і рід прикметників.

VI. Підсумок уроку. Учитель формулює висновок про важливість оволодіння вмінням визначати рід і число прикметників за іменником.

VII. Домашнє завдання. Виконуючи завдання вправи 5, учні читають вірш Лесі Українки; вивчають його і записують із пам'яті; підкреслюють прикметники; визначають, яку числову і родову форми вони мають.

89. Тема уроку. Навчаюся розпізнавати форми прикметника за іменником, із яким він зв'язаний, питанням і закінченням.

Мета уроку: розвивати вміння розпізнавати форми прикметника за кількома ознаками (за іменником, із яким він зв'язаний, питанням, закінченням).

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик *Знати* і *Уміти*, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: способи розпізнавання форм прикметників (за іменником, із яким зв'язаний прикметник; за питанням; за закінченням).

Уміти: розпізнавати форми прикметників за іменником, із яким зв'язаний прикметник, питанням і закінченням; коментувати свою відповідь.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис приказки *Розумну річ приємно і слухати*.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує молодшим школярам пригадати зв'язок прикметників з іменниками. Потім проводить бесіду і ставить запитання: *Як зв'язані між собою іменник і прикметник? Як визначають рід і число прикметників?* Учні наводять приклади сполучень прикметників з іменниками; пояснюють, які особливості мають слова цих частин мови.

III. Засвоєння нових знань.

Учитель звертає увагу учнів на способи розпізнавання форм прикметників (за іменником, із яким зв'язаний прикметник; за питанням; за закінченням).

1. Виконуючи перше завдання, учні утворюють речення і записують його; підкреслюють прикметники; пояснюють, як вони їх розрізняють.

2. Робота над змістом правила. Педагог пропонує дітям узяти участь у рольовій грі «Я — учитель/учителька». Після ознайомлення з правилом (*Форми прикметника можна розпізнати за іменником, із яким він зв'язаний; за питанням; за закінченням.*) учні готуються до взаємного навчання в ролі вчителя/учительки.

Потім третьокласники, працюючи в парах, пояснюють одне одному зміст вивченого правила. Учитель спрямовує учнів на коментування правила і застерігає їх від читання його з підручника. Під час пояснення правила діти наводять самостійно дібрані приклади прикметників і іменників.

IV. Закріплення одержаних знань. Виконання вправ і завдань на сторінці 132.

1. Виконуючи завдання вправи 6, молодші школярі читають вірш Михайла Стельмаха, розкриваючи дужки; записують його; визначають рід і число прикметників. Потім третьокласники пояснюють, що допомагає поставити прикметники в потрібній формі; складають і записують речення зі сполученням слів *чудесна весна*.

2. Самостійне виконання завдань вправи 7. Учні читають скоромовки; вивчають їх напам'ять; тренуються швидко промовляти. Потім діти записують їх із пам'яті; підкреслюють у реченні прикметники; визначають їхнє число і рід; формулюють висновок про способи розпізнавання прикметникових форм.

3. Робота в парах! Працюючи над виконанням завдань вправи 8, молодші школярі читають вірш Наталі Забіли; описують красуню Весну, уживаючи прикметники; виписують прикметники разом з іменниками у три стовпчики; пояснюють, як вони визначали родові форми прикметників; позначають закінчення у прикметниках.

V. Виконання вправ і завдань на сторінці 133.

1. Робота в парах! Виконання завдань вправи 9 передбачає читання тексту, уставляючи закінчення прикметників; складання плану тексту, поділивши його на абзаци; доведення, що в тексті всі прикметники вживаються у множині; пояснення, як розрізняють форми прикметників.

2. Опрацювання хвилинки спілкування.

— Попрацюйте в парах. Прочитайте початок розмови двох учнів і поміркуйте, як можна доповнити і продовжити їхню розмову. Підготуйтеся і продовжте це спілкування для всього класу. (У результаті учні мають дійти згоди про те, що необхідно берегти і захищати первоцвіти — не рвати в лісі).

VI. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (впр. 1 — 3).

1. Під час виконання завдання 1 учні читають утворене по горизонталі слово, складають із ним речення; читають текст про Соломію Крушельницьку, добирають до нього заголовки і записують його; виписують виділені сполучення іменників із прикметниками, позначають у прикметниках закінчення; усно визначають рід тих прикметників, що стоять в однині; розповідають, пам'ятники яким відомим українцям є в їхньому місті (селі), записують.

2. Виконання завдань вправи 2 передбачає добір до поданих іменників відповідних прикметників, які найповніше їх характеризують, їхній запис; визначення числа і роду прикметників; формулювання висновку про способи розрізнення форм прикметника.

3. Виконуючи завдання вправи 3, молодші школярі читають текст «Ми живемо в Україні», визначають його мету; виписують із тексту виділені іменники і зв'язані з ними прикметники за зразком; визначають число і рід прикметників.

VII. Підсумок уроку. Учитель формулює висновок про важливість оволодіння вмінням розпізнавати форми прикметника за іменником, із яким він зв'язаний, питанням, закінченням.

VIII. Домашнє завдання. Виконуючи завдання вправи 10, учні згадують, які вони знають первоцвіти; складають і записують невеликий твір-есе «чим мені подобаються перші весняні квіти?», правильно узгоджуючи прикметники з іменниками.

§ 42. Спостереження за роллю прикметників у мовленні

90. Тема уроку. Спостерігаю за роллю прикметників у мовленні.

Мета уроку: розвивати вміння визначати роль прикметників у мовленні.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: роль прикметників у мовленні (прикметник — засіб уточнення, увиразнення, збагачення мовлення).

Уміти: визначати роль прикметників у мовленні; уживати прикметники у власному мовленні.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис приказки *Книга корисна, коли її читають*.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує пригадати молодшим школярам роль прикметників у мовленні. Потім проводить бесіду і ставить запитання: *яка роль прикметника у мовленні? Яким членом речення є прикметник?* Учні наводять приклади речень із прикметниками; пояснюють роль прикметників у складених реченнях.

III. Засвоєння нових знань.

Учитель звертає увагу учнів на роль прикметників у мовленні.

1. Організація дослідницької діяльності на уроці.

Під час виконання першого завдання третьокласники спочатку читають перший опис і пояснюють, чи зрозуміла думка, чому; потім вони читають другий опис і коментують свою відповідь, чи зрозуміла думка, чому. На завершальному етапі роботи над завданням молодші школярі формулюють висновок про роль прикметників у реченні й тексті; звіряють свій висновок із правилом.

2. Робота над змістом правила. Учні ознайомлюються з правилом: *Прикметники використовуються для опису предметів і явищ. Вони надають висловлюванню яскравості й образності. Прикметники виконують роль другорядного члена речення.* Далі вчитель ставить запитання за змістом правила і визначає рівень засвоєння учнями важливої інформації.

IV. Закріплення одержаних знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 134.

1. Робота в парах! Виконуючи завдання вправи 1, учні читають текст про лелеку; називають прикметники, використані в тексті; пояснюють їхню роль. Потім молодші школярі складають і записують опис лелеки, використовуючи прикметники; визначають число і рід записаних прикметників.

2. Робота над змістом народної приказки: *Прилетів лелека — приніс весну здалека*. Учитель пропонує учням поміркувати над змістом приказки і пояснити, чому так говорять.

3. Виконання звуко-буквеного розбору дієслова *розтає*. Виконуючи звуко-буквений розбір слова *розтає*, третьокласники визначають і називають загальну кількість звуків, букв і складів (3 склади, 7 звуків, 6 букв).

V. Виконання вправ і завдань на сторінці 135.

1. Самостійне виконання завдань вправи 2 передбачає читання уривку із вірша Максима Рильського; пояснення ролі прикметників у тексті; відповідь на запитання: *Про кого цей вірш?* Виконуючи наступні завдання цієї вправи учні виписують прикметники у три стовпчики за родами; складають і записують речення зі словосполученням *журавлина пісня*; визначають, яким членом речення є прикметники.

2. Робота в парах! Працюючи над виконанням завдань вправи 3, третьокласники читають текст; розповідають, що вони дізналися про колібрі; дають повні відповіді на запитання за змістом тексту і записують їх: *Якого розміру колібрі? Яке у нього оперення? Яка в нього голівка? Який дзьоб? Який язик? Які крила? Які лапки? Який хвіст?* Потім вони підкреслюють прикметники; визначають число і рід прикметників; позначають закінчення.

VI. Виконання вправ і завдань на сторінці 136.

Виконуючи перші два завдання вправи 4, молодші школярі читають і доповнюють опис чаплі; пояснюють роль прикметників у тексті.

VII. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (впр. 1 — 4).

1. Під час виконання завдання 1 учні читають текст про білочок навесні, розповідають, про що в ньому йдеться; пояснюють, це художній текст чи науковий, діловий; вибирають із дужок і підкреслюють хвилястою лінією той прикметник із синонімів, котрий найбільше підходить за змістом тексту, обґрунтовують свій вибір; пояснюють роль прикметників у тексті.

2. Виконання завдань вправи 2 передбачає прочитання і відгадування загадки, малювання відгадки в поданому квадратику; пояснення, про які ознаки ягідки говориться в загадці; підкреслення цих слів хвилястою лінією; визначення, до якої частини мови вони належать; формулювання висновку про роль прикметників у загадках.

3. Виконуючи завдання вправи 3, молодші школярі самостійно складають загадку, для цього використовують характерні ознаки предмета; за бажанням складають загадку у віршованій формі.

4. Працюючи над виконанням завдань вправи 4, третьокласники розфарбовують кавун; добирають до іменника *кавун* усі можливі слова-ознаки (за формою, величиною тощо) і записують їх; зачитують комусь із близьких чи родичів ці слова і просять, щоб відгадали, що це таке; за бажанням самостійно складають і записують загадку за поданим або за своїм початком.

VIII. Підсумок уроку. Учитель разом із учнями формулюють висновок про роль прикметників у мовленні.

IX. Домашнє завдання. Під час виконання завдань вправи 10, молодші школярі записують текст; підкреслюють прикметники в останньому реченні; визначають, яким членом речення є підкреслені прикметники; зазначають число і рід прикметників.

Урок розвитку мовлення

92. Тема. Твір-опис «Надійшла весна прекрасна» (на основі власних спостережень)

Мета уроку: розвивати вміння писати твір-опис на основі власних спостережень.

Обладнання: зошит із розвитку мовлення (С. 35 — 37, впр. 1 — 10).

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує учням пригадати, що вони знають про текст-опис на основі власних спостережень і його особливості.

У *художньому описі* образно змальовуються ознаки предметів.

III. Опрацювання матеріалу на сторінці 35.

Під час виконання завдань вправи 1 учні вігадують загадку Степана Жупанина; пояснюють відгадку.

Виконуючи завдання вправи 2, молодші школярі читають вірш Натала Забіли «Весна»; пояснюють, про яку весну йдеться: ранню чи пізню; дають відповіді на поставлені запитання.

Робота у групах. Працюючи над виконанням завдань вправи 3, третьокласники пригадують власні спостереження за змінами у природі ранньою весною; ставлять одне одному запитання про прихід весни; дають на них відповіді.

Виконання завдань вправи 4 передбачає відповіді на подані запитання.

IV. Виконання вправ і завдань на сторінці 36.

У процесі виконання завдань вправи 5 школярі до слова *весна* добирають і записують прикметники, які її характеризують, і дієслова; будують речення про прихід весни.

Робота у групах. Під час виконання завдань вправи 6 учні добирають до поданих іменників «весняні» дієслова і прикметники за поданим зразком; серед дібраних слів підкреслюють ті, які планують використати під час написання власного твору-опису; до поданих слів добирають порівняння і записують їх.

Виконуючи завдання вправи 7, молодші школярі пригадують будову тексту-опису; дають відповіді на подані запитання.

V. Опрацювання матеріалу на сторінці 37.

Працюючи над виконанням завдань вправи 8, третьокласники складають план тексту і записують його.

Виконання завдань вправи 9 передбачає усне складання тексту-опису, використовуючи опорні слова; запис тексту.

У процесі виконання завдань вправи 10 школярі перевіряють написане; виправляють помилки, якщо є.

VI. Виконання додаткових вправ і завдань.

VII. Підсумок уроку. Учитель формулює висновок про важливість оволодіння вмінням писати текст-опис на основі власних спостережень.

93. Тема уроку. Узагальнюю знання про прикметник як частину мови.

Мета уроку: узагальнити знання учнів про прикметник як частину мови.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: поняття *прикметник* і його основні ознаки як частини мови; особливості змінювання прикметників.

Уміти: визначати, самостійно добирати і вживати прикметники у мовленні; пояснювати власну думку.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис приказки *Весела книжка — твоя радість*.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує пригадати молодшим школярам, що вони знають про прикметник як частину мови. Потім проводить бесіду і ставить запитання: *Що називають прикметником? Які особливості має прикметник? Як змінюється прикметник? Як визначають форми прикметників?* Учні наводять приклади прикметників; пояснюють, чому дібрані слова є прикметниками; складають речення зі словами цієї частини мови; визначають форми прикметників (рід, число).

III. Опрацювання матеріалу на сторінці 136.

Учитель звертає увагу учнів на істотні ознаки прикметника як частини мови; особливості прикметника; змінювання прикметників за родами і числами.

1. Під час виконання завдань вправи 5 третьокласники читають і відгадують загадку; називають прикметники, використані у віршованому тексті; пояснюють, для чого вони вживаються у загадці; формулюють висновок про те, що саме прикметники допомагають відгадувати загадки. На наступному етапі роботи молодші школярі самостійно складають і записують загадку про дерево дуб, використовуючи прикметники.

2. Робота в парах! Виконуючи завдання вправи 6, учні читають текст, уставляючи пропущені прикметники з довідки; виконують розбір двох прикметників (на вибір) у послідовності, поданих на цій сторінці 137:

1. Аналізоване слово.
2. Від якого слова в реченні залежить?
3. Що називає?
4. На яке питання відповідає?
5. Яка це частина мови?
6. Яке число має прикметник?
7. Який рід у прикметників (в однині)?
8. Яким є членом речення?

IV. Закріплення одержаних знань. Виконання вправ і завдань вправи 7 на сторінці 137.

Під час виконання першого завдання вправи 7 молодші школярі переставляють рядки так, щоб прочитати вірш Ганни Чубач про акацію; доводять, що слово *сумна* є прикметником.

V. Узагальнення знань учнів про прикметник як частину мови. Робота над змістом рубрики «Що я знаю?». Учитель проводить бесіду, використовуючи подані запитання.

1. Яка частина мови називається прикметником? Наведи приклади.
 2. Які ознаки може називати прикметник? Наведи приклади.
 3. З якою частиною мови найчастіше зв'язаний прикметник у реченні? Від яких слів ставимо питання? Наведи приклади.
 4. Які форми роду мають прикметники? Наведи приклади.
 5. Які форми числа мають прикметники? Наведи приклади.
 6. Якими членом речення найчастіше є прикметник?
- VI. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (с., впр. 1 — 2).
1. Під час виконання завдання 1 учні розгадують кросворд, вписавши у відповідні клітинки пропущені слова.
 2. Виконання завдань вправи 2 передбачає прочитання прислів'я; пояснення його змісту; виконання усного розбору прикметників, ужитих у прислів'ї.
- VII. Підсумок уроку. Учитель формулює висновок про важливість володіння узагальненими знаннями про прикметник як частину мови.
- VIII. Домашнє завдання. Під час виконання другого завдання вправи 7 учні виконують розбір прикметників *красиве (дереvence)* і *пахучим (цвітом)* у послідовності, поданій на цій сторінці; розмірковують над змістом народної прикмети і пояснюють, чому так говорять: *Квіти акації пахнуть сильніше — буде дощ.*

94. Урок контролю навчальних досягнень учнів.

Мета уроку: контроль і оцінка навчальних досягнень учнів із теми «Прикметник».

I. Диктант.

Друзі птахів

Настала весна. Тепле проміння сонця зігнало сніги. З гір потекли струмочки. Зеленеє молода травичка. Кожного дня прибувають з вірю перелітні птахи.

У школярів свято. Діти зустрічають весняних гостей. До нього готувалися всі. Олесь і Петрик прикріпили на березі шпаківню. Інші хлоп'ята прив'язали синичники.

Дружні птахи почали носити в свої хатки травичку і пір'я. Скоро у них будуть маленькі пташенята.

II. Граматичне завдання: виписати з тексту по два сполучення іменника з прикметником (в однині та у множині); визначити рід прикметників, що стоять в однині.

§ 43. Поняття про числівник як частину мови

95. Тема уроку. Навчаюся визначати числівники.

Мета уроку: розвивати вміння визначати числівники і пояснювати правильність думки.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: поняття *числівник* і його основні ознаки як частини мови (називає кількість предметів або їхній порядок під час лічби; відповідає на питання скільки? котрий?).

Уміти: визначати числівники; пояснювати власну думку.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис приказки *Одна книга тисячі людей навчає.*

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує пригадати молодшим школярам, що вони знають про числівник (вивчали у 2 класі). Потім проводить бесіду і ставить запитання: *Що називає числівник? На які питання відповідає?* Учні наводять приклади числівників; пояснюють, чому дібрані слова є числівниками.

III. Засвоєння нових знань.

Учитель акцентує увагу на тому, що *числівник* — частина мови, яка називає кількість предметів або їхній порядок під час лічби і відповідає на питання *скільки?*, *котрий?*

На наступному етапі педагог пропонує дітям узяти участь у рольовій грі «Я — учитель/учителька». Після ознайомлення з правилом учні готуються до взаємного навчання в ролі вчителя/учительки.

Потім третьокласники, працюючи в парах, пояснюють одне одному зміст вивченого правила. Учитель спрямовує учнів на коментування правила і застерігає їх від читання його з підручника. Під час пояснення правила діти мають наводити самостійно дібрані приклади числівників.

IV. Закріплення одержаних знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 138.

1. Під час виконання завдань вправи 1 молодші школярі читають вірш Лесі Лужецької; вивчають його напам'ять; розповідають однокласниці (однокласнику). Потім діти розмірковують над тим, чому не можна обійтися без числівників, і висловлюють свої думки. На наступному етапі роботи учні записують вірш із пам'яті; підкреслюють числівники і зазначають, що вони називають, на яке питання відповідають.

2. Робота в парах! Працюючи над виконанням завдань вправи 2, учні поєднують частини прислів'їв і записують їх. Потім вони називають і підкреслюють числівники; коментують свою відповідь, відповідаючи на запитання: *Що називають числівники? На яке питання вони відповідають?*

3. Виконання звуко-буквеного розбору числівника *дев'ять*. Виконуючи звуко-буквений розбір слова *дев'ять*, третьокласники визначають і називають загальну кількість звуків, букв і складів (2 склади, 6 звуків, 6 букв).

4. Робота над змістом приказки: *Краще на п'ять хвилин раніше, ніж на одну хвилину пізніше.* Учитель пропонує учням поміркувати над змістом приказки і пояснити, чому так говорять.

V. Виконання вправ на сторінці 139.

1. Виконуючи завдання вправи 3, третьокласники дають письмові відповіді на запитання, записуючи числівники словами. На завершальному етапі роботи над вправою учні формулюють висновок про те, що називають числівники; на яке питання відповідають.

2. Робота над змістом рубрики «А ти знаєш?». Учні ознайомлюються з цікавою інформацією про кількість букв в абетках різних країн: *Найважче опанувати грамоту дітям Ефіопії (країна в Африці) — в абетці ефіопів аж 296 літер. А в азбуці на острові Гаїті лише 9 літер.*

3. Опрацювання хвилинки спілкування.

— Попрацюйте в парах. Прочитайте початок розмови двох учнів і спробуйте продовжити їхню розмову. Підготуйтеся і продовжте це спілкування для всього

класу. (У результаті учні мають зазначити загальну кількість зубів у дорослої людини — 32 і кількість зубів в їхній ротовій порожнині).

VI. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (впр. 1 — 4).

1. Під час виконання завдання 1 учні доповнюють правило про числівник як частину мови; наводять власні приклади кількісних і порядкових числівників.

2. Виконання завдань вправи 2 передбачає прочитання тексту про ранкові промені з акцентуванням уваги на тому, кого розбудив кожен промінь; підкреслення числівників у виписаних реченнях; усну постановку до них питань і визначення, що називають ці числівники; запис числівників за зразком.

3. Виконуючи завдання вправи 3, молодші школярі відгадують загадку, обґрунтовуючи слова-відгадки (весняні місяці: березень, квітень, травень); виписують із тексту числівники і ставлять до них питання за зразком.

4. Працюючи над виконанням завдань вправи 4, третьокласники у поданих словах розпізнають числівники і підкреслюють їх різними кольорами.

VII. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про те, що *числівник* — частина мови, яка називає кількість предметів або їхній порядок під час лічби і відповідає на питання *скільки?*, *котрий?*

VIII. Домашнє завдання. Виконуючи завдання вправи 4, молодші школярі читають текст, ставлячи слова в дужках у потрібній формі; готуються до розповіді у класі про те, як вони чистять зуби. Потім вони записують утворений текст, подаючи числівники словами.

§ 44. Вимова і правопис найуживаніших числівників

96. Тема уроку. Навчаюся вимовляти, наголошувати і записувати числівники 5, 9, 11-20, 30, 50, 60, 70, 80.

Мета уроку: розвивати вміння вимовляти, наголошувати і записувати числівники

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: вимову і правопис найуживаніших числівників (5, 9, 11 — 20, 30, 50, 60, 70, 80).

Уміти: правильно вимовляти і писати найуживаніші числівники; пояснювати правильність відповіді.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис присоїв Сім раз відміряй, а один — відріж.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує молодшим школярам пригадати істотні ознаки числівника як частини мови. Третьюокласники пояснюють, що числівники називають кількість предметів або їхній порядок під час лічби і відповідають на питання *скільки?*, *котрий?*. Педагог спрямовує учнів на повну відповідь із самостійно дібраними прикладами числівників.

III. Засвоєння нових знань.

Робота над змістом рубрики «Правильно наголошуй числівники!»: один дцять, дванадцять, тринадцять, чотирн дцять, п'ятнадцять, шістнадцять, сімнадцять,

вісімнадцять, дев'ятнадцять; двадцять, тридцять, п'ятдесят, шістдесят, сімдесят, вісімдесят.

IV. Закріплення одержаних знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 140.

1. Робота в парах! Під час виконання завдань вправи 1 третьокласники називають числа; записують числівники; ставлять наголос у словах. Потім діти складають речення зі сполученням слів *дванадцять місяців*; послідовно називають усі місяці українською й іноземною мовою, яку вивчають.

2. Виконуючи завдання вправи 2, молодші школярі записують повні відповіді на подані запитання; підкреслюють числівники, використані в реченнях; доводять, що підкреслені слова є числівниками; ставлять наголос у числівниках.

3. Працюючи над виконанням завдань вправи 3, учні утворюють від слів *п'ять, шість, сім, вісім, де'в'ять* нові числівники за зразком (*три — тринадцять, тридцять, триста*); ставлять наголос у словах.

V. Виконання вправ на сторінці 141.

1. Під час виконання завдань вправи 4 третьокласники розв'язують приклади; записують числа словами; ставлять наголос у записаних словах; позначають кількість звуків і букв у цих словах.

2. Самостійне виконання завдання вправи 5 передбачає розв'язання задачі: *Триє коней пробігла за годину 40 кілометрів. А скільки кілометрів пробіг кожний кінь?*

3. Працюючи над виконанням завдань вправи 6, молодші школярі доповнюють речення числівниками, щоб утворилися прислів'я і приказки; записують їх; пояснюють, коли так говорять.

4. Робота в парах! Виконуючи завдання вправи 7, учні відгадують, про що йдеться; записують числівники словами; ставлять наголос у числівниках.

5. Виконання перших двох завдань вправи 8 передбачає читання і відгадування загадки (за потреби можна користуватися довідкою); називання числівників, використаних у загадках; обґрунтування своєї думки.

VI. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (впр. 1 — 3).

1. Під час виконання завдання 1 учні читають текст про білого ведмеда, звертають увагу на те, хто із тварин є найвитривалішим; записують по порядку, яке місце за здатністю витримувати холоди займають різні тварини; підкреслюють тільки ті числівники, які називають порядок предметів під час лічби.

2. Виконання завдань вправи 2 передбачає дописування пропущених числівників, користуючись словами з довідки; пояснення, як діти розуміють зміст утворених висловів; пригадування прислів'їв, у яких зустрічається числівник *три*.

3. Виконуючи завдання вправи 3, молодші школярі розглядають таблицю і міркують, як заповнити порожні клітинки (дописують кількісні або порядкові числівники); позначають наголоси у числівниках.

VII. Підсумок уроку. Учитель формулює висновок про важливість оволодіння вмінням вимовляти, наголошувати і записувати числівники 5, 9, 11-20, 30, 50, 60, 70, 80.

VIII. Домашнє завдання. Виконуючи останні завдання вправи 8, молодші школярі з допомогою рідних складають і записують загадки, використовуючи числівники 5, 9, 12, а потім загадують їх своїм однокласникам (однокласницям).

97. Тема уроку. Навчаюся читати числові вирази.

Мета уроку: розвивати вміння читати числові вирази.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: способи читання числових виразів.

Уміти: читати числові вирази; коментувати свою відповідь.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис приказки *Одна мудра книга краща від найбільшого багатства*.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує молодшим школярам пригадати істотні ознаки іменника і числівника. Третьокласники пояснюють, що іменники називають предмети, а числівники — кількість предметів; іменники відповідають на питання *хто?*, *що?*, а числівники — на питання *скільки?*. Педагог спрямовує учнів на повну відповідь із самостійно дібраними прикладами іменників і числівників.

Потім педагог активізує знання учнів про вимову і правопис найуживаніших числівників. Учні наводять приклади числівників; пояснюють їхню вимову і написання.

III. Засвоєння нових знань.

1. Організація дослідницької діяльності на уроці.

Учні ознайомлюються з різними способами читання числових виразів і досліджують, скількома способами можна прочитати їх.

2. Робота над змістом рубрики «Правильно утворюй і вимовляй форми числівників!»: *сімдесяти, вісімдесяти*. Учні ознайомлюються з правильною вимовою форм числівників.

IV. Закріплення одержаних знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 142.

1. Робота в парах! Працюючи над виконанням завдань вправи 9, третьокласники читають кожний приклад різними способами; розв'язують приклади і записують за зразком: *До десяти гривень додати двадцять гривень дорівнює тридцяти гривням*.

2. Самостійне виконання завдань вправи 10 передбачає розв'язання задачі; складання і запис прикладів на додавання; читання складених прикладів різними способами.

V. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (впр. 1 — 4).

1. Під час виконання завдання 1 учні записують, котру годину показує годинник.

2. Виконання завдань вправи 2 передбачає запис словами поданих чисел.

3. Виконуючи завдання вправи 3, молодші школярі читають кожен із поданих прикладів різними способами.

4. Працюючи над виконанням завдань вправи 4, третьокласники складають і записують словами один приклад на додавання і один приклад на віднімання.

VI. Підсумок уроку. Учитель формулює висновок про важливість оволодіння вмінням читати числові вирази.

VII. Домашнє завдання. Виконуючи завдання вправи 11 на сторінці 143, молодші школярі читають і розв'язують задачу; записують розв'язок; читають записаний приклад різними способами. Потім діти складають подібну задачу і пропонують розв'язати її своїм однокласникам (однокласницям).

98. Тема уроку. Узагальнюю знання про числівник як частину мови.

Мета уроку: узагальнити знання учнів про числівник як частину мови.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: поняття *числівник* і його основні ознаки як частини мови.

Уміти: визначати, самостійно добирати і вживати числівники в мовленні; пояснювати власну думку.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис приказки *Мудрій голові досить два слова*.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує пригадати молодшим школярам, що вони знають про числівник як частину мови. Учні наводять приклади числівників; пояснюють, чому дібрані слова є числівниками; коментують вимову і правопис дібраних слів.

III. Закріплення одержаних знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 143.

1. Робота в парах! Під час виконання завдань вправи 12 третьокласники замість цифри 3 ставлять числівник так, щоб утворилися слова; записують утворені слова; читають їх для учнів усього класу.

2. Виконуючи завдання вправи 13, молодші школярі складають і записують два речення з числівником *три*; виконують розбір цього числівника як частини мови за зразком.

1. Слово.

2. Що називає?

3. На яке питання відповідає?

4. Яка це частина мови?

5. З якою частиною мови зв'язаний у реченні?

3. Працюючи над виконанням перших двох завдань вправи 14, учні дають письмові відповіді на подані запитання; підкреслюють числівники, використані в записаних реченнях.

IV. Виконання додаткових вправ і завдань у робочому зошиті 2 (впр. 1 — 3).

1. Під час виконання завдання 1 учні відгадують загадку, пояснюють слово-відгадку; підкреслюють числівники; пригадують загадки з числівниками, загадують їх однокласникам.

2. Виконання завдань вправи 2 передбачає поєднання частин прислів'їв; пояснення змісту утворених прислів'їв.

3. Виконуючи завдання вправи 3, молодші школярі читають лічилку, вивчають її напам'ять; підкреслюють числівники; самостійно складають невеличку лічилку з числівниками, розказують її однокласникам.

V. Узагальнення знань учнів про числівник як частину мови. Робота над змістом рубрики «Що я знаю?». Учитель проводить бесіду, використовуючи подані запитання.

1. Яку частину мови називають числівником?

2. Що називають числівники? Наведи приклади.

3. На які питання відповідають числівники?

VI. Підсумок уроку. Учитель формулює висновок про основні ознаки числівника як частини мови.

VII. Домашнє завдання. Виконуючи останнє завдання вправи 14, третьокласники здійснюють розбір числівників, використаних у записаних реченнях.

Урок розвитку мовлення

99. Тема. Переказ із творчим доповненням.

Мета уроку: розвивати вміння писати переказ із творчим доповненням.

Обладнання: зошит із розвитку мовлення (С. 38 — 40, впр. 1 — 10).

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

II. Актуалізація опорних знань.

1. Учитель пропонує учням пригадати, що вони знають про переказ із творчим доповненням і його особливості.

Творчий переказ — переказ, який передбачає не тільки його відтворення, а й унесення в його зміст певних змін або доповнень.

2. Робота над змістом рубрики «Слово про слово». Учитель ознайомлює учнів зі значенням слів *шастало*, *смолистий*, *відбилося* і пропонує молодшим школярам завдання — усно скласти речення з цими словами.

III. Опрацювання матеріалу на сторінці 38.

Під час виконання завдань вправи 1 учні читають поданий текст; розповідають, про що в ньому йдеться; ставлять кілька запитань за змістом тексту і дають на них відповіді; читають творчий переказ тексту, зроблений учнем; порівнюють переказ із авторським текстом; звертають увагу на те, якою частиною доповнив текст учень.

Потім діти розмірковують, чи можна доповнити текст фрагментом, поданим нижче на сторінці зошита; самостійно доповнюють текст власним фрагментом.

IV. Виконання вправ і завдань на сторінці 39.

Виконуючи завдання вправи 2, молодші школярі читають загадки; записують слова-відгадки.

Робота у групах. Працюючи над виконанням завдань вправи 3, третьокласники розповідають, що вони знають про поведінку кішок, яким є їхнє ставлення до пташок.

Виконання завдань вправи 4 передбачає прочитання тексту «Як здивувався Мурко»; розповідь про те, що здивувало kota Мурка; відповіді на поставлені запитання.

Робота у групах. У процесі виконання завдань вправи 5 школярі складають і записують план поданого тексту; доповнюють його ще одним запитанням «Як учинив котик?».

Під час виконання завдань вправи 6 учні знаходять у тексті і підкреслюють слова, які використовує автор, щоб називати Мурка, курчатко, для уникнення їхнього повтору; дописують синоніми до поданих слів.

V. Опрацювання матеріалу на сторінці 40.

Робота у групах. Виконуючи завдання вправи 7, молодші школярі обговорюють деталі складання переказу; усно переказують текст за планом.

Працюючи над виконанням завдань вправи 8, третьокласники читають текст іще раз; готуються до письмового переказу тексту із творчим доповненням.

Виконання завдань вправи 9 передбачає запис творчого переказу із дотриманням абзаців; пояснення правопису поданих слів.

У процесі виконання завдань вправи 10 школярі перечитують написане; виправляють помилки, якщо є; здійснюють взаємоперевірку.

VI. Виконання додаткових вправ і завдань.

VII. Підсумок уроку. Учитель формулює висновок про важливість оволодіння вмінням писати переказ із творчим доповненням.

100. Урок контролю навчальних досягнень.

Мета уроку: контроль і оцінювання навчальних досягнень учнів із теми «Числівник».

1. Розв'яжи приклади і запиши словами суму цих чисел:

до шістдесяти додати двадцять вісім

сімдесят збільшити на п'ятнадцять

перший доданок вісімдесят, другий — чотирнадцять

2. Склади приклад на віднімання, різниця якого буде дорівнювати 52. Запиши складений приклад, використовуючи числівники. Числівники записуй словами.

3. Склади і запиши речення із числівниками *вісім, шістнадцять*.

§ 45. Поняття про дієслово як частину мови

101. Тема уроку. Навчаюся визначати дієслова.

Мета уроку: розвивати вміння визначати дієслова і пояснювати правильність думки.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: поняття *дієслово* і його основні ознаки як частини мови (називає дію предмета; відповідає на питання що робити? що зробити? Що робить? що зробить?...).

Уміти: визначати і самостійно добирати дієслова; пояснювати власну думку.

Каліграфічна хвилинка Каліграфічний запис прислів'я *Вік живи — вік учись*.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує пригадати молодшим школярам, що вони знають про дієслово. Потім проводить бесіду і ставить запитання: *Що називає дієслово? На які питання відповідає?* Учні наводять приклади дієслів; пояснюють, чому дібрані слова є дієсловами.

III. Засвоєння нових знань.

Учитель акцентує увагу на тому, що дієслово — частина мови, яка називає дію предметів і відповідає на питання *що робити?, що робить?, що роблять?, що робив?, що зробив?, що буде робити?, що зробить?*. На наступному етапі педагог пропонує дітям узяти участь у рольовій грі «Я — учитель/вчителька». Після ознайомлення з правилом учні готуються до взаємного навчання в ролі вчителя/вчительки.

Потім третьокласники, працюючи в парах, пояснюють одне одному зміст вивченого правила. Учитель спрямовує учнів на коментування правила і застерігає їх від читання його з підручника. Під час пояснення правила діти наводять самостійно дібрані приклади дієслів; коментують свою відповідь.

IV. Закріплення одержаних знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 144.

1. Робота в парах! Під час виконання завдань вправи 1 молодші школярі вивчають напам'ять вірш Володимира Верховеня і розповідають його одне одному. Потім учні виписують із вірша дієслова за абеткою, коментуючи, що ці слова називають, на які питання відповідають.

2. На наступному етапі роботи третьокласники визначають: слова *співає*, *співаєш*, *співають* є спільнокореновими словами чи різними формами слова і пояснюють свою думку.

3. Виконуючи завдання вправи 2, молодші школярі дописують прислів'я, користаючись довідкою; пояснюють, як вони розуміють їхній зміст;

Доведи, що вставлені слова є дієсловами.

V. Виконання вправ на сторінці 145.

1. Робота над змістом рубрики «Правильно вимовляй і пиши». Учні ознайомлюються з нормативною вимовою і написанням поданих дієслів.

Вимовляй:	Пиши:
[ц':а], [с':а]	-ться, -шся
поведе[ц':а]	поведеться
набере[ц':а]	набереться
вчи[с':а]	вчишся
сміє[с':а]	смієшся

2. Ознайомлення учнів із рубрикою «А ти знаєш?». Молодші школярі дізнаються про те, що слово *мрія* придумав український письменник Михайло Старицький, утворивши його з дієслова *мріти* — «неясно виднітися», «поставати з туману».

3. Організація дослідницької діяльності на уроці. Учителю пропонує дітям поміркувати, від якого слова утворилося слово *розум*. Третьюокласники висловлюють свої думки. Педагог спрямовує учнів на пошукову діяльність і просить дібрати дієслово, від якого і утворився цей іменник.

4. Виконуючи завдання вправи 3, третьокласники читають і записують текст, розкриваючи дужки. Потім вони підкреслюють дієслова; ставлять до них питання; пояснюють, що називають ці дієслова.

5. Робота в парах! Працюючи над виконанням завдань вправи 4, учні читають вірш Надії Красоткіної «Сім чудес світу»; називають уміння, які для них є «чудесами світу», уживаючи дієслова. На наступному етапі роботи діти виписують дієслова із вірша; називають ознаки слів цієї частини мови.

VI. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (впр. 1 — 5).

1. Під час виконання завдання 1 учні доповнюють запис правила про дієслово як частину мови відповідними словами; наводять власні приклади дієслів.

2. Виконання завдань вправи 2 передбачає виразне прочитання тексту про літо; виписування з тексту дієслів, зазначення у дужках, на яке питання вони відповідають.

3. Виконуючи завдання вправи 3, молодші школярі читають загадку; дописують її дієсловами з довідки і відгадують; записують слово-відгадку; визначають, до якої частини мови належать усталені слова, на які питання вони відповідають.

4. Працюючи над виконанням завдань вправи 4, третьокласники читають уривок із оповідання про Юрася, який готує несподіванку; розмірковують над тим, що допомогло створити таку «веселу несподіванку»; підправляють цей ури-

вок, правильно розставляючи коми, щоб зміст тексту не був комічним; знаходять і підкреслюють дієслова, усно ставлять до них питання.

5. У процесі виконання завдань вправи 5 діти викреслюють зайве слово; обґрунтовують свій вибір.

VII. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про те, що *дієслово* — частина мови, яка називає дію предмета і відповідає на питання *що робити?*, *що робить?*, *що роблять?*, *що робив?*, *що зробив?*, *що буде робити?*, *що зробить?*.

VIII. Домашнє завдання. Під час виконання завдань вправи 5 третьокласники читають речення і виписують дієслова за абеткою.

102. Тема уроку. Навчаюся встановлювати зв'язок дієслова з іменником у реченні.

Мета уроку: розвивати вміння встановлювати зв'язок дієслова з іменником у реченні.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: зв'язок дієслова з іменником у реченні.

Уміти: встановлювати зв'язок дієслова з іменником у реченні; пояснювати власну думку.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис прислів'я *Книга вчить, як на світі жить*.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує пригадати молодшим школярам, що вони знають про іменники і дієслова. Потім проводить бесіду і ставить запитання: *Що називає іменник, а що — дієслово? На які питання відповідає іменник, а на які — дієслова?* Учні наводять приклади іменників і дієслів; пояснюють, чому дібрані слова є іменниками і дієсловами.

III. Засвоєння нових знань.

Учитель звертає увагу учнів на зв'язок дієслова з іменником у реченні.

1. Організація дослідницької діяльності на уроці.

Виконуючи завдання вправи 1, молодші школярі досліджують, як відрізнити дієслово від іменника. Учні читають і порівнюють виділені слова: **Приліт птахів. Птахи прилітають**. Потім зазначають, що називають виділені слова; на які питання вони відповідають; до якої частини мови вони належать.

2. На наступному етапі роботи третьокласники ознайомлюються з правилом: *Дієслова в реченні зв'язані з іменниками*.

IV. Закріплення одержаних знань. Виконання завдань вправи 2 на сторінці 146.

Робота в парах! Під час виконання завдань вправи 2 учні читають текст; добирають до нього заголовок. Далі діти виписують із тексту виділені іменники разом із дієсловами, із якими вони зв'язані; ставлять питання від іменника до дієслова і навпаки за зразком: *вечір (що робить?) настає; настає (що?) вечір*.

V. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (впр. 1 — 2).

1. Під час виконання завдання 1 учні розгадують ребус, зі словом-відгадкою (*квітень*) складають і записують речення; усно ставлять питання від дієслова до іменника.

2. Виконання завдань вправи 2 передбачає прочитання тексту про космонавта Леоніда Каденюка; визначення типу тексту: розповідь, опис чи міркування; запис назви типу тексту; виписування виділених дієслів разом із зв'язаними з ними іменниками; постановку питань до іменників і запис їх за зразком.

VI. Підсумок уроку. Учитель формулює висновок про важливість оволодіння вмінням установлювати зв'язок дієслова з іменником у реченні.

VII. Домашнє завдання. Під час виконання завдань вправи 3 на сторінках 146 — 147 третьокласники добирають із довідки пропущені дієслова, щоб відновити вірш Тараса Шевченка. Потім вони читають своїм рідним відновлений текст; виписують усі дієслова разом з іменниками; ставлять питання від іменника до дієслова.

103. Тема уроку. Досліджую роль дієслів у реченнях і текстах.

Мета уроку: розвивати вміння визначати роль дієслів у реченнях і текстах.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: роль дієслів у реченнях і текстах.

Уміти: визначати роль дієслів у реченнях і текстах; пояснювати власну думку.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис приказки *Прочитав добру книгу — зустрівся з другом.*

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує пригадати молодшим школярам роль дієслів у реченнях і текстах. Потім проводить бесіду і ставить запитання: *Яка роль дієслів у реченнях і текстах? Яким членом речення є найчастіше дієслово?* Учні наводять приклади речень; називають дієслова, ужиті в реченнях; пояснюють роль дієслів у реченнях.

III. Засвоєння нових знань.

Учитель звертає увагу учнів на роль дієслів у реченнях і текстах.

Педагог пропонує дітям узяти участь у рольовій грі «Я — учитель/вчителька». Після ознайомлення з правилом: *Дієслова у реченнях і текстах виконують роль головного члена речення — присудка.* учні готуються до взаємного навчання в ролі вчителя/вчительки.

Потім третьокласники, працюючи в парах, пояснюють одне одному зміст вивченого правила. Учитель спрямовує учнів на коментування правила. Під час пояснення правила діти наводять самостійно дібрані приклади дієслів.

IV. Закріплення одержаних знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 147.

1. Робота в парах! Працюючи над виконанням завдань вправи 4, учні читають текст і висловлюють міркування, чому квітені називають місяцем хліборобів. Потім діти розповідають, які вони знають прикмети квітня. На наступному етапі роботи вони виписують дієслова з тексту; досліджують їхню роль у реченнях; позначають префікси у виписаних дієсловах.

2. Виконуючи перші два завдання вправи 5, молодші школярі читають текст; розповідають, від яких слів у них виникає почуття радості.

3. Організація дослідницької діяльності на уроці.

Учитель пропонує дітям поміркувати, від яких слів походить слово *хлібороб*. Третьокласники висловлюють свої думки. Педагог спрямовує учнів на пошукову діяльність і просить дібрати іменник і дієслово, від яких і утворився цей іменник.

V. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (впр. 1 — 4).

1. Під час виконання завдання 1 учні з поданих пазлів утворюють і записують речення (*Квітневий день рік годує.*); читають утворену народну прикмету; пояснюють її зміст; за допомогою питань встановлюють зв'язок слів у реченні; пояснюють, із якими словами зв'язане дієслово.

2. Виконуючи завдання вправи 2, молодші школярі читають текст про весну; добирають заголовок, який виражав би тему тексту; підкреслюють слова, які допомогли відгадати назву місяця; пояснення, що означають ці слова, на які питання вони відповідають; у 4 і 5 реченнях визначають головні і другорядні члени речення; визначають, яким членом речення є дієслово; перевіряють свій висновок на інших реченнях тексту.

3. Виконання завдань вправи 3 передбачає колективну роботу; прочитання тексту про моторну білочку; відповіді на поставлені запитання за змістом тексту; запис слів — назв дій, які відповідають на питання *що робить?*

4. Працюючи над виконанням завдань вправи 4, третьокласники читають речення, на місці пропусків вставляючи дієслова; виписують сполучення дієслів з іменниками, ставлять у дужках питання від дієслова до іменника за зразком; пояснюють, які дієслова розкривають зміст слова *приготувала*.

VI. Підсумок уроку. Учитель формулює висновок про важливість оволодіння вмінням пояснювати роль дієслів у реченнях і текстах.

VII. Домашнє завдання. Виконуючи останнє завдання вправи 5, третьокласники виписують дієслова з тексту; пояснюють їхню роль у реченнях.

104. Тема уроку. Навчаюся визначати, добирати і вживати у мовленні дієслова-синоніми, дієслова-антоніми.

Мета уроку: розвивати вміння визначати, добирати і вживати у мовленні дієслова-синоніми, дієслова-антоніми.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку учитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик *Знати* і *Уміти*, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: поняття *дієслова-синоніми*, *дієслова-антоніми* і їхні основні ознаки (синоніми — близькі за значенням; антоніми — протилежні за значенням).

Уміти: визначати, самостійно добирати і вживати в мовленні дієслова-синоніми і дієслова-антоніми; пояснювати власну думку.

Каліграфічна хвилинка Каліграфічний запис приказки *Книгу читають не очима, а розумом*.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує пригадати молодшим школярам, що вони знають про синоніми й антоніми. Потім проводить бесіду і ставить запитання: *Які значення мають синоніми? Які значення мають антоніми?* Учні наводять приклади дієслів-синонімів і дієслів-антонімів; пояснюють правильність відповіді.

III. Засвоєння нових знань.

Учитель звертає увагу учнів на поняття *дієслова-синоніми* і *дієслова-антоніми*.

1. Організація дослідницької діяльності на уроці. Під час виконання завдань вправи 6 третьокласники читають і порівнюють слова, а потім формулюють висновок, які значення мають дієслова-синоніми.

2. Робота над змістом правила 1. Учні ознайомлюються з правилом: Дієслова-синоніми — дієслова, близькі за значенням: *говорити, казати, балакати, шепотіти, базікати, щебетати*. Учитель доповнює правило інформацією про роль синонімів: синоніми допомагають точніше висловити думку, уникнути повторів, зв'язати речення в тексті, зробити мовлення виразним, образним.

IV. Виконання вправ на сторінці 148.

1. Робота у групах! Виконуючи завдання вправи 7, молодші школярі добирають влучні дієслова із-поміж поданих слів і утворюють речення. Потім учні записують доповнені речення; підкреслюють головні члени речення.

2. Працюючи над виконанням завдань вправи 8, третьокласники уявляють себе в ролі письменника (письменниці); добирають синоніми до дієслів, але такі, щоб їх можна було вжити з виділеними словами. Далі учні записують утворені речення; пояснюють роль дієслів-синонімів в українській мові.

V. Засвоєння нових знань (продовження).

1. Організація ігрової діяльності на уроці. Учитель пропонує учням узяти участь у грі-змаганні «Дієслова-антоніми. Хто більше?» за зразком: *загубити — знайти*. Перемагають ті діти, які зможуть більше дібрати антонімічних пар дієслів.

2. Робота над змістом правила 2. Учні ознайомлюються з правилом: Дієслова-антоніми — дієслова, протилежні за значенням: *веселитись — сумувати, сміятися — плакати, заплітати — розплітати*. Учитель доповнює правило інформацією про роль антонімів: антоніми допомагають чітко розрізняти поняття, висловлювати протилежні думки, яскраво й образно показати різні явища.

VI. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (впр. 1 — 6).

1. Під час виконання завдання 1 учні читають текст про соловейка; підкреслюють дієслова; визначають, чи є серед них синоніми.

2. Виконання завдань вправи 2 передбачає вписування в горизонтальні рядки синонімів до пропонованих дієслів, користуючись довідкою.

3. Виконуючи завдання вправи 3, молодші школярі знаходять і викреслюють зайве слово в кожному синонімічному ряду, пояснюють свій вибір; добирають і записують свій синонім до кожного ряду.

4. Працюючи над виконанням завдань вправи 4, третьокласники читають і відгадують загадки; виписують парами антоніми; пояснюють, яку роль вони виконують у тексті; зазначають слова, що мають протилежне значення тільки в цьому тексті; називають дієслова, протилежні за значенням.

5. Під час виконання завдання 5 учні за допомогою ліній з'єднують частини прислів'їв; читають утворені прислів'я і пояснюють, як вони розуміють їхній зміст; виписують парами дієслова-антоніми.

6. Виконання завдань вправи 6 передбачає запис власних прикладів дієслів-антонімів.

VII. Підсумок уроку. Учитель формулює висновок про важливість оволодіння вмінням визначати, добирати і вживати у мовленні дієслова-синоніми, дієслова-антоніми.

VIII. Домашнє завдання. Під час виконання завдань вправи 9 молодші школярі виписують тільки ті пари слів, які мають протилежні значення. Потім вони

складають і записують речення з однією парою виписаних дієслів; визначають головні члени речення.

105. Тема уроку. Навчаюся добирати і вживати дієслова у прямому і переносному значеннях.

Мета уроку: розвивати вміння добирати і вживати дієслова у прямому і переносному значеннях.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: поняття *пряме і переносне значення дієслів* і їхні основні ознаки.

Уміти: добирати і вживати дієслова у прямому і переносному значеннях; пояснювати власну думку.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис прислів'я *З книгою дружити, в роботі не тужити.*

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує молодшим школярам пригадати, у яких значеннях можуть уживатися дієслова в реченнях і текстах. Третьокласники пояснюють, що дієслова можуть уживатися у прямому і переносному значеннях. Педагог спрямовує учнів на повну відповідь із самостійно дібраними прикладами дієслів, які вживаються у різних значеннях.

III. Засвоєння нових знань.

Учитель звертає увагу учнів на значення дієслів (пряме, переносне).

1. Під час виконання завдань вправи 10 молодші школярі читають і порівнюють сполучення слів (**сміються** діти — **сміються** зорі, **радіє** мама — **радіє** земля, **гомонять** школярі — **гомонять** струмки), а потім формулюють висновок, які значення мають виділені дієслова.

2. Педагог пропонує дітям узяти участь у рольовій грі «Я — учитель/учителька». Після ознайомлення з правилом: *Дієслова вживаються у прямому і переносному значеннях: учень **іде**, учениця **йде** (пряме значення), час **іде**, весна **йде** (переносне значення).* учні готуються до взаємного навчання в ролі вчителя/учительки.

Потім третьокласники, працюючи в парах, пояснюють одне одному зміст вивченого правила. Учитель спрямовує учнів на коментування правила. Під час пояснення правила діти наводять самостійно дібрані приклади дієслів, які вживаються в різних значеннях.

IV. Закріплення одержаних знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 149.

Робота в парах! Виконуючи перші два завдання вправи 11, молодші школярі читають вірш Миколи Петренка; добирають до нього заголовок. На наступному етапі роботи над вправою діти виписують із вірша дієслова у два стовпчики (у перший стовпчик — дієслова з прямим значенням; у другий стовпчик — дієслова з переносним значенням).

V. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (впр. 1 — 4).

1. Під час виконання завдання 1 учні читають текст про гумовий м'яч; добирають і записують заголовок до нього; підкреслюють дієслова, ужиті в переносному значенні.

2. Виконання завдань вправи 2 передбачає підкреслення дієслів, ужитих з іменником у переносному значенні.

3. Виконуючи завдання вправи 3, молодші школярі читають уривок тексту про перші крашанки; розповідають, що вони знають про те, де беруться крашанки, що діти знають про писанки; пояснюють, у якому значенні вжито виділені дієслова: переносному чи прямому; складають і записують речення, у якому б виділені дієслова вживалися в переносному значенні.

4. Працюючи над виконанням завдань вправи 4, третьокласники придумують свій візерунок для святкової писанки.

VI. Підсумок уроку. На підсумковому етапі уроку третьокласники формулюють висновок про те, що дієслова можуть уживатися у прямому і переносному значеннях.

VII. Домашнє завдання. Під час виконання останніх завдань вправи 11 молодші школярі розмірковують, для чого потрібно навесні висаджувати дерева. Потім учні складають і записують текст-есе про це і готуються до читання складеного тексту для всього класу.

Урок розвитку мовлення

106. Тема. Творення казки.

Мета уроку: розвивати вміння складати казки.

Обладнання: зошит із розвитку мовлення (С. 41 — 42, впр. 1 — 5).

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує учням пригадати, що вони знають про казку і її особливості.

Чарівні казки — казки, у яких відбуваються неймовірні чудеса; там є чарівні істоти і речі.

III. Опрацювання матеріалу на сторінці 41.

Під час виконання завдань вправи 1 учні позначають чарівні казки.

Виконуючи завдання вправи 2, молодші школярі пригадують, якими є зачини казок, що є характерним для основної частини, якими найчастіше бувають кінцівки в казках.

Робота у групах. Працюючи над виконанням завдань вправи 3, третьокласники складають казку за поданими словами *котик, песик, чарівна квітка*; обдумують можливі варіанти подальших дій у казці; фантазують, як могли розгортатися події в казці.

IV. Виконання вправ і завдань на сторінці 42.

Виконання завдань вправи 4 передбачає створення казки про котика, песика і чарівну квітку, за потреби користуючись опорними словами й орієнтуючись на таблицю; добір заголовка до казки; запис казки, дотримуючись абзаців.

У процесі виконання завдань вправи 5 школярі перевіряють написане; виправляють помилки, якщо є.

V. Виконання додаткових вправ і завдань.

VI. Підсумок уроку. Учитель формулює висновок про важливість оволодіння вмінням складати казки.

107. Закріплення знань і вмінь, пов'язаних із лексикологічними значеннями дієслів (робота в робочому зошиті 2)

108. Тема уроку. Навчаюся визначати час дієслів.

Мета уроку: розвивати вміння визначати час дієслів і пояснювати правильність думки.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: поняття *час дієслова* і його основні ознаки (коли відбувається дія; на які питання відповідає дієслово).

Уміти: визначати час дієслів (теперішній, минулий, майбутній); пояснювати власну думку.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис прислів'я *Золото добувають із землі, а знання — з книжок.*

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує пригадати молодшим школярам, що вони знають про дієслово як частину мови. Потім проводить бесіду і ставить запитання: *Що називає дієслово? На які питання відповідає? Які особливості має дієслово?* Учні наводять приклади дієслів; пояснюють, чому дібрані слова є дієсловами.

III. Засвоєння нових знань.

Учитель звертає увагу учнів на час дієслів (значення — коли дія відбувається; питання дієслова).

1. Під час виконання завдань вправи 1 молодші школярі на основі власних спостережень за змінами у природі складають речення, відповідаючи на запитання. *Що відбувалося у природі вчора? Що відбувається сьогодні? Що може відбутися через місяць?* Далі діти записують складені речення і підкреслюють дієслова; коментують, що називають дієслова і на які питання вони відповідають.

2. Робота над змістом правила. Учні ознайомлюються з правилом: *Дієслова мають три часові форми: теперішній, минулий і майбутній.*

Дієслова теперішнього часу — дієслова, які називають дію, яка відбувається тоді, коли про неї говоримо, і відповідають на питання що робить? що роблять? (ходить, відвідує; ходять, відвідують). Учитель спрямовує учнів на коментування правила. Під час пояснення правила діти наводять самостійно дібрані приклади дієслів, які вживаються в різних значеннях.

IV. Опрацювання матеріалу на сторінці 150.

1. Робота в парах! Виконуючи завдання вправи 2, молодші школярі читають розповідь третьокласниці про картину відомої української художниці Катерини Білокур. Потім учні виписують усі дієслова; визначають їхній час; обґрунтовують свою думку.

2. Ознайомлення зі значенням слова *пастельні (відтінки)*. Учитель, ознайомлюючи учнів зі значенням цього слова, звертає увагу на те, що *пастельні (відтінки)* — неяскраві, світлі відтінки основних кольорів. Потім пропонує молодшим школярам завдання — скласти і записати речення з цим словом.

V. Засвоєння нових знань (продовження).

Робота над змістом правила. Учні ознайомлюються з правилом: *Дієслова минулого часу — дієслова, які називають дію, яка відбулася до того, як про неї*

говоримо, і відповідають на питання що робив? що зробив? (ходив, відвідував; сходив, відвідав). Учитель спрямовує учнів на коментування правила. Під час пояснення правила діти наводять самостійно дібрані приклади дієслів, які вживаються в різних значеннях.

VI. Виконання вправ на сторінці 151.

1. Робота в парах! Виконуючи завдання вправи 3, третьокласники читають розповідь третьокласника про відвідування цирку; розповідають про свої враження від перегляду циркових вистав. На наступному етапі роботи вони випишують дієслова за абеткою; визначають їхній час; доводять свою думку.

2. Опрацювання хвилинки спілкування.

— Попрацюйте в парах. Прочитайте початок розмови двох учнів і поміркуйте, як можна продовжити їхню розмову. Підготуйтеся і продовжте це спілкування для всього класу. (У результаті учні мають дійти згоди: правильно, що в багатьох країнах вже відмовилися від використання тварин у цирках, тому що дресирувати — це жорстоко.).

VII. Засвоєння нових знань (продовження).

1. Робота над змістом правила. Учні ознайомлюються з правилом: *Дієслова майбутнього часу — дієслова, які називають дію, яка відбудеться після того, як про неї говоримо, і відповідають на питання що буде робити? що робитиме? що зробить? (буде ходити, буде відвідувати; ходитиме, відвідуватиме; сходить, відвідає).* Учитель спрямовує учнів на коментування правила. Під час пояснення правила діти наводять самостійно дібрані приклади дієслів, які вживаються в різних значеннях.

VIII. Виконання завдань вправи 4 на сторінці 151.

Працюючи над виконанням завдань вправи 4, третьокласники доповнюють речення дієсловами з довідки і записують утворений текст; доводять, що вставлені дієслова мають форму майбутнього часу.

IX. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (впр. 1 — 4).

1. Під час виконання завдання 1 учні перевіряють себе, чи знають вони часи дієслів; доповнюють запис правила про часи дієслів відповідними словами.

2. Виконання завдань вправи 2 передбачає встановлення відповідності між дієсловами і назвами часів дієслів.

3. Виконуючи завдання вправи 3, молодші школярі читають текст вірш Ігоря Січовика «Безсоння», звертаючи увагу на його заголовок; випишують із тексту дієслова; підкреслюють тільки дієслова минулого часу.

4. Працюючи над виконанням завдань вправи 4, третьокласники читають текст «Де лелечина пара?», знаходять і підкреслюють дієслова, ставлять до них питання; визначають час дієслів, записуючи скорочено: мин., теп., майб..

X. Підсумок уроку. Учитель формулює висновок про важливість оволодіння учнями вмінням визначати час дієслів і пояснювати правильність думки.

XI. Домашнє завдання. Під час виконання завдань вправи 5 молодші школярі складають і записують текст-есе про відвідання виставки квітів, музею або театру; готуються до читання його в класі.

109. Тема уроку. Навчаюся змінювати дієслова за часами.

Мета уроку: розвивати вміння змінювати дієслова за часами.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: час дієслів (теперішній, минулий, майбутній) і їхні істотні ознаки.

Уміти: змінювати дієслова за часами; пояснювати правильність відповіді.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис приказки *Знання робить життя красним.*

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує пригадати молодшим школярам, що вони знають про час дієслів. Потім проводить бесіду і ставить запитання: *Скільки часових форм має дієслово? Коли відбувається дія, яку називають дієслова (теперішнього, минулого, майбутнього) часу? На які питання відповідають дієслова (теперішнього, минулого, майбутнього) часу? Учні наводять приклади дієслів; визначають час дієслів; коментують правильність відповіді.*

III. Засвоєння нових знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 152.

Учитель акцентує увагу учнів на змінюванні дієслів за часами і правильному вживанні часових форм дієслів у власному мовленні.

1. Організація дослідницької діяльності на уроці.

Під час виконання завдань вправи 6 третьокласники читають слова і порівнюють їх: *міркували, міркуємо, будемо міркувати*. Педагог пропонує учням дослідити, як змінюються дієслова за числами. З метою організації дослідницької діяльності учитель проводить бесіду, використовуючи запитання: *Що означають дієслова? Коли відбувається дія? На які питання відповідають дієслова? До якої часової форми належить кожне дієслово? На завершальному етапі бесіди молодші школярі формулюють висновок, як змінювати дієслова за часами і звіряють його з таблицею.*

2. Робота з таблицею «Змінювання дієслів за часами». Учні аналізують зміст таблиці; самостійно добирають дієслова і змінюють їх за часами.

IV. Закріплення одержаних знань. Виконання вправ на сторінці 153.

1. Самостійне виконання завдань вправи 7 передбачає читання вірша Олександра Олеся; виписування дієслів і визначення їхнього часу; добір до виписаних дієслів форми минулого і теперішнього часу; запис їх за зразком: *пригріє — пригріло, гріє*.

2. Робота в парах! Під час виконання завдань вправи 8 учні читають уривок із тексту; називають дієслова, ужиті в тексті; визначають час цих дієслів. На наступному етапі роботи діти виписують із тексту дієслова минулого часу у стовпчик; добирають до них форми теперішнього та майбутнього часу.

3. Працюючи над виконанням завдань вправи 9, молодші школярі читають текст; розповідають про картини природи, які вони уявили. Далі діти доводять, що всі дієслова у тексті вжито в теперішньому часі; записують усі часові форми до кожного дієслова.

4. Виконуючи завдання вправи 10, третьокласники читають перший рядок дієслів; дописують пропущені часові форми дієслів. Потім учні змінюють дієслово *радіти* за часами; записують утворені часові форми дієслова.

V. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (впр. 1 — 5).

1. Під час виконання завдання 1 учні читають текст-міркування про мурашок; знаходять у ньому твердження і доказ (доведення); формулюють висновок; придивуються, як завершити текст; підкреслюють у тексті дієслова теперішнього часу; усно добирають до них форми минулого та майбутнього часу.

2. Виконання завдань вправи 2 передбачає уважний розгляд таблиці і заповнення її дієсловами різних часових форм; визначення часу дієслів.

3. Виконуючи завдання вправи 3, молодші школярі читають загадку; доповнюють її дієсловами з довідки і відгадують їх; ставлять питання до дієслів, визначають їхній час; складають і записують речення зі словом-відгадкою; визначають, яким членом речення є дієслово.

4. Працюючи над виконанням завдань вправи 4, третьокласники читають рядки з вірша Олександра Олеся «Все навколо зеленіє»; виписують у стовпчик дієслова з тексту, усно визначають їхній час; добирають і записують форми інших часів до виписаних дієслів.

5. Завдання вправи 5 спрямовані на формування в учнів умінь визначати час дієслів і добирати дієслова відповідного часу.

VI. Підсумок уроку. Учитель формулює висновок про важливість оволодіння вмінням змінювати дієслова за часами і правильно вживати часові форми дієслів.

VII. Домашнє завдання. Під час виконання завдань вправи 11 молодші школярі складають і записують три речення, використовуючи дієслово *милуватися* у різних часових формах.

110. Закріплення знань про часові форми дієслова (робота в робочому зошиті 2)

111. Тема уроку. Навчаюся писати не з дієсловами.

Мета уроку: розвивати вміння писати слово *не* з дієсловами.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: особливості орфограми «Правопис не з дієсловами» (окреме написання).

Уміти: правильно писати слова з цією орфограмою; пояснювати власну думку.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис прислів'я *Наука в ліс не веде, а з лісу виводить*.

II. Засвоєння нових знань.

Учитель звертає увагу учнів на правопис слова *не* з дієсловами.

1. Організація дослідницької діяльності на уроці.

Під час самостійного виконання завдань вправи 1 на сторінці 154 учні представляють рядки так, щоб прочитати вірш Лесі Лужецької про дієслово; виписують усі дієслова, використані у вірші; досліджують, як пишеться слово *не* з дієсловами у вірші; пояснюють написання *не* з виписаними дієсловами.

2. Ознайомлення зі значенням слова *лукавити*. Учитель, ознайомлюючи учнів зі значенням цього слова, звертає увагу на те, що *лукавити* — хитрувати, при-

ховувати правду. Потім пропонує молодшим школярам завдання — скласти і записати речення з цим словом.

3. Педагог пропонує дітям узяти участь у рольовій грі «Я — учитель/учителька». Після ознайомлення з правилом учні готуються до взаємного навчання в ролі вчителя/учительки. Потім третьокласники, працюючи в парах, пояснюють одне одному зміст вивченого правила. Учитель спрямовує учнів на коментування правила. Під час пояснення правила діти мають наводити самостійно дібрані приклади сполучень *не* з дієсловами.

III. Закріплення одержаних знань. Виконання завдань вправи 2 на сторінці 154.

1. Робота в парах! Під час виконання завдань вправи 2 молодші школярі читають вірш-звернення Дмитра Павличка; формулюють висновок, як правильно писати слово *не* з дієсловами; розповідають, до чого закликає автор вірша; виписують дієслова з *не*.

2. Прослуховування аудіоматеріалів на сторінці 155. Спочатку учні слухають пісню Ігоря Шамо та Юрія Рибчинського «Три поради». Потім педагог проводить бесіду і пропонує учням запитання: *Чому пісня так називається? Від чого нас застерігають?* Учні висловлюють свою думку й обґрунтовують її.

IV. Виконання вправ на сторінці 155.

1. Працюючи над виконанням завдань вправи 3, третьокласники розмірковують над тим, чому так важливо берегти довкілля, від чого вони хотіли б застерегти дорослих, щоб вони цього не робили. Молодші школярі висловлюють свої міркування і формулюють звернення до дорослих зі своїм застереженням.

2. Виконуючи завдання вправи 4, молодші школярі читають прислів'я; пояснюють їхній зміст. Потім діти вивчають три прислів'я напам'ять; записують їх із пам'яті; звіряють свій запис із текстом у підручнику; пояснюють правопис *не* з дієсловами.

3. Робота над змістом приказок: *Добрій пораді ціни немає. Добра порада не має ціни*. Учні пояснюють зміст поданих приказок. Учитель звертає увагу учнів на правопис слів *немає* — *не має* і коментує їхнє написання.

4. Робота в парах! Працюючи над виконанням завдань вправи 5, учні замінюють зауваження на поради, поєднуючи частини речення; записують їх; використовують поради замість зауважень у власному мовленні; пояснюють написання *не* з дієсловами.

V. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (впр. 1 — 4).

1. Під час виконання завдання 1 учні читають текст Анатолія Костецького «Не хочу»; розмірковують, чому вірш має таку назву; підкреслюють дієслова з *не*, пояснюють, як вони пишуться; записують кілька своїх прикладів.

2. Виконання завдань вправи 2 передбачає прочитання прислів'я *Краще не обіцяти, як слова не тримати*; списування утвореного прислів'я; пояснення його змісту; пояснення правопису *не* з дієсловами; запис інших прислів'їв, у яких уживається *не* з дієсловами.

3. Виконуючи завдання вправи 3, молодші школярі виконують роль учителя; знаходять і виправляють помилки; читають прислів'я і пояснюють, як вони розуміють їхній зміст.

4. Працюючи над виконанням завдань вправи 4, третьокласники замінюють дієслова майбутнього часу дієсловами минулого і теперішнього часу; розмір-

ковують, у якій розповіді можна було б використати ці дієслова; створюють невеличкий текст про поведінку в лісі, використовуючи дієслова з *не*.

VI. Підсумок уроку. Учитель формулює висновок про важливість оволодіння учнями вмінням правильно писати слово *не* з дієсловами.

VII. Домашнє завдання. Під час виконання завдань вправи 6 третьокласники записують правила поведінки на вулиці, розкриваючи дужки; пояснюють правопис *не* з дієсловами.

Урок розвитку мовлення

112. Тема. Створення історії.

Мета уроку: розвивати вміння створювати історії.

Обладнання: зошит із розвитку мовлення (С. 43 — 45, впр. 1 — 9).

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

II. Актуалізація опорних знань.

1. Під час виконання завдань вправи 1 учні проходять лабіринтом і читають утворене слово (*сторітеллінг*).

2. Виконуючи завдання вправи 2, молодші школярі розповідають, що вони знають про *сторітеллінг*, коли він виник, де використовується.

3. Учитель розповідає учням про *сторітеллінг* і його особливості.

Сторітеллінг — розповідання захопливих історій про реальних чи вигаданих персонажів. Донесення історій шляхом розповідання історій існує дуже давно у формі легенд, переказів, казок. *Сторітеллінг* дуже популярний і сьогодні: його використовують в освіті, журналістиці, політиці, бізнесі.

III. Опрацювання матеріалу на сторінці 43.

Працюючи над виконанням завдань вправи 3, третьокласники розповідають, чи люблять вони слухати цікаві історії (про вигаданих істот чи давні перекази, дружні історії чи сімейні легенди, історії про життя відомих людей, правила поведінки в суспільстві, чарівні предмети).

Робота у групах. Виконання завдань вправи 4 передбачає прочитання історії, написаної Василем Сухомлинським дуже давно для дітей «Як Сергійко навчився жаліти»; розмірковування над тим, що сприяло виявленню у хлопчика почуття жалю.

IV. Виконання вправ і завдань на сторінці 44.

У процесі виконання завдань вправи 5 школярі дають відповіді на поставлені запитання за змістом тексту.

Під час виконання завдань вправи 6 учні розповідають, чи люблять вони створювати історії (про себе чи своїх друзів, ровесників, про рідних, близьких, знайомих людей).

Виконуючи завдання вправи 7, молодші школярі створюють історію про себе за поданим алгоритмом, відповідаючи на пропонувані запитання.

V. Опрацювання матеріалу на сторінці 45.

Працюючи над виконанням завдань вправи 8, третьокласники записують свою історію з опорою на подану пам'ятку.

Виконання завдань вправи 9 передбачає перевірку написаної історії; виправлення помилок, якщо є.

VI. Виконання додаткових вправ і завдань.

VII. Підсумок уроку. Учитель формулює висновок про важливість оволодіння вмінням створювати історії.

113. Тема уроку. Аналіз дієслова як частини мови.

Мета уроку: узагальнити знання учнів про дієслово як частину мови.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку учитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: поняття *дієслово* і його основні ознаки як частини мови.

Уміти: визначати, самостійно добирати і вживати у мовленні дієслова; пояснювати власну думку.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис прислів'я *Умій сказати, умій і змовчати*.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує пригадати молодшим школярам, що вони знають про дієслово як частину мови. Потім проводить бесіду і ставить запитання: *Що називає дієслово? На які питання відповідає? Які є часові форми дієслів? Як змінюються дієслова за часами?* Учні наводять приклади дієслів; пояснюють, чому дібрані слова є дієсловами; пояснюють, як змінюються дібрані дієслова.

III. Виконання вправ і завдань на сторінці 156.

1. Під час виконання завдань вправи 7 третьокласники читають текст, беручи до уваги зміст порад. Потім учні виписують дієслова з тексту; виконують розбір виділених дієслів як частини мови за зразком.

2. Ознайомлення з алгоритмом розбору дієслова як частини мови.

1. Слово. Що називає?

2. На яке питання відповідає?

3. Яка це частина мови?

4. Який час — минулий, теперішній, майбутній?

5. Яке число — одинина, множина?

6. З яким словом у реченні зв'язаний?

8. Яким є членом речення?

3. Робота над змістом прислів'я: *Менше говори — більше почуєш*. Учні висловлюють свої міркування про те, чому так говорять.

4. Робота в парах! Виконуючи завдання вправи 8, молодші школярі читають текст; ставлять запитання за змістом тексту; дають на них відповіді. На наступному етапі роботи діти називають дієслова, використані в тексті; виконують розбір дієслова *подумайте* як частини мови; пояснюють правопис слова *не* з дієсловами.

5. Під час виконання цього завдання третьокласники визначають, до якої групи слів належать дієслова *думати*, *міркувати* належать до синонімів чи антонімів; обґрунтовують свою думку.

6. Організація ігрової діяльності на уроці. Учитель пропонує учням узяти участь у грі «Вилучте «зайве» слово». Перемагають ті діти, які зможуть швидше виконати це завдання.

IV. Виконання вправ і завдань на сторінці 157.

1. Під час виконання завдань вправи 9 молодші школярі з дієсловами другого стовпчика складають і записують речення; визначають, яким членом речення є дієслова; доводять свою думку; виконують розбір дієслова *виступатиме*.

2. Виконуючи завдання вправи 10, третьокласники з'ясовують значення дієслова *коментувати*; утворюють від цього дієслова форми минулого, теперішнього і майбутнього часу; записують їх; виконують розбір дієслова *коментують*.

3. Робота у групах! Працюючи над виконанням завдань вправи 11, учні читають вірш Олександра Олеся, уставляючи дієслова з довідки; доводять, що вставлені слова є дієсловами теперішнього часу. Потім діти складають і записують речення з дієсловами *зеленіє, цвіте*.

V. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (впр. 1 — 4).

1. Під час виконання завдання 1 учні розгадують кросворд, вписавши у відповідні клітинки пропущені слова; ставлять кілька запитань за змістом розділу «Дієслово».

2. Виконання завдань вправи 2 передбачає складання ребусів, розгадкою яких є слово *травень*; домальовування ребусів у поданих прямокутниках, скориставшись поданими підказками; зі словом-відгадкою складають і записують речення про зміни в природі; виписують із речення дієслово; усно виконують аналіз дієслова як частини мови.

3. Виконуючи завдання вправи 3, молодші школярі читають текст про сміливих щигликів; визначають тип тексту: розповідь, опис чи міркування; виписують із тексту дієслова, у дужках записують до них питання; визначають час дієслів.

4. Працюючи над виконанням завдань вправи 4, третьокласники розгадують ребус; записують відгадку (*літо*); складають ребуси до назв трьох літніх місяців: червень, липень, серпень.

VI. Узагальнення знань учнів про дієслово як частину мови. Робота над змістом рубрики «Що я знаю?». Учителю проводить бесіду, використовуючи подані запитання.

1. Яка частина мови називається дієсловом? Наведи приклади.

2. Скільки часів має дієслово? Назви їх і наведи приклади.

3. На які питання відповідають дієслова минулого, теперішнього і майбутнього часу?

4. Як пишеться слово *не* з дієсловами?

VII. Підсумок уроку. Учителю узагальнює знання учнів про основні ознаки дієслова як частини мови.

VIII. Домашнє завдання. Виконуючи завдання вправи 10, третьокласники готують розповідь про те, як вони планують відпочивати влітку.

114. Тема уроку. Узагальнюю знання про дієслово як частину мови (робота в робочому зошиті 2)

115. Тема. Контрольна робота.

Мета уроку: контроль і оцінювання навчальних досягнень учнів із теми «Дієслово».

I. Диктант.

Липень

Липень — середина літа. Буйно цвітуть у липні липи. Над ними гудуть заклопотані бджоли. Для них настала пора збирання пахучого липового меду.

Водойми вкрилися зеленим килимом ряски. Милують око біле латаття і жовті глечики.

Спека. Пахнуть квіти і м'ята. Низько схилилась до води верба. Тихо на озері. Навіть сплеску риби не чути.

II. Завдання.

I в а р і а н т

II в а р і а н т

1. Визначити час дієслів:

у другому реченні.

у третьому реченні.

2. Встановити зв'язок між словами:

у третьому реченні.

у другому реченні.

Повторення вивченого за рік

116. Повторення матеріалу з розділів «Текст» і «Речення».

117. Повторення матеріалу з розділу «Слово. Значення слова».

118. Повторення матеріалу з розділу «Будова слова».

119. Повторення матеріалу з розділу «Частини мови».

Урок розвитку мовлення

120. Тема. Стислий переказ.

Мета уроку: розвивати вміння писати стислий переказ.

Обладнання: зошит із розвитку мовлення (С. 46 — 48, впр. 1 — 11).

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує учням пригадати, що вони знають про стислий переказ і його особливості.

Стислий переказ — переказ, який передбачає передачу найголовнішого зі змісту тексту, опускаючи другорядне (деталі).

2. Робота над змістом рубрики «Слово про слово». Учитель ознайомлює учнів зі значенням слів *комори*, *засіки*, *призьба* і пропонує молодшим школярам завдання — усно скласти речення з цими словами.

III. Опрацювання матеріалу на сторінці 46.

Під час виконання завдань вправи 1 учні позначають, у яких випадках вони користуються стислим переказом.

Виконуючи завдання вправи 2, молодші школярі порівнюють уривок із казки «Колобок» і його стислий переказ; звертають увагу на те, як передано зміст тексту, яку інформацію збережено, а яку вилучено.

Працюючи над виконанням завдань вправи 3, третьокласники читають поданий текст про тхора і визначають, це науковий чи художній текст; пояснюють, ця тварина корисна чи шкідлива; обґрунтовують свою думку.

IV. Виконання вправ і завдань на сторінці 47.

Виконання завдань вправи 4 передбачає прочитання тексту Дмитра Прилюка «Сільський злодій»; розмірковування, чому текст має такий заголовок.

У процесі виконання завдань вправи 5 школярі дають відповіді на подані запитання.

Робота у групах. Під час виконання завдань вправи 6 учні складають план тексту і записують його.

Виконуючи завдання вправи 7, молодші школярі підкреслюють у тексті слова, які вживаються для того, щоб уникати повтору слова *тхір*.

Робота у групах. Працюючи над виконанням завдань вправи 8, третьокласники скорочують зміст окремих частин тексту за поданим зразком.

V. Опрацювання матеріалу на сторінці 48.

Виконання завдань вправи 9 передбачає стислий переказ усього тексту, орієнтуючись на подані поради.

У процесі виконання завдань вправи 10 школярі записують стислий переказ тексту «Сільський злодій», звертаючи увагу на правопис складних слів.

Під час виконання завдань вправи 11 учні перевіряють написане; виправляють помилки, якщо є.

VI. Виконання додаткових вправ і завдань.

VII. Підсумок уроку. Учителю формулює висновок про важливість оволодіння вмінням писати стислий переказ.

121. Урок контролю навчальних досягнень учнів.

122. Узагальнювальний урок за рік..

Навчально-методичне видання

*ВАШУЛЕНКО Микола Самійлович
ВАСИЛЬКІВСЬКА Надія Адамівна
ДУБОВИК Світлана Григорівна*

НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

В 3 КЛАСІ

Редактор *О. С. Криворучко*
Технічний редактор *Л. І. Алєніна*
Коректор *О. В. Сєверцева*
Комп'ютерна верстка *Ю. П. Мирончик*

Формат 70x100 ¹/₁₆.

ТОВ «ВИДАВНИЧИЙ ДІМ «ОСВІТА»

Свідоцтво «Про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців,
виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції»

Серія ДК № 6109 від 27.03.2018 р.

Адреса видавництва: 04053, м. Київ, вул. Обсерваторна, 25

www.osvita-dim.com.ua